

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BATILI SEYYAHLARIN GÖZÜNDEN
YUAN HANEDANLIĞI**

GÖKAY KOCAL

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ TUĞBA GÖKÇE BALCI

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vii
ÖN SÖZ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1
1. Moğollar Hakkında Bilgi Veren Batılı Seyyahlar	2
2. Yuan Hanedanlığı ve Seyahatnameler Hakkında Bilgi Veren Eserler	9

BİRİNCİ BÖLÜM

YUAN HANEDANLIĞI ÖNCESİ MOĞOLLAR VE YUAN HANEDANLIĞI SİYASİ TARİHİ.....	15
1.1. Yuan Hanedanlığı Öncesi Moğol-Çin İlişkileri Tarihi	18
1.2. Yuan Hanedanlığı Öncesi Moğol-Batı Avrupa İlişkileri Tarihi	24
1.3. Yuan Hanedanlığı (1271-1368).....	31
1.3.1. Kubilay Han Dönemi (1260-1294).....	31
1.3.2. Temür Han Dönemi (1294-1307).....	37
1.3.3. Kayşan Han Dönemi (1307-1311).....	39
1.3.4. Ayurbarwada (Bayantu) Han Dönemi (1311-1320).....	40
1.3.5. Şidebala (Gegen) Han Dönemi (1320-1323).....	41
1.3.6. Yesün Temür Han Dönemi (1323-1328)	42
1.3.7. Tog Temür Han Dönemi (1328-1332)	43
1.3.8. Rinşenpal Han Dönemi (1332).....	44
1.3.9. Togan Temür Han Dönemi (1333-1368)	44

İKİNCİ BÖLÜM

SEYAHATNAMELERE GÖRE YUAN HANEDANLIĞI ÖNCESİNDE VE YUAN HANEDANLIĞI DÖNEMİNDE MOĞOLLARIN SİYASİ TARİHİ	47
2.1. Moğolların Kökeni ve Hanedan Şecereleri	47
2.2. Yuan Hanedanlığı Öncesinde ve Yuan Hanedanlığı Döneminde Moğolların Siyasi Faaliyetleri	53

2.2.1. Seyahatnamelere Göre Yuan Hanedanlığı Öncesinde Moğollar	53
2.2.2. Seyahatnamelere Göre Yuan Hanedanlığı	58
2.3.Seyyahların Gözünden İdeal Devlet ve İdeal Devlet Adamı: Yuan Hanedanlığı ve Yuan İmparatorları.....	67
2.3.1. Han'ın Meclisi (Devlet Protokolü)	67
2.3.2. Yuan Hanedanlığı'nda Ordu-Millet Anlayışı.....	72
2.3.3. Yuan Hanedanlığı'nda Sosyal Devlet Anlayışı.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYAHATNAMELERE GÖRE YUAN HANEDANLIĞI'NIN KÜLTÜR TARİHİ.....	79
3.1. Yuan Hanedanlığı'nda Din	79
3.1.1. Yuan Hanedanlığı İmparatorlarının Dini Görüşü ve Cenaze Adetleri	79
3.1.2. Müslüman, Hristiyan Toplulukların Ülkedeki Durumu ve Verilen Dini İmtiyazlar.....	85
3.2. Yuan Hanedanlığı'nda Ekonomi.....	89
3.2.1. Ticari Yolların Düzenlenmesi	89
3.2.2. Yuan Hanedanlığı'nda Üretim ve Tüketim.....	94
3.3. Yuan Hanedanlığı'nda Saray Hayatı	97
3.3.1. Yuan Sarayları.....	97
3.3.2. Saraylarda Yapılan Kutlamalar	101
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	109

EKLER

Ekler 1: YUAN-SHI-İMPARATOR BİYOGRAFİLERİ (BENJİ)	119
Ekler 2: SYTJQB	130
Ekler 3: TABLOLAR.....	133
Ekler 4: GÖRSELLER.....	134
Ekler 5: HARİTALAR	

BEYAN

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Gökay KOCAL

01.07.2021

ÖZ
BATILI SEYYAHLARIN GÖZÜNDEN
YUAN HANEDANLIĞI
KOCAL, Gökay
Yüksek Lisans, Tarih
Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Gökçe BALCI
Temmuz 2021

Kubilay Han'ın, başkent Pekin olmak üzere kurduğu Yuan Hanedanlığı, Çin tarihinin en dikkat çekici hanedanlıklarından biridir. 1260-1368 yılları arasında varlığını sürdüren bu etkin devlet, siyasi arenada bulunduğu süreç boyunca birçok seyyahın ve maceraperestin dikkatini çekmiştir. Biraz da “Moğol Barışı” siyaseti sayesinde ticaret yollarını daha kolay aşan seyyahlar nihayet Çin’e, o dönemki ismiyle Cathay’a varmışlardır. Moğol yönetimindeki Çin hakkında bilgi veren Batılı seyyahlar sırasıyla; Marco Polo, Giovanni da Montecorvino, Odorico da Pordenone, Giovanni de’Marignolli, Pregrine, Perugia’lı Andreas, Jordanus Catalani, Sir John Mandeville ve Francesco Balducci Pegolotti’dir. Bahsi geçen seyyahlar Moğol yönetimindeki Çin hakkında izlenimlerini de kaydetmişlerdir. Çalışmamızda Yuan Hanedanlığı içerisindeki dinamiklerin Batılı seyyahların gözünden nasıl anlaşıldığı ve bu unsurlara seyyahların nasıl bir açıklama getirdiği yönünde detaylı bir inceleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Moğol İstilasası, Kubilay Han, Yuan Hanedanlığı, Çin, Batılı Seyyahlar, Seyahatnameler

ABSTRACT
THE YUAN DYNASTY
THROUGH THE EYES OF WESTERN TRAVELLERS
KOCAL, Gökay
Master Degree, History
Thesis Supervisor: Tuğba Gökçe BALCI
July 2021

Yuan Dynasty, which was established by Kublai Khan with Beijing as its capital, is one of the most dominate dynasties in the history of China. Existed around 1260-1368, this dominate dynasty attracted the attentions of many travellers, pilgrims and adventurers throughout its political history. Because of “Pax Mongolica”, travellers eventually would travel trade nodes around Asia and arrive at China, which is recorded by those travellers as Cathay, more easily than before.

The persons who provided information about China under Mongol rule are; Marco Polo, John of Montecorvino, Odoric of Pordenone, John of Marignolli, Pregrine, Andrew of Perugia, Jordanus Catalani, Sir John Mandeville and Francesco Balducci Pegolotti. Those aforementioned travellers also recoreded their opinions about China under Mongol rule. In our research, a detailed study has been done about these travellers’ personal understanding and explanations of them about Yuan Dynasties’ dynamics.

Key Words: Mongol Invasion, Kublai Khan, Yuan Dynasty, China, Western Traveller, Travelogues

ÖN SÖZ

XIII. ve XIV. yüzyıllarda Çin'in tamamına hâkim olan Yuan Hanedanlığı (1260-1368) hakkında ülkemizde yapılan çalışmaların sayısı pek azdır. Bu eserlerin büyük çoğunluğu Moğollar ile ilgili çalışmaların bir bölümünde geçen kısa metinler veya kısa makaleler şeklindedir. Ancak son zamanlarda Yuan Hanedanlığı'na ilgi artmış ve sözü geçen hanedanlık hakkında bir takım çalışmalar yapılmıştır.

Avrupa'da yapılan çalışmalarda seyahatnameler üzerinde titizlikle durulmuştur. Hatta XIX. ve XX. yüzyıllarda bu seyahatnamelerin neredeyse tamamının tercüme ve neşri yapılmıştır. Ülkemizde ise Moğollar üzerine yapılmış seyahatname çalışmaları genellikle Moğol İmparatorluğu döneminde Moğol başkenti Karakorum'a giden seyyahlar ve Kubilay Han hakkında oldukça detaylı bilgiler veren Marco Polo üzerinde yoğunlaşmaktadır. Diğer seyahatnamelerin büyük çoğunluğu ise henüz Türkçeye çevrilmemiştir.

Biz de bu eksikliği ön planda tutarak Çin'e yolculuk eden ve Yuan Hanedanlığı hakkında bilgi veren seyahatnameleri eşgüdümlü olarak inceleme işini üstlenerek "Batılı Seyyahların Gözünden Yuan Hanedanlığı" isimli tezimizi hazırladık. Buradaki amacımız Yuan Hanedanlığı ile ilgili çalışmalara naçize bir katkı sağlamaktır.

Tezimizin ilk bölümünde Moğolların tarih sahnesine çıkışlarından başlayıp Yuan Hanedanlığı dönemine kadar Moğol-Çin ve Moğol-Avrupa ilişkileri, İngilizce ve Türkçe literatür baz alınarak anlatılmış, ilaveten Yuan Hanedanlığı'nın kısa siyasi tarihi de aynı bölümde ele alınmıştır. Yuan Hanedanlığı kısmında imparatorların tahta çıkış yılları, isimleri, akrabalık dereceleri için Yuan Hanedanlığı'nın resmi hanedanlık tarihi olan Yuan-shi'ya, Xin Yuan-shi'ya ve Çince derleme bir eser olan Song Yuan Tong Jian Quan-bian'deki birkaç satırlık özet biyografilere başvurulmuştur.

Tezimizin ikinci bölümünde seyyahların, Yuan öncesi ve Yuan Hanedanlığı'nın siyasi tarihi hakkında verdiği bilgiler İngilizce metinlerden çevrilmiş ve gerektiği kısımlarda dipnotlarla zenginleştirilmiştir. Özellikle şecere kısmında, Yuan-shi, Xin Yuan-shi ve Song Yuan Tong Jian Quan-bian'de yer alan bilgilere de başvurulmuştur. Batılı Seyyahların Gözünden

Yuan Hanedanlığı'nın saray protokolü, ordu-millet prensibi, halka yapılan yardımlar gibi konularda seyyahların anlatımları incelenerek seyyahların gözünden ideal devlet ve ideal devlet adamı olarak Yuan Hanedanlığı ve Yuan imparatorları incelenmiştir.

Tezimizin üçüncü ve son kısmında Marco Polo, Giovanni da Montecorvino, Perugialı Andreas, Pregrine, Giovanni de'Marignolli, Odorico da Perdonone, Francesco Balducci Pegolotti, Sir John Mandeville ve Jordanus Catalani'nin seyahatnamelerinin Yuan Hanedanlığı ile ilgili olan kısımları doğrudan İngilizceden Türkçeye çevrilmiş ve metin içerisinde eş güdümlü olarak incelenmiştir. Gereken kısımlarda doğulu tarihçilerin aktardıkları bilgilere ve diğer batılı seyyahların gözlemlerine başvurulmuştur.

Bu tez konusunu çalışmam konusunda bana sonsuz desteğini gösteren, yazım aşamasında verdiğim radikal kararları sabırla dinleyen ve yeri geldiğinde tenkit ederek beni nihai sonuca ulaştıran ve bu süreç içerisinde hiçbir konuda yardımını esirgemeyen danışman hocam Doktor Öğretim Üyesi Tuğba Gökçe BALCI'ya en içten teşekkürlerimi borç bilirim.

Bana bu tezi yazma fırsatını veren başta Genel Türk Tarihi alan hocalarım olmak üzere Kırklareli Üniversitesi Tarih Bölümü hocalarıma da en içten teşekkürlerimi sunarım.

Maddi manevi desteklerini benden esirgemeyen, tarih bölümünü kazandığım andan itibaren beni akademisyenlik için teşvik eden aileme çok teşekkür ederim. Son olarak lisans yıllarımdan itibaren dostluğumuzun devam ettiği, maddi manevi her türlü desteğini gösteren ve muhabbetini esirgemeyen arkadaşım Kağan Ertan'a teşekkür ederim.

Gökay KOCAL
KIRKLARELİ – 2021

KISALTMALAR LİSTESİ

Bknz	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Edit.	: Editör
Km	: Kilometre
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SYTJQB	: Song Yuan Tong Jian Quan-bian
Trans.	: Çeviren (yabancı eserler için)
TTK	: Türk Tarih Kurumu
XYS	: Xin Yuan-shi
YS	: Yuan-shi

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Ticareti yapılan ürünler	91
Tablo 2: Yuan Hanedanlığı İmparator Listesi	131
Tablo 3: Moğol İstilasası Döneminde Song Hanedanlığı İmparator Listesi	131
Tablo 4: Yuan Hanedanlığı Döneminde Çin'e Giden Seyyahlar	131

GİRİŞ

Arapça “gezmek, gezi” anlamındaki seyahat ve Farsça “risale,mektup” anlamındaki name kelimelerinin birleşiminden oluşan “seyahatname”, “gezi mektubu, gezi eseri” anlamına gelmektedir¹. Hatıranın bir alt türü olan seyahatname; günlük, biyografi ve otobiyografilerle de yakından ilişkilidir². Seyahatname, genellikle gidilen bölgede yaşayan toplum veya toplumların siyasi, dini, sosyo-kültürel özelliklerini ele almaktadır. Kişi, kendi ait olduğu dünyadan başka bir mecraya ulaştığında burada gördüğü farklı olayları okuyucuya anlatmak, onları meraklandırmak, heyecanlandırmak hatta eğlendirmek ister. Bu nedenle yazar bazen metnin içerisine mitolojik unsurları da dahil ederek, bazı durumları olduğundan farklı gösterip abartıyla aktarabilir.

Mısır, Suriye ve Irak şehirleri ile Ortadoğu’nun tamamını gezmiş Mekhul b. Ebu Müslim; Endülüs Emevi halifesi II. Abdurrahman tarafından 824 yılında Normanlara gönderilen, Normanların adetleri, kral ve kraliçeleri hakkında izlenimlerini kaydeden Yahya b. Hakem el-Bekri; Abbasi Halifesi Vasik-Billah’ın Çin Seddi hakkında bilgi edinmek amacıyla gönderdiği Süleyman et-Tacir’in seyahati İslam tarihinde ilk seyahatname örnekleri arasında yer almaktadır³. 851 yılında kaleme alınan Ahbarü’r-Sin ve’l-Hind adlı eserin Hint ve Çin ülkelerinden bahseden ilk Arapça eser olduğu düşünülmektedir⁴. Süleyman et-Tacir’in seyahatnamesinde verdiği bir ayrıntı, Jordanus Catalani’nin Moğolların geleneklerinden bahsederken verdiği bilginin köken olarak Moğollara mı yoksa Çinlilere mi ait olduğu konusunu irdelememize katkı sağlamıştır.

Çin tarihinde de en eski dönemlerden itibaren seyahatname türünde birçok örneğin olduğu görülmektedir. Bunlar edebi bir yazı türünden çok imparatorlara sunulan raporlardan müteşekkildir. Zhang Qian’in M.Ö 139 yılında Batı’ya seyahati bu noktada oldukça önemlidir. Zhang Qian, Asya

¹ Hüseyin Yazıcı, “Seyahatname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVII, 2009, s. 9.

² Menderes Coşkun, “Türk Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVII, 2009, s. 13.

³ Yazıcı, “Seyahatname”, s. 10.

⁴ Osman Cilacı, “Ahbarü’r-Sin ve’l-Hind”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.I, 1998, s. 493.

Hunlarına karşı Yüe-zhilerden destek almak amacıyla bir yolculuğa çıkmıştır. Bu yolculukta her ne kadar Yüe-zhilerle ittifak sağlayamasa da seyahati boyunca gördüklerini İmparator Wu'ya anlatmıştır. İmparator Wu, tüm bu anlatılanları dikkatle dinlemiş, en çok ilgisini çeken konu ise “Fergana'nın kan terleyen cennet atları” olmuştur⁵. Türk tarihi hakkında bilgi bulabileceğimiz diğer Çin seyahatnameleri ise Göktürkler hakkında bilgi veren Xuan Zang Seyahatnamesi ile Uygurlar hakkında önemli bilgiler ihtiva eden Wang Yende Seyahatnamesi'dir.

Moğollar döneminde de Çin'den gelen elçilik heyetleri Moğollar hakkında topladıkları bilgileri kaydetmişlerdir. 1221 yılında Moğol kumandanı Mukali ile görüşmeye giden Chao Hong adlı Çinli bir elçi Jin Hanedanlığı başkenti Yan-jing'e gelmiştir⁶. Taoist bir keşiş olan Chang Chun, Cengiz Han'ı otağında ziyaret etmiş ve Moğollar hakkında çok geniş bilgilere yer vermiştir. Chang Chun Seyahatnamesi'ne göre; Cengiz Han “*Başka hükümdarlar sizi davet etmişler fakat gitmemişsiniz ve şimdi benimle görüşmek için on binlerce li mesafeden geldiniz. Bunu büyük bir iltifat olarak kabul ediyorum*”⁷ diyerek memnuniyetini belirtmiştir. Yine 1233 yılında Song Hanedanlığı elçi heyeti, Moğol İmparatorluğu'na gitmiş ve burada gördüklerini rapor etmiştir. Ardından 1235 yılında Moğol İmparatorluğu'na giden başka bir Song Hanedanlığı heyeti ise adı geçen rapora ilaveler yapmıştır⁸.

1. Moğollar Hakkında Bilgi Veren Batılı Seyyahlar

M. Elin ve E. Segal'in *İnsan Nasıl İnsan Oldu*⁹ eserinde Moğolların askeri açıdan batıya yönelmeleri anlatılırken meseleye şöyle bir soru sorularak başlanmıştır. “*Moğollar bütün Avrupa'yı zapt etseler ne olurdu?*”

⁵ Tilla Deniz Baykuzu, *Asya Hun İmparatorluğu*, Konya: Kömen Yayınevi, 2012, s. 67-69.

⁶ *Cengiz İmparatorluğu Hakkında İlk Tarihi Kayıtlar Meng Ta Pei Lu ve Hei Ta Shi Lu*, çev: Ankhbayar Danuu, haz. Mustafa Uyar, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2012, s.14.

⁷ Gülşah Hasgüçmen, *Cengiz Han'ın Ölümsüzlük Arayışı Taoist Simyacı Bir Keşiş'in Türkistan Seyahatnamesi (1221-1224)*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2019, s. 190.

⁸ *Cengiz İmparatorluğu Hakkında İlk Tarihi Kayıtlar Meng Ta Pei Lu ve Hei Ta Shi Lu*, çev: Ankhbayar Danuu, haz. Mustafa Uyar, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2012, s.26.

⁹ M. Ilin, E. Segal, *İnsan Nasıl İnsan Oldu*, çev: Ahmet Zekerya, İstanbul: Say Yayınları, 2019, s. 513.

Moğolların Avrupa'ya yönelen seferlerinin dönemin Batı dünyasını endişelendirdiği aşikârdır. Duydukları bu endişe onları Moğollarla bir takım uzlaşma yolları aramaya itmiştir. Uzlaşmanın ilk adımı olarak Papalık tarafından Moğol diyarına elçilik heyetleri gönderilmiştir. Bu elçilik heyetlerinin Moğol dünyasını tanıma uğraşımının yanında bir de yeni bir müttefik kazanma isteğine sahip oldukları da gayet açıktır. Böylece bu ittifak Müslümanlara karşı Moğol-Hristiyan birliğini kurmayı amaçlıyordu¹⁰. Özellikle elçilik heyetleri tarafından Moğolların ordu teşkilatı, siyasi durumları, toplumsal yapıları konusunda derin gözlemler yapıldığı, oldukça ayrıntılı olan seyahat raporlarından anlaşılmaktadır.

Moğollara giden Batılı seyyahlardan ilki olan Giovanni da Pian del Carpine'nin kökeni hakkındaki görüşler Alman veya daha yüksek bir ihtimalle Fransız olduğu yönündedir. Kendisi o dönemin Hristiyan dünyasında "Dilenci Tarikat" olarak bilinen iki tarikattan Fransisken¹¹ tarikatına mensuptur. Giovanni hakkında bilgi veren en önemli kaynak ise orijinal dili Fransızca olan d'Avezac'tır¹².

Giovanni da Pian del Carpine, 16 Nisan 1245'te Fransa'nın Lion kentinden yola çıkmış, Moğol başkenti Karakorum'a ulaşmak üzere yaklaşık 3000 km. mesafe kat etmiştir¹³. Karakorum'da bulunduğu süre boyunca Moğol dünyasını her yönüyle inceleme fırsatı bulmuştur. Lorenzo Publicci'ye göre; Giovanni'den önce Moğollara giden başka elçilik heyetleri olsa da, Moğollar ve ülkeleri hakkında daha titiz ve detaylı bilgi vermesi açısından

¹⁰ Adil Hilal, *Moğol Batı Avrupa İlişkileri ve İslam Dünyasına Etkileri*, çev: Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2019, s. 47.

¹¹ Franciscus (1881-1226) tarafından kuruldu. Franciscus Tacir bir ailenin oğluydu. Bir gün atından inip cüzzamlı bir adamı alnından öptü, bu olay hayatındaki dönüm noktası olmuştu. Dünya tatlarına sırt çevirip yaşamını dinsel ödevlere adanmıştır. Bu nedenle beraberinde olan kişilere ev, kilise manastır gibi yapılara sahip olmalarını yasakladı. Bu tarikata girmiş olan bir kişi kendini kilise ve manastırlara kapatıp, yoksul halktan soyutlanmamalıydı. Karnını verilecek sadakalarla doyurmalıydı. Bu nedenle kendilerine "Dilenci Tarikat" adını vermişlerdi. Bknz. Alaaddin Şenel, *İnsanlık Tarihi*, Ankara: İmge Yayınları, 2020, s. 820-821.

¹² Plano Carpini, *Moğolistan Seyahatnamesi 13. Yüzyılda Avrupa'dan Asya'ya Yolculuk*, çev: Engin Ayan, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018, s. 15.

¹³ Murat Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası Dini İdealler Politik Kaygılar*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: 2015, s. 24.

onun eserinden ilk sırada bahsetmek yerinde olacaktır¹⁴. Giovanni, Moğolların hayat tarzı, sosyal kurumları, ordu yapısı, askeri taktikleri, dini inançları, yasaları, yönetim tarzları gibi bilgilerin yanı sıra coğrafi ve tarihi bilgilerden müteşekkil bir rapor sunmuştur. Bu bilgiler, Orta ve Doğu Asya hakkında daha önce Avrupa’da duyulmamış bilgiler olması açısından önemlidir¹⁵.

Moğolların ilk dönemleri hakkında bilgi veren bir diğer seyyah, iki dilenci tarikattan diğerine, Dominiken¹⁶ tarikatına mensup Simon de Saint-Quentine’dir. Simon ve beraberindeki heyetin seyahati 1245 baharında başlayıp 1248 sonbaharına kadar yaklaşık üç yıl sürmüştür. Heyet, Mayıs – Temmuz 1247’de yeri saptanamayan ancak o dönemde “Büyük Ermenistan” olarak zikredilen bölgede Moğol komutanı Baycu’nun karargâhına varmışlardır. Heyete her ne kadar Ascelin başkanlık etse de Latince konusundaki bilgisi sayesinde Simon, yolculuk esnasında gördüklerini kendisi kaleme almıştır¹⁷. Simon, Baycu ile karşılaştıkları sırada rahiplerin yeryüzündeki tüm Hristiyanların en büyük babasının temsilcileri olmaları nedeniyle saygılı bir şekilde eğilmeyi reddettiklerini söylemektedir¹⁸. Seyahati boyunca Simon, Moğollar ve Selçuklu Türkleri hakkında çeşitli tasvirler yapmıştır. Eserinde dehşete kapılmış bir şekilde resmettiği yamyamlığa meyletmiş Moğol algısı daha sonra Avrupa kültüründe basmakalıp bir hâl alacaktır¹⁹.

Moğolların ilk dönemleri hakkında bilgi veren seyyahların sonuncusu Ruysbroeckli Willem’dir. Willem, tıpkı Giovanni da Pian del Carpine gibi Fransiskan tarikatına bağlıdır. Willem’in seyahati dinsizlere İncil’i vaaz

¹⁴ Lorenzo Publicci, “Giovanni di Plano Carpini and the Representation of Otherness in the First Part of the *Historia Mongolorum*”, *Santa Reparata International School of Arts*, s. 39.

¹⁵ Hilal, *Moğol Batı Avrupa İlişkileri*, s.70.

¹⁶ Kastilyalı bir dinci olan Dominicus (1170-1221) tarafından kurulmuş olan bu tarikat tıpkı Fransiskanlar gibi yoksulluk ilkesine bağlıydılar. Özellikle Papalık tarafından bu tarikatın kurulmasına izin verilmiştir. Dominikenler ayrıca Kara Frer’ler olarak biliniyordu. Ayrıca Dominic’e Fransa’da bir şehir olan Toulouse’dan bir ev verilmişti. Bknz. Şenel, *İnsanlık Tarihi*, s. 821.

¹⁷ Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar*, s. 29.

¹⁸ Hilal, *Moğol Batı Avrupa İlişkileri*, s. 83.

¹⁹ Mirco Sardelic, “John of Plano Carpini VS Simon of Saint-Quentine: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe”, *Golde Horde Rewiew*, Vol: 1, no:3, 2017, s. 497.

etmek gayesi taşıyordu²⁰. 1253-1255 yılları arasında yaptığı yolculukta Moğollar arasında kaldığı süreç boyunca kültür sahası olarak daha derine inmiştir²¹. Moğollardan, Moğol hükümdarlarından, geleneklerinden hatta bizzat Han'ın sarayında şahit olduklarını aktarması bakımından yazdıkları ayrıca önem arz etmektedir. Eser, Giovanni da Pian del Carpine'nin bize sunduklarından daha ayrıntılı bilgiler içermesi ve Moğol coğrafyasına dair daha doğru bilgiler aktarması açısından da önemlidir. Campbell, Ruysbroeckli Willem'in eserinden bahsederken, Willem'in çok önemli bir gözlemci olduğunu bu nedenle de ilk modern seyahatname yazarı olarak nitelendirmenin daha doğru olacağını söylemektedir²².

Willem, seyahatinden döndükten sonra Fransa kralına bir daha Tatarlara rahip göndermemesini, onların ahmakça tavırlarına cevap vermek için tercümanlar eşliğinde birkaç piskopos göndermesini, kendisine ve Papa'ya gönderdikleri mektuplarda esip gürlmelerini ise ciddiye almamaları tavsiyesinde bulunmuştur²³. Böylece Moğollara yapılan bu üç seyahatin de Avrupalıların ittifak beklentilerini karşılamadığı söylenebilir.

Bu üç seyyahın anlattıklarının Avrupa'daki insanlar üzerinde Asya kültürüne karşı sansasyonel bir ilgi uyandırdıkları aşikârdır. Asya dünyasına karşı uyanan ilginin artmasında ise Venedikli Marco Polo'nun payı çok daha büyüktür.

Marco Polo 1254'te Venedik'te dünyaya gelmiştir. Babası Nicolo ve amcası Maffeo, o daha doğmadan önce doğu seyahatine çıkmışlardır. Yuan imparatoru Kubilay'ın huzuruna çıkan Polo kardeşler, Kubilay Han'ın emri üzerine Papa'ya bir mektup iletmek üzere Konstantinopolis'e geri dönmüşlerdir. Ancak onların döndüğü sırada Papa Clement ölmüş ve henüz yeni Papa seçilmemiştir. Ardından Venedik'e dönen Polo kardeşler iki yıl kadar yeni Papa'nın seçilmesini beklemişlerdir. İki yılın ardından bu kez Genç Marco'yu da yanlarına alarak ikinci doğu seyahatine çıkmışlardır.

²⁰ Ruysbroeckli Willem, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk 1253-1255*, edit: Peter Jackson, David Morgan, çev: Zülal Kılıç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s. 7.

²¹ Sigrid Steinschaden, "Historical Intercultural Learning on the Example of European Medieval Travellers to Pre-Yuan and Yuan Dynasty Mongolia and China", s. 9.

²² Mary Campbell, *The Witness and Other World-Exotic European Travel Writing 400-1600*, Londra: Cornell University Press, 1998, s. 120.

²³ Hilal, *Moğol Batı Avrupa İlişkileri*, s. 96.

Türkistan ve Gobi Çölü'nden geçip Kubilay Han'ın yazlık sarayı Shang-du'ya varmışlardır. Marco, Kubilay Han'ın himayesine girmiş, burada kaldığı süre boyunca Çince, Moğolca gibi dilleri öğrenmiştir. 24 yaşındayken Hangzhou şehrine vali olarak atanmıştır²⁴. Marco her ne kadar bu yolculuğa babası ve amcası ile çıkmış olsa da seyahatnamenin geneline bakıldığında olaylar Marco Polo'nun etrafında kurgulanmaktadır. Babası ile amcası hakkında ise seyahatnamede yok denecek kadar az bilgi verilmektedir. Bu nedenle Polo ailesinin Çin'deki nüfuzundan bahsetmek hayli zordur²⁵.

Marco Polo, seyahatnamesinde Moğol kültür hayatından, Moğolların arasındaki iç çekişmelerden, askeri seferlerden ve devlet protokolünden oldukça detaylı bahsetmektedir. Marco Polo, Çin'de kaldığı süre boyunca çeşitli diplomatik görevlerde bulunmuş olsa da Roux'a göre asla Yuan sarayının yüksek rütbeli kişilerinden biri olmamıştır²⁶. Polo, Çin'de kaldığı on altı yıllık sürenin sonunda Kubilay Han'dan izin alarak Venedik'e geri dönmüş ve Venedik-Ceneviz savaşları sırasında Cenevizlilere esir düşmüştür. Ceneviz'deki hapis hayatı boyunca tüm yaşadıklarını Rustichello da Pisa'ya anlatarak seyahatnamesini yazdırmıştır. Seyahatname, Moğol yönetimindeki Çin hakkındaki en detaylı seyahatnamedir. Asya kıtasını egzotik bir şekilde tasvir etmesinden dolayı Avrupa'da epey ilgi görmüştür. Marco Polo 1324 yılında Moğolların Çin'i yönettiği bir dönemde yaşamını yitirmiştir.

Günümüzde hâlâ Marco Polo'nun Çin'e gidip gitmediği konusunda ilim dünyasında ayrılıklar bulunmaktadır. Bu konuda yazılan en önemli eserlerden biri Frances Wood'un *Did Marco Polo Go to China (Marco Polo Çin'e Gitti mi)* adlı eseridir. Frances Wood, özellikle okunuşu Bo-luo (Polo) olan 波羅 Çince karakterleri üzerinde durmaktadır. Bu karakterler her ne kadar "Polo" kelimesinin transkripsiyonu olarak düşünülse de Wood, Han Hanedanlığı'ndan Yuan Hanedanlığı'na kadar Yirmi Dört Resmi Hanedan Tarihi'nde Bo-luo ismiyle çok sayıda insana rastlandığını söylemektedir²⁷.

²⁴ Marco Polo, *Seyahatname*, çev: Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018, s. 20.

²⁵ Marco Polo, *Dünya'nın Hikaye Edilişi*, not: Stephan Yerasimos, çev: Işık Ergüden, Zühre İlkelen, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019, s. 16.

²⁶ Jean-paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, çev: Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket, İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2001, s. 409.

²⁷ Frances Wood, *Did Marco Polo Go to China*, United States: Westview Press, 1995, s. 135.

Bu konuda üzerinde durulan bir diğer nokta ise Marco Polo'nun seyahatnamesinde betimlediği Kubilay ile 1280 yılında Çinli ressam Liu Guan-dao'un çizdiği Kubilay resminin birbirlerinden çok farklı olmasıdır²⁸. Ancak bu konudaki tartışmaları Herbert Franke “*Kesin kanıt sunulmadıkça Marco Polo'nun Çin'e gittiğini varsaymalıyız*”²⁹ diyerek bir noktada durdurmuştur.

Bir diğer seyyah olan Ricoldus, 1243 senesinde Floransa'da doğdu. Avrupa üniversitelerinde iyi bir ilahiyat eğitimi aldıktan sonra Dominiken tarikatına girdi. Daha sonra Papa tarafından eğitimcilik görevinden alınarak, misyonerlik faaliyetlerine devam etmek üzere 1289-1291 seneleri arasında Yuan Hanedanlığı'na bağlı İlhanlı topraklarına gönderildi. İlhanlı hükümdarı Argun'un 1285 senesinde Müslümanlığı kabul ederek Hristiyanlara baskı uygulamaya başlamasıyla deve binicisi kılığında Bağdat'tan kaçtı. Bir süre sonra olaylar durulunca bölgeye yeniden giriş yaptı. 1300 yılında misyonerlik görevini tamamladı ve notlarını IV. Nicolaus'a sunmak için Floransa'ya geri döndü³⁰. 1320 yılında Floransa'da ölmüştür. Eserinde tuhaf bir biçimde İslamiyet'e ılımlı yaklaşırken, Moğol kimliğine karşı ise bir öfke duyduğunu görmekteyiz.

Çin'deki Moğol yönetimini bizzat görmüş olan seyyahlardan biri ise 1247 yılında Güney İtalya'da doğmuş olan Giovanni da Montecorvino'dur. 1279-1283 yılları arasında Ermenistan ve İran'da Fransisken tarikatı lehine çalışmalarda bulundu. Ermeni kralı II. Hetum'dan, Papa'ya bir mektup getirmek üzere İtalya'ya geri döndü. Giovanni da Montecorvino, IV. Nicolaus'tan doğunun prens ve patriklerine mektup getirmek üzere doğuya bir kez daha dönüş yaptı.

Giovanni da Montecorvino ayrıca Yuan Hanedanlığı sınırları içerisinde bir kilise inşa edilmesine de öncülük etti³¹. Adından daha sonra “Pekin

²⁸ Morris Rossabi, *Kubilay Han*, çev: Özgür Özol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015, s. 148.

²⁹ Herbert Franke, “Sino-Western Contact Under the Mongol Empire”, *Journal of Royal Asiatic Society*, Honkong Branch: 1966, s.54.

³⁰ Ricoldus de Monte Crucis, *Doğu Seyahatnamesi*, çev: Ahmet Deniz Altunbaş, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018, s. 9-12.

³¹ Christopher Dawson, *Mission to Asia Narratives and Letters of the Franciscan Missioners in Mongolia and China in the Thirteenth and Fourteenth Century*, New York: Harper Torchbook, 1966, s. 222.

Başpiskoposu” olarak bahsedilecektir. Onun Çin topraklarına ulaşması Yuan imparatoru Temür’ün saltanat devrine rastlamaktadır. Giovanni’nin mevcut bir seyahatnamesi yoktur. Ancak gurbetteki mektuplarından her biri, bir seyahatname değerindedir. Bilinen mektuplarından ilkinin orijinali günümüze ulaşmamıştır. Sadece Hindistan’da İtalyancaya çevirdiği bir nüshanın varlığı bilinmektedir. Giovanni da Montecorvino 1328 yılında Pekin’de vefat etmiştir.

Papalık, kendi bünyesinde hizmet eden keşişleri doğuya gönderip misyonerlik görevi verirken, elbetteki bölgeye görev dışında seyahat eden keşişler de olmuştur. Örneğin; İtalya’nın Pordenone kasabasında doğan Odorico da Pordenone, bir misyonerlik göreviyle değil, kendi isteğiyle 1265-1286 yılları arasında doğu seyahatine çıkmıştı. Babası, dönemin Bohemya kralının yaveriydi. Odorico, 1318 senesinde Venedik’ten kadırgaya binip, on iki yıl sürecek doğu seyahatine başladı. İran, Batı Asya, Hindistan, Sri Lanka, Endonezya, Brunei ve Zampa üzerinden Moğol yönetimindeki Çin’e ulaşarak altı yılını burada geçirdi³². Giovanni da Montecorvino’nun ölümünden önce Çin’den ayrılan Odorico, 1330 senesinde seyahat notlarını yazıya aktardı. Odorico, doğuya bir kez daha sefer planlarken 1331 senesinde öldü.

Giovanni da Montecorvino’nun ölümünden sonra Katolik inancına mensup Alanlar, 1338 yılında Roma’ya bir elçi göndererek dini bir liderden yoksun olduklarını dile getirdiler. Böyle bir misyon ile yola çıkan Giovanni de’Marignolli, 1342 senesinde Yuan Hanedanlığı yönetimindeki Çin’e vardı. Yuan hükümdarı Togan Temür tarafından çok iyi bir şekilde ağırlandı³³. Giovanni de’Marignolli’nin el yazmaları hakkında kaleme aldığı makalesinde Irene Malfatto, Giovanni’nin Floransalı Fransisken keşişi olduğunu ve yaptığı bu seyahatlerin ona büyük bir gurur yaşattığından bahsetmiştir³⁴. Giovanni de’Marignolli 1360 yılında ölmüştür.

³² Songja Lee, *Odoric Pordenone Seyahatnamesi (1318-1330) (Giriş – Tercüme ve Notlar)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: 2015, s. 3.

³³ Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar*, s. 55.

³⁴ Irene Malfatto, “John of Marignolli and Hystographical Project of Charles IV”, *Acta Universitates Carolinae*, LV/1, 2015, s. 133-135.

Moğolların kökenini semavi dinlerdeki yaratılış efsanelerine yerleştiren ve Moğolların liderlerine verdikleri “Khan” (Han/Kağan) unvanının kökeninden bahseden tek seyahatname olması dolayısıyla Sir John Mandeville ayrıca önem arz etmektedir. Sir John Mandeville’in kim olduğu bilinmemektedir. Eserin 1357 yılında kaleme alındığı düşünülmektedir³⁵. Seyahatname, Moğollar ve Çin hakkında oldukça detaylı bilgi vermektedir. Moğolların yaratılışı, Tatar adının nereden geldiği gibi konuların yanı sıra Möngke ve Kubilay’ın inandığı din hakkında da bilgi bulmak mümkündür.

Yuan Hanedanlığı hakkında bilgi veren bir diğer seyahatname Jordanus Catalani tarafından kaleme alınmıştır. Seyahatnamesinin çok kısa bir bölümünü Çin’e ayıran Jordanus, bu kısa metin içerisinde yüzeysel olarak Moğol profili, devlet geleneklerini, Moğol cenaze adetleri, Moğolların Çin’deki dini hayatları, ülkenin büyüklüğü gibi çeşitli konularda yüzeysel ama elle tutulur bilgiler vermektedir. Bunun yanı sıra seyyahın hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır.

Francesco Balducci Pegolotti’nin doğuya giden seyyahların dikkat etmesi gereken unsurlara vurgu yapan ve öğütler veren notları da oldukça önemlidir. 1335 senesinde eserini kaleme almaya başlayan Pegolotti, 1340 senesinde bizzat Altınorda Hanlığı’nda bulunmuştur. Kaleme aldığı eser bir seyahatnameden çok tüccarlar için Moğol Hanlıklarının bulunduğu topraklar üzerinde nasıl ticaret yapılacağını anlatan bir el kitabı niteliğindedir. Moğolların dilleri, kullandıkları ağırlık ölçüleri, para birimleri gibi teknik konulara değinmektedir. Bu bilgiler Moğol yönetimindeki Çin’in ekonomisi hakkında da bize bazı ipuçları vermektedir. Aynı zamanda Yuan Hanedanlığı topraklarına girmeden önce yolların emniyetsiz olduğundan ancak tüccarların Yuan topraklarına girdiklerinde çok daha rahat ticaret yaptıklarından bahsedilmektedir.

³⁵ Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar*, s. 57.

2. Yuan Hanedanlığı ve Seyahatnameler Hakkında Bilgi Veren Eserler

Moğollar ve Yuan Hanedanlığı hakkında en detaylı bilgi veren tarihi belgelerin istila ettikleri toplumların onların haklarında kaleme almış oldukları vakayinameler ve Çin'deki resmi hanedanlık tarihleri olduğunu görmekteyiz. Diğer taraftan Batılı seyyahların Moğollar ve Yuan Hanedanlığı hakkında bilgi veren seyahatnameleri de bu ana kaynaklar içerisinde yer almaktadır. Özellikle Yuan Hanedanlığı söz konusu olduğunda muhteviyat açısından en zengin belgeleri Çin kaynakları ihtiva etmektedir. İlaveten Yuan Hanedanlığı'nın kendilerine ait resmi hanedan tarihleri de bulunmaktadır. *Yuan-shi* 元史³⁶ ve *Xin Yuan-shi* 新元史³⁷ doğrudan Yuan Hanedanlığı tarihi olmasının yanı sıra *Song-shi* 宋史³⁸ gibi çağdaşı devletlerin tarihlerinde de Yuan Hanedanlığı hakkında detaylı bilgiler bulmak mümkündür. Bu müstakil tarihlerin dışında sonraki tarihi devirlerde yazılmış Song Yuan Tong Jian Quan-bian 宋元通鑑全編³⁹ (Song-Yuan Hanedanlıklarının Tamamlanmış Koleksiyonu) veya Zhong-xi Jiao-tong Shi-liao Hui-bian 中西交通史料彙編⁴⁰ (Çin ve Batı Arasındaki İletişim Üzerine Tarihi Malzeme Derlemesi) gibi derleme tarihler de bulunmaktadır.

Tezimizin asıl omurgasını oluşturan ana kaynaklar ise yukarıda zikrettiğimiz Batılıların seyahatnameleridir. Ayrıca Batılı seyyahların

³⁶ Yuan-shi, 1306-1367 yılında Song Lian başkanlığındaki bir heyet tarafından yazıldı. <https://ahmettasagil.wordpress.com/makaleler/turk-tarihi-ile-ilgili-cin-kaynaklarinin-turkce-nesri-uzerine-dusunceler/> 23.09.2020.

³⁷ Yuan Hanedanlığının yeni tarihi 1890-1920 yılında K'o Shao-min tarafından yazıldı. <https://ahmettasagil.wordpress.com/makaleler/turk-tarihi-ile-ilgili-cin-kaynaklarinin-turkce-nesri-uzerine-dusunceler/> 23.09.2020.

³⁸ Tuotuo (Togtoğa) tarafından Yuan Hanedanlığı döneminde, 1343 yılında yazılmaya başlanmış, 1345 yılında tamamlanmıştır. Song Hanedanlığı tarihi olaylarının kaydedildiği eser toplam 496 bölümden oluşmaktadır. 24 Tarih içerisinde en kapsamlı yazılan eserdir. Bknz. Sema Orsoy, "Çin'in Resmi Hanedanlık Kayıtlarında Türk Kavimlerine Ait Monografiler <https://www.altayli.net/cinin-resmi-hanedan-yilliklerinde-turk-kavimlerine-ait-monografiler.html> 23.09.2020.

³⁹ 1573-1617 yılları arasında yazılmış olup, Ming İmparatoru Wan-li'ye sunulmuştur. <https://www.wdl.org/en/item/2352/> 23.09.2020. Eserde İmparator biyografilerine yer verilirken en başta her İmparator'un döneminden özet bir şekilde bahsedilmiştir, böylece hangi imparator dönemini okuyorsak, o dönem hakkında az çok fikir sahibi olmamıza yardımcı olmaktadır.

⁴⁰ Zhang Shi-lang tarafından yazılan eser 1962 yılında Taipei'de 6 cilt olarak basılmıştır.

seyahatnameleri hakkında Avrupa’da ve ülkemizde de çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ilki Manuel Komroff’un yapmış olduğu Marco Polo çevirisidir. *The Travels of Marco Polo*⁴¹ ismi ile yayınlanan eser, 1926 yılında Birleşik Devletler’de yayımlanmıştır. Çalışmamızda Marco Polo ile ilgili kısımlarda Komroff’un bu eseri kullanılmıştır. Marco Polo hakkındaki bir diğer eser Laurance Bergreen’in *Marco Polo From Venice to Xanadu*⁴² adlı eseridir. *Marco Polo*⁴³ ismiyle Mine Zeybekoğulları tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Marco Polo’nun Çin’e gidip gitmediği konusunda *Did Marco Polo Go to China* isimli eseri ile Frances Wood ayrı bir önem taşımaktadır. Türkiye’de Marco Polo seyahatnamesi üzerine çeviri çalışmaları da yapılmıştır. 2017 yılında Ömer Güngören tarafından *Marco Polo’nun Geziler kitabı*⁴⁴, Stephan Yerasimos tarafından yazılan, Işık Ergüden ve Zühre İlkelen tarafından Türkçeye çevrilen *Marco Polo Dünyanın Hikaye Edilişi*⁴⁵ ve Leyla Tonguç Basmacı tarafından *Marco Polo Seyahatname Dünyanın Tasviri*⁴⁶ çeşitli dillerden yapılan Türkçe çevirileri kapsamaktadır.

Avrupa’dan Çin’e giden misyonerler hakkında Christopher Dawson’ın çalışmaları da önem arz etmektedir. *Mission to Asia Narratives and Letters of the Fransiscan Missionaries in Mongolia and China in the Thirteenth and Fourteenth Centuries*⁴⁷ (XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Çin’de ve Moğolistan’daki Fransisken Misyonerlerin Asya Görevine Dair Anlatıları ve Mektupları) ismiyle yayınlanan eserde Batılı misyonerlerin mektuplarının çevirisi verilmiş ve bazı kısımlar dipnotlar ile açıklanmıştır. Çalışmamızda Giovanni da Montecorvino ile ilgili kısımlarda adı geçen müellifin İngilizce çevirileri kullanılmıştır.

⁴¹ *The Travels of Marco Polo*, trans. Manuel Komroff, United States: Horace Liveright Published, 1926.

⁴² Laurance Bergreen, *Marco Polo From Venice to Xanadu*, New York: Alfred Knoff Published, 2007.

⁴³ Laurance Bergreen, *Marco Polo*, çev: Mine Zeybekoğulları, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018.

⁴⁴ *Marco Polo’nun Geziler Kitabı*, çev: Ömer Güngören, İstanbul: Yol Yayınları, 2017.

⁴⁵ Stephan Yerasimos, *Marco Polo Dünyanın Hikaye Edilişi*, çev: Işık Ergüden, Zühre İlkelen, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019.

⁴⁶ Marco Polo, *Seyahatname*, çev: Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.

⁴⁷ Christopher Dawson, *Mission to Asia Narratives And Letters of the Fransiscan Missionaries in Mongolia And China in the Thirteenth and Fourteenth Centuries*, New York: Sheed and Ward, 1955.

Henry W. Sage tarafından yapılan *The Travels of Sir John Mandeville*⁴⁸ adlı çalışma hem Sir John Mandeville hem de Odorico da Pordenone seyahatini kapsamaktadır. Tezimizde Sir John Mandeville ve Odorico kısımlarında Henry W. Sage'in yapmış olduğu İngilizce çeviri kullanılmıştır. Odorico Seyahatnamesi hakkında Türkiye'de yapılmış bir yüksek lisans tezi de bulunmaktadır. Songja Lee tarafından Koreceden Türkçeye çevrilen seyahatname *Odoric Pordenone Seyahatnamesi (1318-1330) (Giriş - Tercüme – Notlar)*⁴⁹ ismiyle hazırlanmıştır. Avrupa'da yapılan en önemli çalışmalardan bir diğeri ise Henry Yule tarafından dört cilt halinde yayımlanan *Cathay and the Way Thither* adlı eserdir. Eserin I. cildi Odorico da Pordenone, Marco Polo ve Giovanni de'Marignolli'ye ayrılmıştır⁵⁰. II. cildi Francesco Balducci Pegolotti, Giovanni de'Marignolli, İbn Battuta ve Benedict seyahatlerini anlatır⁵¹. III. cilt ise Reşidüddin, Francesco Balducci Pegolotti ve Giovanni de'Marignolli hakkındaki bilgileri ihtiva etmektedir⁵². IV. cildi İbn Battuta ve Benedict'in seyahatlerinden bilgiler vermektedir⁵³. Henry Yule yaptığı bu çevirilere gerektiği yerlerde dipnotlar da eklemiştir. Çalışmamızda Giovanni de'Marignolli ve Pegolotti'nin anlatıldığı kısımlar kullanılmıştır

Henry Yule'un bir diğeri eseri *Mirabilia Descripta, The Wonders of the East, by Friar Jordanus of the Order of Preachers and Bishop of Columbum in India the Greater, (circa 1330)*⁵⁴ (*Kaydedilen Mucizeler, Hindistan Vaizi ve Kolomb Piskoposu Keşiş Jordanus'tan Doğu'nun Gizemleri*) adlı Latineden İngilizceye çeviri çalışmasıdır. Jordanus Catalani hakkındaki bahisler için Henry Yule'un bu çevirisinden yararlanılmıştır.

⁴⁸ *The Travels of Sir John Mandeville*, trans. Henry W. Sage, New York: Cornell University Library, 1981.

⁴⁹ Songja Lee, *Odoric Pordenone Seyahatnamesi (1318-1330) (Giriş - Tercüme – Notlar)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Genel Türk Tarihi Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015.

⁵⁰ Henry Yule, *Cathay and the Way Thither I*, New York: Cambridge University Press, 2009.

⁵¹ Henry Yule, *Cathay and the Way Thither II*, New York: Cambridge University Press, 2009.

⁵² Henry Yule, *Cathay and the Way Thither III*, New Delhi: Munshiram Monaharlal Publishers, 1916.

⁵³ Henry Yule, *Cathay and the Way Thither IV*, New Delhi: Munshiram Monaharlal Publishers, 1916.

⁵⁴ *Mirabilia Descripta, The Wonders of the East, by Friar Jordanus of the Order of Preachers and Bishop of Columbum in India the Greater, (circa 1330)*, çev: Henry Yule, London: The Hakluyt Society, 1839.

Yuan Hanedanlığı hakkında bir takım önemli araştırma eserleri de bulunmaktadır. Bunlardan ilki Morris Rossabi tarafından kaleme alınan *Kubilay Han*⁵⁵ adlı eserdir. Eserde Çince ve Japonca ana kaynaklar ve çeşitli dillerdeki araştırma eserlerinden yararlanılarak Kubilay Han'ın biyografisi yazılmıştır. Kullanılan kaynaklar nedeniyle bu eser hâlâ ilk başvuru kitaplarından biri olma özelliğini sürdürmektedir.

Cambridge Üniversitesi'nin hazırladığı *The Cambridge History of China Alien Regimes and Border States 907-1368*⁵⁶ (*Cambridge Çin Tarihi Yabancı Yönetimler ve Sınır Devletleri 907-1368*) ve *The Cambridge History of China the Sung Dynasty and its Precursors 907-1279*⁵⁷ (*Cambridge Çin Tarihi Song Hanedanlığı ve Öncüleri 907-1279*) doğrudan Çin kaynaklarından yararlanılarak hazırlanması nedeniyle önemlidir. Her iki eser de konunun uzmanları tarafından yazılan uzun makalelerden oluşmaktadır. Yuan Hanedanlığı ile ilgili kısımlarda Kubilay Han bölümünü Morris Rossabi, Kubilay Han'dan sonraki dönemi Hsiao Qi-qing, Togan Temür ve devletin çöküş dönemini ise John Dardess yazmışlardır. Cambridge Üniversitesi tarafından hazırlanan bir diğer eser *The Cambridge History of Japan*⁵⁸ (*Cambridge Japonya Tarihi*) dir. Eserin III. cildi Kamakura Hanedanlığı ve Bakufu yönetimine ayrılmıştır. Kitapta yazılan iki makale doğrudan Moğol-Japon ilişkilerinden bahsetmektedir.

Jacques Gernet'in kaleme aldığı *Daily Life in China on the Eve of the Mongol Invasion 1250-1276*⁵⁹ (*Moğol İstilasında Çin'de Gündelik Hayat 1250-1276*) adlı eser, Moğol İstilasında Song Hanedanlığı'nda toplumsal değişim, kent ve taşra hayatındaki değişim gibi sosyal konulara değinmektedir.

⁵⁵ Morris Rossabi, *Kubilay Han*, çev: Özgür Özol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.

⁵⁶ *The Cambridge History of China Alien Regimes and Border States 907-1368*, edit: Herbert Franke, Denis Twitchett, Cambridge University Press, 2008.

⁵⁷ *The Cambridge History of China The Sung Dynasty and Its Precursors 907-1279*, edit: Denis Twitchett, Paul Jakov Smith, Cambridge University Press, 2009.

⁵⁸ *The Cambridge History of Japan*, edit: John Hall, Maius Jansen, Madoka Kanai, V.III, Cambridge University Press, 2008.

⁵⁹ Jacques Gernet, *Daily Life in China on the Eve of the Mongol Invasion 1250 – 1276*, California: Stanford University Press, 1962.

Doğrudan Yuan Hanedanlığı tarihini anlatmasa da kitap bölümlerinde sözü geçen hanedana yer vermiş eserler de sırasıyla Wolfram Eberhard'ın kaleme almış olduğu *Çin Tarihi*⁶⁰, Rene Grousset'in *Stepler İmparatorluğu*⁶¹ ve Jean-Paul Roux'nun *Moğol İmparatorluğu Tarihi*'dir.

Christopher Atwood tarafından yazılan *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*⁶² (*Moğolistan ve Moğol İmparatorluğu Ansiklopedisi*) sözlük şeklinde hazırlanmıştır. Moğollarla ilgili kişi ve kavramların alfabetik sırada yazılmış olması araştırmacılara da ayrıca kolaylık sağlamaktadır.

*The Mongols History and Culture for the 800th Anniversary of the Mongolian State*⁶³ (*Moğol Devleti'nin 800. Yıl Dönümünde Moğol Tarihi ve Kültürü*) ismiyle Türkiye'de İngilizce olarak basılmış ve içerisinde çok sayıda Türk akademisyenin Moğollar hakkındaki farklı konulara değindiği bu eser de oldukça önemlidir.

Ayrıca Murat Tural tarafından seyahatnameler kullanılarak Moğolların tarihi hakkında *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası Dini İdealler ve Politik Kaygılar*⁶⁴ ismiyle bir doktora tezi hazırlanmıştır. Söz konusu tezde seyahatnameler merkeze alınarak Moğollar ve Avrupa arasındaki ilişkiler, dini ve politik açılardan ele alınmıştır. Aynı zamanda bu çalışma seyahatnameleri karşılaştırarak ele almasından dolayı oldukça mühim bir eserdir.

Son olarak Huriye Şen'in 2019 yılında doktora tezi olarak hazırlamış olduğu *Kubilay Döneminde Yuan Hanedanı-Japon İlişkileri*⁶⁵'nden bahsetmek gereklidir. Bu eser Kubilay Han döneminde Yuan Hanedanlığı ve Japon ilişkilerini, Japonca kaynakları kullanarak ele alması bakımından önemlidir.

⁶⁰ Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 2007, s. 261.

⁶¹ Rene Grousset, *Stepler İmparatorluğu Atilla, Cengiz Han, Timur*, çev: Halil İnalıcık, Ankara, TTK Yayınları, 2011.

⁶² Christopher Atwood, *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*, United States of America, Acid-Fire Paper, 2004.

⁶³ *The Mongols History And Culture for the 800th Anniversary of the Mongolian State*, edit: Bülent Arı, Selim Aslantaş, Ankara: Ministry Culter and Tourism, 2006.

⁶⁴ Murat Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası Dini İdealler Politik Kaygılar*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, 2015.

⁶⁵ Huriye Şen, *Kubilay Döneminde Yuan Hanedanı-Japon İlişkileri*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Manisa, 2019.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUAN HANEDANLIĞI ÖNCESİ MOĞOLLAR VE YUAN HANEDANLIĞI SİYASİ TARİHİ

Tang Hanedanlığı döneminde Meng-wu şeklinde yazılan ve Shi-wei kabilelerinin büyük bir kısmını işaret eden ismin, Moğol isminin ilk yazılı şekli olduğu düşünülmektedir⁶⁶. Moğollar tarih sahnesine her ne kadar çok erken bir dönemde çıkmış olsalar da en büyük siyasi atılımlarını 13. yüzyılda Cengiz Han döneminde gerçekleştirdiler. *Yuan-shi*'de Cengiz Han biyografisinde “*Önceki adı Tiemuzhen olan İmparator Taizu(Cengiz Han), Moğolların Börçigin ailesine mensuptur*” ifadesi yer almaktadır. Burada Moğol ismi yine *Meng-gu bu-ren* (Moğol halkı) şeklinde geçmektedir⁶⁷.

Cengiz Han'ın doğumuyla ilgili *Moğolların Gizli Tarihi* adlı eserde şöyle bir kayıt bulunmaktadır: “*Yesühey Bahadır'ın Hö-elün'den dört oğlu oldu. Temüçin, Hazar, Qaçi'un, Temüge. Aynı zamanda Temülün adlı bir de kızları dünyaya geldi. O, (Temüçin) elinde kan damlası ile doğmuştu. Yesühey, esir aldığı Temüçin-Üge'nin ismini yeni doğan oğluna verdi*”⁶⁸.

Ardından *Moğolların Gizli Tarihi*'ne göre Temüçin'in zorlu çocukluk ve gençlik yılları başladı. Nihayet 1206 senesindeki kurultayda Altan, Huçar ve Saça Beki kendi aralarında konuştuktan sonra Temüçin'e “*biz seni han yapmak istiyoruz, sen han olursan düşmanlara öncü olarak yürürüz*” dediler ve akabinde onu “Cengiz Han⁶⁹” unvanı ile hükümdar ilan ettiler⁷⁰.

⁶⁶ Ahmet Taşağıl, “Göktürk Dönemi Türk-Moğol Boy İlişkileri” *Türk Moğol Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2018, s. 45.

⁶⁷ **YS**, s. 1.

⁶⁸ *The Secret History of Mongols: A Mongolian Epic Chronicle in the Thirteenth Century*, trans: Igor de Rachewiltz, A Collection of Open Access Books and Monographs, 2015, s. 12; Temüçin'in doğumundan öncesi *Yuan-shi*'de “*Alan (Hö-elin), gece çadırında uyurken, çadırın çatısından beyaz bir ışık süzüldü ve bu ışık Tanrıya dönüştü. Daha sonra Alan hamile kaldı*” şeklinde efsaneleştirilerek anlatılmıştır. **YS**, s. 1. *Xin Yuan-shi*'de, “*Ona Tiemuzhenwuge'nin adı verildi. O doğduğunda yüzü parlaktı ve elinde kan pıhtısıyla doğdu*” şeklinde geçmektedir. **XYS**, s. 3.

⁶⁹ *Xin Yuan-shi*'de “Cengiz” kelimesinin anlamına dair yorum da yapılmıştır. “*Cheng*” kelimesinin güçlü, “*jisi*” kelimesinin ise çoğunluk anlamına gelmekte olduğundan çok güçlü manasına gelen “*Chengjisi*” adını aldı” demektedir. **XYS**, s. 7.

⁷⁰ *Moğolların Gizli Tarihi*, çev: Ahmet Temir, Ankara: TTK Yayınları, 2019, s. 57.

Cengiz Han'ın önderliğindeki Moğollar, hemen birkaç yıl içerisinde konargöçer komşuları Tatarlar⁷¹, Naymanlar⁷², Merkitler⁷³, Oyratlar⁷⁴ ve

⁷¹ Kül Tigin Abidesi'nin doğu yüzünde 4. Satırda "Otuz Tatar" ifadesi yer almaktadır. Bknz. Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, Ankara 2013, s. 41. Cengiz Han döneminde ele geçirilen Tatarların sözü geçen bu Tatarların bir kısmı olduğu muhtemeldir. Tatar kelimesi ilk defa Çin kaynaklarında Kuzeyli kavimleri belirtmek için kullanılmıştır. Moğol İstilasından sonra ise çeşitli göçebe kabileler için ortak bir isim olarak kullanıldı. Kelimeyi Moğolları ifade etmek için ortaya atan ilk kişi ise Moğol tarihçisi Reşidüddin ve diğer Moğol tarihçileri idi. Bknz. Henry Howorth, *History of Mongols From 9th to 19th*, Londra: 1876, s. 25-26. Bknz. Christopher Adwood, eserinde "Tatar" maddesini de bir hayli detaylı yazmıştır. Tatar aşiret adı, Hulun Buir bölgesindeki Moğolca konuşan bir kabileye, Moğol fatihlerine ve Rus İmparatorluğu'ndaki Türkçe konuşan Müslüman halklara bir isim olarak hizmet etti. Tatar adı ilk olarak 731 tarihli Türk Kül Tigin yazıtında geçmektedir; burada "Otuz Tatar" ve "Dokuz Tatar", Türklerin düşmanları olarak çeşitli halklarla gruplandırılmıştır. Tatarlar, Baykal Gölü'nün doğu ve güneydoğusundaki Tannu Tuva bölgesindeydiler. Tatarlar daha sonra, 842 yılında güney Sibiryada bulunan Kırgız İmparatorluğu'na teslim oldular. İbnü'l-Esir 1043'te Tatarları ve Kitanları İslam'ın dokunmadığı tek göçebeler olarak tanımladı. Aynı sıralarda Türk sözlük bilimci Kaşgarlı Mahmut, Tatarları kendi dillerini konuşan ama "Türkçe de bilen" insanlar olarak tanımladı. Bu muhtemelen Tatarların Moğolca konuştuğunu gösterir. Bu zamana kadar Kuzey Çin ve Mançurya'daki Kitan Liao hanedanlığı, Moğol yaylası üzerindeki egemenliğini kurmuştu. 942'de Kitan orduları, Moğolistan'ın çok çeşitli göçebe halkları için kullandığı bir terim olan "Tatarların" birkaç koluna saldırdı ve onları bozguna uğrattı. Ancak Moğol sözlü tarihine dayanan kaynaklar Tatar terimini yalnızca kuzeydoğu İç Moğolistan'ın modern Hulun Buir bölgesindeki belirli bir kabile için kullanır. Tatarlar, bu dar anlamda bile, Reşidüddin Fazlullah'a göre 70.000 haneye sahipti. Kabile, Çağa'an (Beyaz) Tatar, Alchi Tatar ve Tutuqli'ud Tatar gibi çok sayıda kabileye bölünmüştü. Jin Hanedanlığı ayrıca Tatarları, Moğollara yaptıkları saldırılarda da kullandı. Ancak zaman zaman Tatarlar Jin'i tehdit ediyorlardı ve Jin Hanedanlığı bu saldırılarla uğraşmak zorunda kalıyordu. Reşidüddin, Tatarları Kürtler ve Frank Haçlılar gibi cesur ve vahşi savaşçılar olarak tanımlayarak; "*Birleşselerdi, kimse onlara karşı koyamazdı*" demektedir. Ekonomik olarak, Tatarlar, Jin hanedanlığı ile olan ilişkilerinden fayda sağlamış görünmektedirler. Tatar beylerinin çocuklarının gümüş beşikleri, altın burun halkaları, altın işlemeli ipek elbiseleri ve inci işlemeli yorganları vardı. Moğol şefleri ise aksine, tahta üzenkiye ve kemikten oklara indirgenmişti. Tatarlar, iç çekişmelerinin yanı sıra Moğol kabilesine ve Kereyid Hanlığına karşı defalarca savaşmışlar. Tatarlar Moğol şeflerini ele geçirdiklerinde, onları tahtaya çivilemek suretiyle Jin Hanedanlığı'na teslim edeceklerdi. Kabul'un oğlu Ökin-Barqaq ve halefi Hambagai Han Kereyid Hanlığına karşı savaşlarda bu şekilde öldüler. Tatarlar bir noktada Kereyid hanının karısı ve oğlu Tuğrul'u (daha sonra Ong Han) ele geçirdi. Moğolların bir hanı olan Hambagai, kızını dostane bir Tatar boyuna evlilik münasebetiyle gönderdikten sonra yakalandı. Daha sonra başka bir Moğol şefi Yesühey Bahadır, oğlunun nişanlısı Qonggirad gelininin kampından eve dönerken bir grup Tatar tarafından öldürüldü. Böylece Cengiz Han, Tatarlara karşı geleneksel Moğol düşmanlığını miras aldı. Ancak 1196'ya kadar Cengiz Han intikam alma fırsatı bulamadı. 1190'dan sonra yeni Jin imparatoru Moğollara yönelik akınları durdurdu ve 1196'da büyük konsey üyesi Wanyan Xiang, Tatarları birleştiren Me'üjin-Se'ültü'ye saldırmak üzere gönderildi. Wanyan Xiang, Cengiz Han, Kıyad Moğolları, Yürkin Moğolları ve Tuğrul Han'ın Kereyid Hanlığı'ndan yardım istedi. Cengiz ve Tuğrul, Me'üjin Se'ültü'yü öldürüp ganimetler ele geçirdiler. Daha sonra, Alchi Tatarlarından Jalin-Buka komutasındaki Tatarlar, 1201'de Cengiz'e rakip olarak tahta çıkan Jamuka'yı desteklediler. Cengiz Han bu koalisyonu dağıttı ve 1202 sonbaharında dört büyük Tatar'a karşı bir mücadele başlattı. Moğollar galip geldiler ve uzun Moğol düşmanlığını hatırlayan Cengiz Han, tüm Tatarların katledilmesine ve küçük çocukların köleleştirilmesine karar verdi. Tatarlar bu kararı öğrenince çaresiz bir son direniş için örgütlendiler ama başarılı olamadılar. Moğollar Avrasya'yı fethettiğinde, Müslüman ve Çinli yazarlar Moğol platosundaki tüm göçebeleri 10. yüzyıldan beri olduğu gibi Tatarlar olarak adlandırmaya devam ettiler. Batı Avrupa'da bu alışılmadık isim daha

Kereyidler⁷⁵ konfederasyonları bünyesinde birleştirdiler. Özellikle giderek güçlenen Tatarlara karşı yapılan Moğol-Kereyid ittifakı ile Cengiz Han, Tatarlardan babasının intikamını aldı⁷⁶. Bu basit bir intikam saldırısı gibi gözükse de Moğolların tarih sahnesinde etkin bir güç hâline gelmeye başlamalarında kamçılayıcı bir etkisi olduğu da muhakkaktır. Kuzey Çin ve Orta Asya arasındaki tampon bölgede bulunan Öngüdülerin⁷⁷ de imparatorluğa dahil olmasıyla Moğollar, Kuzey Çin'deki Jin Hanedanlığı⁷⁸ ile komşu hâline

da çarpıtılarak “Tartar”a çevrildi. Ortaçağ yazarları, adın Tartarus'tan (yani cehennemden) geldiğini ve vahşi bir insan için uygun olduğunu söyledi. Çin elçisi Zhao Gong, 1220'lerde Moğolların bu terimi kendileri için kabul ettiğini belirtmektedir. Ancak Moğollar kısa süre sonra bu terime itiraz ettiler ve kendilerine Moğol denilmesinde ısrar ettiler. Sonunda Tatar terimi Moğollara tabi yazarlar arasında kullanımdan kalktı, ancak Hintliler, Araplar, Ruslar ve Avrupalılar tarafından kullanılmaya devam etti. Terimin Rusça kullanımıyla, Altın Orda'nın Türk-İslam ardılı devletlerinin halkı, yalnızca birkaç önde gelen aile Moğol kökenli olmasına rağmen, kendilerini Tatar olarak adlandırmaya başladılar. Tatar kabilesinin yok edilmesine rağmen, şaşırtıcı sayıda Tatar, daha sonraki Moğol İmparatorluğu'nda yüksek makamlara ulaştı. Christopher Atwood, *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*, United States of America: Acid-Fire Paper, 2004, s. 528-530.

⁷² Naymanlar muhtemelen Cengiz Han'ın yükselişi süresince Moğol Hanlığı için önemli bir güçtü. Nayman kelimesi Moğolca'da sekiz anlamına gelmektedir. Çok sayıda klan ve boy birliğini içermekteydi. Her ne kadar isimleri Moğolca olsa da Türk dilini konuşmaktaydılar. Bknz. Christopher Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 397.

⁷³ Merkitler, Moğol İmparatorluğunun yükselişi boyunca inatla direndiler. 12. Yüzyılda Merkitler Selenge, Orhun ve Khilok nehirleri arasında yaşamaktaydılar. Bu halkın Moğolca konuştuğu bilinmektedir. Bknz. Christopher Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 347.

⁷⁴ Oyratların kesinlikle Moğol dünyasında etnik ve linguistik açıdan bir kısmı farklılık göstermektedir. Moğol tarihinde belirsiz bir rol oynamışlardır. Bazen Moğollar tarafından liderleri değiştirilmiş, bazen özgür bir boy olmuş bazen de Moğollar tarafından ele geçirilmiştir. Bknz. Christopher Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 419.

⁷⁵ Moğolistan'ın merkezinde bulunan bu hanlık Cengiz Han döneminde çok güçlü bir siyasi yapı idi. Kereyid topraklarının merkezi Tuul nehrinin yakınlardaki Kara Ormanda bulunuyordu. Toprakları batıda Naymanlara, kuzeyde Selenge nehri boyunca uzanan Merkitlere doğu ve kuzeydoğuda Moğol kabilelerine, güneyde Gobi Çölüne ve onun ötesinde Tangut Batı Xia Hanedanlığına kadar uzanıyordu. Bknz. Christopher Atwood, *Encyclopedia of Mongolias*. 275.

⁷⁶ Charles Halcombe, *Doğu Asya Tarihi Çin Japonya Kore Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar*, çev: Murtaza Özeren, İstanbul, Dergah Yayınları, 2016, s. 168.

⁷⁷ Öngüdüler, Cengiz Han'ın önemli bir müttefiki olmuş daha sonra Yuan Hanedanlığı zamanında da evlilik ittifakı yapmışlardır. Öngüdüler ilk defa Çin kaynaklarında Batı Türk konfederasyonuna bağlı Sha-tuo kabileleri olarak kaydedilmişlerdir. 9. Yüzyılda Sha-tuolar Çin'deki Taiyuan ve Shanxi'de küçük yerleşim yerleri kurdular. Bknz. Christopher Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 424.

⁷⁸ Köken olarak Tunguz kabilelerinden biri olan Cürçenler, önderleri Agudai komutasında birleşerek o devirde Kuzey Çin'de siyasi faaliyet gösteren Kitanların kurduğu Liao Hanedanlığı'na karşı kazandıkları ilk askeri başarıdan sonra kendi hanedanlıklarını kurdular ve bu hanedanlığa “Jin” ismini verdiler. Bknz. Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 2007, s. 249. Cürçenler, Kitan tarzı devlet yönetimine devam etmişlerdir. Her zaman savaşa hazır daimi bir orduları vardı ve Çinlileşmenin hanedanlığın akıbeti için olumsuz etkileri olduğunu düşünüyordular. Bu sebeple ordu, kıyafet, lisan gibi Çinlileştirmeyi hızlandıracak her türlü yenilikten kaçınmışlardır. Bknz. Can Yolaç, *Herkes İçin Çin Tarihi Siyaset, Kültür, Medeniyet*, Ankara: Olasılık Yayınları, 2016, s. 149.

geldiler⁷⁹. Bir diğere önemli gelişme ise Uygur hükümdarı Barçuk'un Cengiz Han'ın otağına gelerek ona biat etmesidir. Cengiz Han, Barçuk'a "beşinci oğlum" diyerek onu kızıyla evlendirmek istedi, ancak Prenses Altun'un ölümü nedeniyle bu evlilik gerçekleşmedi⁸⁰. Barçuk'un, Cengiz Han'a biat etmesiyle Uygurların elinde bulunan "Tarım Havzası" Moğolların eline geçti. Bu olay sonucunda da eğitimli Uygur sınıfı Moğol topraklarına geldi⁸¹. Cengiz Han, Orta Asya'daki fetihlerinin akabinde Tibet Platosu'nda bulunan ve Çin tesiri altında kendi medeniyetlerini inkişaf etmiş Tibet kökenli Tangutların Batı Xia Hanedanlığı'na⁸² saldırdı. Yapılan savaş sonucunda Tangut Kralı Li Anquan Cengiz Han'ın üstünlüğünü kabul ederek tahtını kurtardı. Ancak kısa süre sonra Cengiz Han ve Anquan'ın araları bir kez daha açıldıysa da Anquan, Cengiz Han'a kızını vererek yeniden barış ortamı sağlamayı başardı. Bu devletin itaat altına alınması Kuzey Çin'deki Jin Hanedanlığı'nı çevrelemek ve Türkistan'a giden yollara sahip olmak açısından önemli idi⁸³. Bunun ardından artık Cengiz Han'ın asıl düşmanı olan Kuzey Çin'deki Jin Hanedanlığı'na yöneldiğini söyleyebiliriz.

1.1. Yuan Hanedanlığı Öncesi Moğol-Çin İlişkileri Tarihi

Cengiz Han, Jin Hanedanlığı ile olan mücadelesini milli bir politika hâline getirmişti. Özellikle Jin Hanedanlığı'nın Liao Hanedanlığı'nı⁸⁴

⁷⁹ Peter Jackson, "Mongols and Europe", *Cambridge History of Europe*, Cambridge University Press, 2008, s. 703.

⁸⁰ Turgun Almas, *Uygurlar*, çev: Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2013, s. 369.

⁸¹ Peter Francopan, *İpek Yolu Alternatif Dünya Tarihi*, çev: Mengü Gülmen, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2018, s. 179.

⁸² Kuzey Çin'deki Tuo-ba hakimiyeti son bulduktan sonra Tuo-baların bir kısmı Tibet-Çin sınırlarına çekildiler. Burada Tang Hanedanlığı'nın tabiyeti altına giren Tuo-balar, Li soyadını kullanmaya başladılar. Burada yaşayan Tuo-balar zamanla Tibetlileşerek Tibetlilerin dil ve adetlerini edindiler. Hatta Tibet dilini Çin yazı sistemiyle yazacak bir yazı dili de meydana getirdiler. Kurdukları devlete ise Batı Xia adını verdiler. Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 244-245. Tuo-balar hakkında ayrıca bkz. Tuğba Gökçe Balcı, *Tabgaç Devleti (386-534)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Ortaçağ Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2019.

⁸³ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 237.

⁸⁴ Kitanlar Tang Hanedanlığı'ndan itibaren Çin ile ilişki içerisindeydiler. Tang Hanedanlığı'nın 907 yılındaki daimi çöküşünden sonra Kitanlar Çin coğrafyasında kendilerine bir yer bulabilmek için mücadele verdiler. Ancak bu dönemde Sha-tuo Türkleri Çin coğrafyasında söz sahibiydiler ve Kitanları defalarca püskürtmüşlerdi. Nihayet 937 yılında Kitanlar Çin coğrafyasında bir sülale kurmaya muvaffak oldular ve Hanedanlığa Liao ismini verdiler. Kuzey Çin'in büyük bir kısmı Liao Hanedanlığı'nın eline geçti. 1114 yılına geldiğimizde Kitan boylarının Çin içinde etkisinin azaldığını ve yerine Cürçenlerin

yıktığını ve kendisinin Kitanların⁸⁵ intikamını alacağını söyleyerek Orta Asya'daki Kitan nüfusunu galeyana getirdi. Bu sözlerden sonra Kitanlar büyük bir istekle Cengiz Han'ın lehine hareket etmeye başlayarak, 1212 yılında buldukları bölgede Jin Hanedanlığı'na karşı isyan ettiler⁸⁶.

Cengiz Han, 1214 yılında askerlerini Jin başkenti Yan-jing⁸⁷ önünde topladı. Askerler üç koldan Jin Hanedanlığı'na saldırdılar. Bu askeri harekât sonucunda hezimete uğrayan Jin Hanedanlığı, Moğollara yüklü miktarda savaş tazminatı ödemek zorunda kaldı. Öte yandan Jin imparatoru ani bir kararla Yan-jing'i terk ederek Kai-feng'e taşındı, Cengiz Han ise Moğolistan'a geri döndü⁸⁸.

Samuka Bahadır komutasındaki Moğol ordusunun 1216 senesinde Kaifeng civarındaki şehirlere tekrardan saldırmasıyla iki devlet uzun yıllar sürecek çatışmaya girdi. Bu askeri seferler 1227 yılında Cengiz Han'ın ölümünden sonra bile devam etmiştir⁸⁹. Efsaneye göre; Cengiz Han ölmeden önce bütün oğullarını karşısına alarak, onlara elinde tuttuğu bir oku gösterdi. Eline aldığı tek bir oku kolayca kıran Cengiz Han, “*eğer birlik olmazsanız en güçlü olanınız bile tek başına kırılır*” demiş, ardından eline bir deste oku alarak kırmayı denemiş ancak muvaffak olamayınca “*eğer birlik olursanız işte böyle hiç kimse sizi kıramaz*” diyerek oğullarına öğüt vermişti⁹⁰. Yirmi

Jin Hanedanlığı'nın geçtiğini görmekteyiz. Bknz. Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 241-243.

⁸⁵ Kitan kelimesi Moğolca ve Tunguzcada “Küçük Kılıç” manasına gelmektedir. Efsaneye göre beyaz bir ata binmiş bir erkek ile koyu renk sığırlarla çekilen bir arabaya binmiş bir kız nehrin birleştiği yerde bulunmuş ve evlenmiştir. Bunların çocukları Kitanların atasıdır. İlk Kağanlarının adı Ji-shou Kağan'dır. Kitanların kökeni Tunghuların ardılları olan Rouran boyudur. Bknz. Tilla Deniz Baykuzu, *An Lu Shan İsyanı ve Büyük Yen Devleti*, Konya: Kömen Yayınları, 2013, s. 26.

⁸⁶ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 238.

⁸⁷ Günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti Başkenti Pekin. Liao Hanedanlığı döneminde Nanjing, Jin Hanedanlığı döneminde Zhongdu, Yuan Hanedanlığı döneminde Yanjing ve Dadu, Ming Hanedanlığı döneminde Beibing, Qing Hanedanlığı döneminde Beijing ismi verilmiştir.

⁸⁸ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 240.

⁸⁹ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 242.

⁹⁰ Johannes Steiner, “Some Records on the Death of Mongol Khans Deathbed Scenes and Supernatural Incidents”, *Chronica, Annual of Institute of History University of Szeged Hungary*, 2011, s. 37. Rivayetin aynısı Moğolların Gizli Tarihi'nde Cengiz'in atası Dobun-mergen'in ölümü üzerine yaşanan olaylar neticesinde de anlatılmıştır. Dobun-mergen'in ölümünden sonra, Alan-ho'a'nın, kocasız olduğu halde üç oğlu oldu. Bunların isimleri Buhu-hadagi, Buhatu-salci ve Bodonçar-munghah idi. Bundan evvel Dobun-mergen'den olan Belgunotai ve Bugunotai isimli çocuklar ise, anneleri Alan-ho'a hakkında dedikodu yaparak: “Bizim annemiz, kocası ve erkek akraba ve kardeşleri olmadığı halde, üç erkek çocuğu doğurdu. Evde yegâne erkek, şu Ma'alih Baiya'utlardan olan kimsedir. Bu üç çocuk

iki yıl hüküm süren Cengiz Han 1227 yılında Tangut seferi esnasında öldüğünde altmış altı yaşındaydı. Gobi Çölü'nün kuzeyinde bulunan Keleen Vadisi'ne gömüldü⁹¹. Cengiz Han'ın ölümünden sonra onun "birlik olma" konusundaki tüm nasihatlerine rağmen Moğol hanedan mensubu beyler arasındaki rekabet giderek artacaktır.

Cengiz Han'dan sonra tahta geçen Ögedey (1227-1241), babası zamanında yarım kalan Jin Hanedanlığı sorununu bitirmeye niyetlenerek bir kanadı kendisinin diğer kanadı ise kardeşi Tuluy'un⁹² yönettiği bir ordu ile Jin Hanedanlığı'nın üzerine yürüdü. 1232 yılında başlayan bu harekâta her iki ülke askeri gücünü sonuna kadar kullandı. Hatta Moğollar, Güney Çin'deki Song Hanedanlığı'ndan⁹³ piyade yardımı dahi istediler. Bu savaş neticesinde 1234 yılında Jin Hanedanlığı tarih sahnesinden silindi⁹⁴. Bu yardımın karşılığı olarak Honan bölgesindeki bazı araziler Song Hanedanlığı'na bırakıldı. Ancak bunu yeterli görmeyen Song hükümeti,

ondan olsa gerekir" dediler. Bu dedikoduları anneleri Alan-ho'a duydu. Alan-ho'a bir ilkbahar günü, kıştan kalmış bir koyunu pişirerek Belgunotai, Bugunotai, Bubuhatagi, Buhatu-salci ve Bodançar-munhah isimli beş oğluna ziyafet çekti. Ziyafet esnasında onlara birer ok vererek kırmalarını söyledi. Onlar bu okları zorlanmadan kırdılar, sonra başka beş oku demet halinde bağlayarak hepsini birden kırmalarını söyledi. Her biri denedi ancak muvaffak olamadılar. *Moğolların Gizli Tarihi*, çev: Ahmet Temir, Ankara: TTK Yayınları, 2019, s. 7.

⁹¹ Robert Kenneway Douglas, *The Life of Genghis Khan*, London: Ballantyne, 1877, s. 104-105.

⁹² Tuluy Cengiz Han'ın en küçük oğludur. 1203 yılında Kereyid Ong Han'ın kızı Sorgaktani Beki ile evlendirildi. 1209 yılında bu evlilikten Möngke doğdu. 1213 yılında Tuluy, Cengiz Han'ın Kuzey Jin seferinde yer aldı. Babası ile birlikte Batı Xia Devletine karşı askeri seferlere de katıldı. Ögedey ve Möngke ile Jin Hanedanlığı ile yapılan savaşa katıldı ve bu savaşta komutan ve stratejist olarak yer aldı. Cüveyni ve Moğol Kaynakları onun alkolden öldüğünü söylemektedir. Bknz. Christopher Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 542.

⁹³ Kuzey Song Hanedanlığı, Tang Hanedanlığı'nın 907 yılındaki daimi çöküşünden elli üç yıl sonra 960 senesinde Zhao Guang-yin tarafından kuruldu. Zhao Guang-yin, Tai-zu unvanını aldı. Tai-zu 976 yılında beklenmedik bir şekilde öldü, arkasında biri yirmi altı yaşında Zhao De-zhao, bir diğeri ise on sekiz yaşında olan Tao De-feng'i varis olarak bıraktı. Ancak Tai-zu'nun otuz yedi yaşındaki kardeşi Guang-yi, Taizong unvanı ile tahtı gasp etti. Tai-zong ölmeden önce kardeşi ve tahtı gasp ettiği yeğenleri çoktan ölmüştü. Bu nedenle onun ölümünün ardından tahta İmparatoriçe Li'den olan oğlu Zhen-zong geçti. Bknz. Lau Nap Yin, Huang K'uan-chung, "Founding and Consolidation of the Sung Dtnasty under Tai-tsu (960 – 976), Tai-tsung (976 – 997) and Chen-tsung (997 – 1022)", *Cambridge History of China the Sung Dynasty And Its Precursors*, C. V, Cambridge University Press, s. 242. Chen-zong'un ölümünün ardından sırasıyla Ren-zong, Ying-zong, Shen-zong, Zhe-zong, Hui-zong, Jin-zong tahta geçtiler. Jin-zong döneminde Cürçenler istilası patlak verdi. Kuzey Song Hanedanlığı'nın başkenti Kaifeng 1127 yılında Cürçenler tarafından istila edildi. Kuzey Song imparatoru öldürüldü. İmparatorun kardeşi güneyde bulunan Hang-zhou şehrine kaçarak burada Güney Song Hanedanlığı'nı kurdu ve Gao-zong unvanını aldı. Gao-zong'dan sonra Güney Song tahtına sırasıyla Xiao-zong, Guang-zong, Ning-zong ve Li-zong geçti. Bknz. Halcombe, *Doğu Asya Tarihi*, s. 161.

⁹⁴ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 268.

bölgede bırakılan Moğol askerlerine saldırmaları için bir ordu gönderdi. Bu saldırı neticesinde de Karakorum'da toplanan kurultayda Ögedey, Song Hanedanlığı'na savaş ilan etti⁹⁵.

Moğol–Song savaşlarından bahsetmeden önce Moğol İmparatorluğu'nun kaderini değiştiren bir Moğol Hatunu'nun faaliyetlerinden bahsetmemiz yerinde olacaktır. Sorgaktani Beki, Kereyid asıllı olup, Moğol – Kereyid ittifakı sırasında Cengiz Han'ın dördüncü oğlu Tuluy ile evlendirilmiştir⁹⁶. Sorgaktani Beki, 23 Eylül 1215'te dördüncü oğlu Kubilay'ı doğurdu. Kubilay'ın doğumu dedesi Cengiz Han'ın Jin Hanedanlığı'na karşı askeri seferler yaptığı bir döneme denk gelmektedir. Kubilay'ın çocukluğu hakkında pek fazla bilgi yoktur ancak temel eğitimini annesinin üstlendiği açıktır. Annesinin emriyle Toluku adlı Uygur bir öğretmenden Moğolca okuma yazma öğrenmiştir⁹⁷.

Giovanni da Pian del Carpine, seyahatnamesinde Sorgaktani Beki hakkında “*Möngke, onun annesi Sorocan, imparatorun annesinden sonraki Moğol kadınları içinde en itibarlı olanıdır*” demektedir⁹⁸. Reşidüddin ise; Sorgaktani Beki hakkında “*Aşırı zeki ve dünyadaki tüm kadınları gölgede bırakabilir*” diye bahsetmektedir⁹⁹. Bergreen, Sorgaktani'den bahsederken; “*Sorgaktani, oğlunu kocasının yokluğunda büyüttü ve yetişkinlik çağında hayatını yönlendirecek olan mistik, herkesi kucaklayan bir ruh aşıladı*” demiştir¹⁰⁰.

Ögedey, Tuluy'un ölümü üzerine yengesi Sorgaktani Beki ve oğlu Güyük'ün evlenmesini istedi. Böylece bozkırdaki iki büyük aile birleşecekti. Ancak Sorgaktani Beki bu teklifi kibarca reddetti. Ögedey'den çeyizini alarak 1236 senesinde Hobei bölgesine döndü¹⁰¹. Ögedey zamanında Rusya ve Doğu Avrupa'da ağır savaşlar verilirken, Moğol İmparatorluğu'nun yönetimi

⁹⁵ Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 273-274.

⁹⁶ Roux, *Moğol İmparatorluğu*, s. 123.

⁹⁷ Morris Rossabi, “The Reign of Kublai Khan”, *The Cambridge History of China Alien Regimes and Border States 907- 1368*, edit: Herbert Franke – Denis Twitchett, Cambridge University Press, 2008, s. 415.

⁹⁸ Dawson, *Mission to Asia*, s. 26

⁹⁹ John Andrew Boyle, *The Successors of Genghis Khan*, New York: Columbia University Press, 1971, s. 168.

¹⁰⁰ Laurence Bergreen, *Marco Polo*, s. 138.

¹⁰¹ Rossabi, *Kubilay Han*, s. 12-13.

Moğol hatunlarının elindeydi. Çağatay'ın dul eşi Ebuskun tüm Türkistan bölgesini yönetirken, Sorgaktani ise Doğu Moğolistan ve Kuzey Çin'i yönetiyordu¹⁰².

Ögedey'in ölümünden sonra Töregene Hatun¹⁰³ (1242-1246) naip olarak Moğol tahtını devraldı. Bu beş yıllık siyasi serüvenin ardından Güyük Han, Uluğ Han olarak seçildi. Moğol toprakları bir yandan genişlerken diğer yandan Moğol hanedanına mensup beyler arasındaki mücadele de devam etmekteydi. Bu fırsattan yararlanmak isteyen Sorgaktani Beki, Altınorda Han'ı Batu'yu kendisine müttefik gördü. Batu'nun karşıt fikirlerini öğrenen Güyük, 1247 yılında Batu'nun üzerine yürüdü. Ancak Sorgaktani çok geçmeden Batu'yu bu konuda uyardı. Güyük, Batu'nun ordugâhına doğru ilerlerken öldü. İki yıl Moğol tahtında kalan Güyük'ün ölümünden sonra Moğol Hatunu Ogul Kaymış, naip olarak tahta geçti ve naipliği üç yıl kadar sürdürdü. Bu esnada Moğol tahtında güçlü bir adayın olmaması muhtemelen Sorgaktani için büyük bir fırsat doğurmuştur. Batu ve Sorgaktani, 1251 senesinde Altınorda ordugahına yakın bir bölgede bir kurultay düzenleyerek büyük oğul Möngke'yi Uluğ Han ilan ettiler¹⁰⁴.

Möngke, Uluğ Han olduktan sonra ilk iş olarak kadın, erkek, çocuk demeden tüm karşıtlarını öldürttü. Roux'un deyimiyle; Möngke kan dökücü ve acımasız bu davranışı ile zayıf dönemler olarak gördüğü Ögedey, Güyük ve naipler döneminin hatıralarını silerek kendisini doğrudan Cengiz Han dönemine bağlamayı amaçlıyordu¹⁰⁵.

Uluğ Han Möngke 1253 kurultayında askeri atılımlarla ilgilenme kararı aldı ve kardeşlerinden Hülegü'yü İran Genel Valisi, diğer kardeşi Kubilay'ı

¹⁰² Jack Weatherford, *Cengiz Han*, çev: Nermin Karakale, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018, s. 224.

¹⁰³ Töregene Hatun, Uluğ Kağan Ögedey'in ilk eşi ve ilk Moğol İmparatoriçesidir. Töregene Hatun Nayman asıllıydı. Ögedey 1241 senesinde öldüğünde Ögedey'in kardeşi Çağatay ve Çağatay'ın oğlunun desteğiyle Kurultay düzenlenene kadar İmparatorluğun yönetimini devraldı. Töregene bir sonraki Uluğ Han'ın en büyük oğlu Güyük olmasını diliyordu ancak Kurultay birkaç yıl kadar gecikmiştir. Bu esnada ikinci oğlu Köten ise annesine ve ağabeyine karşı plan yapıyor ve bir sonraki Uluğ Han'ın kendisi olmasını istiyordu. 1246 senesinde Güyük Uluğ Han olunca Töregene Ögedey'in doğuştan kazandığı topraklara çekildi. Bu esnada diğer oğlu Köten hastalanmış, danışmanlarından Fatıma cadılık ile suçlanmış ve öldürülmüştür. Bknz. Christopher Atwood, *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*, s. 544.

¹⁰⁴ Rossabi, *Kubilay Han*, s. 19.

¹⁰⁵ Roux, *Moğol İmparatorluğu*, s. 317.

ise Çin'deki harekâtın başkumandanı olarak atadı¹⁰⁶. Kubilay 1253 senesinde ana kuvvetler ile Da-li Krallığı'na yürüdü. Aynı yıl sözü geçen krallık düştü¹⁰⁷. Batı Xia, Jin ve Da-li Krallığı'nın alınmasıyla Song Hanedanlığı topraklarının çevresi de abluka altına alınmış oluyordu. Ayrıca bu bölgenin ele geçirilmesi, güneyden gelebilecek olan Song saldırılarına karşı bariyer sağlıyordu¹⁰⁸. Kubilay, Moğolların Çin'e egemen olmaları için kazanılması gereken bu seferde dört ana koldan birine kumandanlık ediyordu. Kubilay, Annam ve Tonkin'e ilerlerken, Uryangkatay adlı bir başka Moğol komutanı Yunnan ve Tibet bölgesine ilerledi. Möngke'nin döneminde Yunnan, Tibet ve Çin-hindi'nin bir kısmı Moğolların eline geçti¹⁰⁹. Marco Polo, seyahatnamesinde Möngke'nin Tibet'i yıktığını ve bu yıkımın izlerinin bölgede hâlen görülmekte olduğunu kaydetmiştir¹¹⁰.

Möngke, Song Hanedanlığı'na geniş ölçekli ve doğrudan bir saldırı yapılması konusunda kararlı idi. Han, 1256 senesinde diğer Cengiz neslinden olan prenslerin yol açtığı iç sorunlarına rağmen Song Hanedanlığı'na büyük bir askeri sefer yapacağını duyurdu¹¹¹. Moğol ordusu çok geçmeden Song Hanedanlığı'nın kuzey sınırlarında konuşlandı ve burada bir savaş planı yapıldı¹¹². Möngke Han'ın kişisel komutasındaki Moğol birlikleri hızlı bir şekilde Si-chuan'a büyük bir işgal başlattı. Burası ve yakınındaki birkaç şehir hızlı bir şekilde işgal edildikten sonra Möngke ve ordusu Ho-zhou'yu kuşattı. Askeri harekât devam ederken Song meclisi, Başbakan Jia Si-dao'ı Moğollar ile anlaşması ve bir orta yol bulması için görevlendirdi. Jia Si-dao, bu krizi karşı bir atakla durdurmak istiyordu. Jia Si-dao, 1259'un beşinci ayında Lü Wen-de'yi Moğolları durdurması için görevlendirdi. Ancak Lü Wen-de Moğollara yenildi. Moğol ilerleyişi devam ederken Möngke, 1259'un yedinci

¹⁰⁶ Roux, *Moğol İmparatorluğu*, s. 320.

¹⁰⁷ Rossabi, "The Reign of Kublai", s. 405.

¹⁰⁸ Wang Yüan-kang, "The Southern Song Dynasty (1127-1279)", *Harmony and War (Confucian Culture and Chinese Power Politics)*, II, 2010, s. 98.

¹⁰⁹ Roux, *Moğol İmparatorluğu*, s. 322.

¹¹⁰ Marco Polo, *Geziler Kitabı*, s. 111.

¹¹¹ Stephen Pow, "Fortresses That Shatter Empires: A Look at Möngke Khan's Failed Campaigns Against the Song Dynasty 1258-1259", Edit: Gerard Jaritz- Kyra Lyublyanovics, *Annual of Medieval Studies At Ceu*, V. 23, Budapest, 2017, s. 99.

¹¹² Rossabi, "The Reign of Kublai", s. 409.

ayında ani bir şekilde öldü. Böylece Moğol birlikleri kuzeye geri çekilmek zorunda kaldı ve Song hükümeti kısa süreliğine de olsa krizi atlattı¹¹³.

Kubilay, Möngke'nin ölümünden ancak beş ay sonra haberdar oldu. Çevresindekiler her ne kadar Moğolistan'a dönmesi hususunda telkinlerde bulunsalar da Kubilay, bu vazifeyi nihayete erdireceğini söyleyerek güneye ilerlemeye devam etti. Burada Song Hanedanlığı ile bir ateşkes imzalayarak akabinde He-bei bölgesine döndü¹¹⁴.

Möngke'nin ölümünden sonra 1256 yılından itibaren İran hükümdarı olan Hülegü, Moğol başkenti Karakorum'un idaresini elinde bulunduran Arıkböke ve Çin-Moğolistan sınırlarında kendisine yazlık bir merkez kuran Kubilay adında üç kardeşi geride bırakmıştı. Hülegü, merkezden uzak bir konumda olması nedeniyle Uluğ Han olma gayesi taşııyordu. Arıkböke ise kendisini Uluğ Han olarak seçtirmek için bir kurultay toplamaya hazırlanıyordu. Bu sıralarda kırk dört yaşında olan Kubilay, Moğol geleneklerinin dışında bir uygulama ile 1260 senesinde kendisini Kai-ping yakınlarında taraftarları vasıtasıyla Uluğ Han ilan etti¹¹⁵.

1.2. Yuan Hanedanlığı Öncesi Moğol-Batı Avrupa İlişkileri Tarihi

Moğol-Batı Avrupa ilişkileri esasen iki yönden incelenebilir. Bunlardan ilki Avrupalıların Moğollara dini ve politik açıdan yaklaşımlarıdır. Uzun süren bir savaş döneminin ardından Papalığın teşvikleriyle Moğollarla uzlaşmak için imparatorluğun başkentine elçilik heyetleri gönderildi. Gönderilen mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla Papalık, Moğolları İsa'nın yoluna davet etmekteydi. Özellikle Doğu Roma İmparatorluğu'nda dinsel ideoloji sadece toplumu şekillendirmede değil ayrıca toplumlar arası ilişkilerde de kullanılmakta idi. Örneğin, IX. ve X. yüzyıllarda Hazarlar, Bulgarlar ve Sırlar Hristiyanlaştırılarak "Ortodoks Halklar Mozaiği" yaratılmak isteniyordu¹¹⁶. Muhtemelen Papalığın, Moğolları da bu politika ile durdurmak istediği düşünülebilir. Diğer husus ise ticareti, ancak konunun

¹¹³ Cheng Hua-fang, "Military Families and the Southern Song Court-Lü Case", *Journal of Song and Yuan Studies*, S.33, 2003, s. 55.

¹¹⁴ Roux, *Moğol İmparatorluğu*, s. 324.

¹¹⁵ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 293.

¹¹⁶ Şenel, *İnsanlık Tarihi*, s. 763.

ticari boyutuna değinmeden önce Moğol-Papalık ilişkisinin gelişimini oluşturan tarihi arka planı incelememiz gerekmektedir.

Cengiz Han, hükümdarlık yaptığı süre boyunca batı bölgelerine yöneldiyse de doğrudan Avrupa'ya herhangi bir saldırıda bulunmadı. Ögedey, fetihlerin devamlılığı konusunda babası ile aynı fikirleri paylaşıyordu. Bu nedenle Avrupa ile ilk temaslar Ögedey döneminde gerçekleşmiştir. Ögedey, iktidarının ilk yıllarında öncelikle Jin Hanedanlığı sorununun nihayete erdirilmesine karar verdi. 1235 senesinde Doğu Avrupa'da yapılacak fetihler için ise yeğeni Batu'yu büyük bir ordu vasıtasıyla destekledi. Ögedey'in oğulları Güyük ve Köten ile Tuluy'un oğlu Möngke de bu seferlerde yer alıyorlardı¹¹⁷. Batu, büyük bir istikrarla önce Başkurtlar, Kumanlar ve İtil Bulgarlarına saldırdı. Akabinde 1237 senesinde Moğol güçleri, Rusya'nın batısında bulunan Vladimir şehrini almak üzere Rusya'ya saldırdılar¹¹⁸. Ruslar, önceden İtil Bulgarlarına yapılan bu saldırılardan haberdardılar fakat durumun vehametini o vakitler anlayamamışlardı. Üstelik Moğolların Avrupa'nın kapısına dayanmalarına karşın Avrupa'da Moğollara karşılık etkili bir önlem alındığına dair belirti de yoktur¹¹⁹. Dolayısıyla Batu, İtil Nehri'ni geçtiği sırada Ruslar bu saldırıyı karşılayacak durumda değillerdi¹²⁰.

Moğollar 6 Aralık 1240'ta Kiev'i ele geçirdiler, akabinde Galiçya- Volın Knezliği kentleri de aynı akıbete uğradı. Kaydu ve Baydar yönetimindeki Moğollar 1241'de Polonya'ya saldırdı. Moğollar Vistül'ü buz üzerinde geçtiler ve Sandomierz'i yağmaladılar. Önlerine çıkan Polonya ordusunu da bozguna uğrattılar¹²¹. Aynı sene Macaristan Krallığı da çöktü. Macar Kralı IV. Bela, Hırvatistan'a kaçtı. Bu esnada Moğol tahtında bir değişiklik meydana gelmişti. 1241 yılında Ögedey ölmüş ancak yeni han seçilmemişti. Uluğ Han'ın kim olacağı tartışmaları devam ederken Töregene Hatun yönetimi naip olarak üstlendi. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Moğol hanları

¹¹⁷ Hilal, *Moğol Batı Avrupa İlişkileri*, s.33.

¹¹⁸ Jackson, "Mongols and Europe", s. 705-706.

¹¹⁹ Altay Tayfun Özcan, *Moğollar Avrupa'da Moğolların Avrupa Seferinin Üç Tanığı*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2020, s. 7.

¹²⁰ George Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, çev: Eşref Özbilen, İstanbul: Selenge Yayınları, 2015, s. 70-71.

¹²¹ Roux, *Moğol İmparatorluğu*, s. 289.

askeri seferlerdeyken devletin yönetimini Moğol hatunlarına bıraktıkları için Töregene yönetim konusunda deneyimliydi. Bu nedenle Avrupa seferleri onun döneminde de kesintisiz devam etti. 1242 senesinde muhtemelen hiçbir eşgüdümlü dirence maruz kalmadan Moğollar, Avrupa'nın içlerine doğru ilerlediler¹²². Batu önderliğindeki Moğollar hemen hemen üç yıl kadar bir sürede de tüm Rusya'ya hâkim oldular¹²³. Papa, 1245 yılında müzakere yapması için iki heyeti Moğollara gönderdi. Bu heyetten biri Ascelin başkanlığında İran'a giderken, içerisinde Lehistanlı keşiş Benedic ve Giovanni da Pian del Carpine'in de bulunduğu diğer heyet Karakorum'a gitti. Heyet 1245 yılında Lion'dan yola çıktı. 1246 yılının Nisan ayında Giovanni ve beraberindekiler Altınorda ordugâhına vardılar ve derhal Batu tarafından kabul edildiler. Batu'nun tavsiyesi üzerine aynı heyet 22 Temmuz'da Moğol İmparatorluğu başkenti Karakorum'a ulaştı. Ancak henüz yeni Uluğ Han seçilmediği için Han'ın huzuruna çıkamamışlardı. 1246 yılında Töregene Hatun'un naipliği sona erdi ve oğlu Güyük nihayet Uluğ Han seçildi. Batu, Güyük'ün Uluğ Han olmasını desteklemiyordu. Bu nedenle rahatsız olduğunu ileri sürerek kurultaya katılmadı. Güyük Han'ın Uluğ Han olma merasimi ise oldukça dikkat çekici idi. Yeni Han bir keçe parçasına oturtulup havaya kaldırılmıştı¹²⁴. Giovanni da Pian del Carpine'in seyahatnamesinde sözü geçen tören şu satırlarla anlatılmaktadır.

¹²² Jackson, "Mongols and Europe, s. 706.

¹²³ Roux, *Moğol İmparatorluğu*, s. 284.

¹²⁴ Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, s. 85; Bu uygulama Çin tarihinde önemli bir rol oynayan Tabgaçlarda da görülmektedir. Örneğin; Tabgaç Devleti'nin (386-534) son hükümdarı Xiao Wu-di siyah keçe üzerinde yedi kişi tarafından taşınması suretiyle gerçekleştirilen bir seromoni ile imparator ilan edilmiştir. Luo Hsin, *Hei-chan Shang-te Pei-wei Huang-ti* 黑毡上的北魏皇帝 (Kara Keçe Üzerinde Kuzey Wei İmparatoru), Pekin: 2015. Çince'den Aktaran: Tuğba Gökçe Balcı, *Tabgaç Devleti (386-534)*, s. 9. Luo Hsin, eserinde her ne kadar Moğolların Gizli Tarihi ve daha birçok kaynakta geçmese de başta Cengiz Han olmak üzere; Güyük, Möngke, Kubilay ve ardıllarının da bahsedilen ritüel ile tahta geçtiğini söylemektedir. Özellikle Güyük'ün tahta çıkma detaylarını Dominiken keşişi Simon de Saint-Quentine'e dayandırmıştır. Tuğba Gökçe Balcı'dan sözlü aktarım.

Simon bahsi geçen ritüelin detaylarını şu şekilde açıklamaktadır. "*Tatar beyleri yerin ortasına yaldızlı bir taht koydular ve üstüne Güyük'ü oturtular, şunları söyleyerek önüne bir kılıç koydular. "Senin hepimize egemen olmanı istiyoruz, bunu öneriyoruz ve umuyoruz". O da onlara "Eğer benim sizin üstünüzde egemen olmamı istiyorsanız, size ne buyurursam yapmaya, çağırdığımda gelmeye, nereye göndermek istersem gitmeye, kimi öldürmenizi istersem öldürmeye hazır mısınız?" dedi. Onlar da cevap verdiler: "Elbette". "Bundan ötürü dedi: "Ağzımdan çıkan söz kesinlikle kılıcım olacak".Hep birlikte onu onayladılar. Bundan sonra yere bir keçe yerleştirdiler ve onu üzerine oturtular... Simon De Saint-Quentin, *Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, çev: Erendiz*

Bütün ileri gelenler ve noyanlar toplandıktan sonra ortalarına altın bir taht koyup bu Gök'ü ortalarına oturtup şöyle dediler: "Bizim senden istediğimiz, ricamız ve emrimiz, hepimizin üzerinde hükümran olmandır." Bunun üzerine o da "Eğer sizin üzerinizde Hükümran olmamı isterseniz emrettiğim her şeyi yapmaya hazır ve kararlı olmanız gerekir. Çağırdığımda gelmeyi, yolladığım yere gitmeyi ve gösterdiğim kişiyi öldürmeyi kabul ediyor musunuz? dedi. Hepsi de "Evet" cevabı verince; o da "Bundan sonra benim en ufak sözüm kılıç gibi kessin!" dedi. Hepsi de bunu kabul ettiler.

Bundan sonra yere geçeden bir örtü serdiler... Daha sonra Güyük'ün karısını da keçenin üzerine oturtular. Her ikisi de otururken keçeyi havaya kaldırarak yüksek sesle ve tantanayla onları Moğolların hakan ve hatunu olarak ilan ettiler¹²⁵.

Giovanni da Pian del Carpine, Moğollara yaptığı seyahatte yanında Papa IV. Innocentius'un mektubunu da taşıyordu. Moğolların Rusya'ya saldırılarını ve diğer toplumlara göz diktiğini vurgulayan Papa Innocentius, Moğolların tövbe etmelerini, Moğolların ve Hristiyanların, Tanrı'nın emriyle barış ve sükunetli bir şekilde ilişkilerini devam ettirmelerini temenni ediyor ve Moğolları, İsa'nın yoluna davet ediyordu¹²⁶. Güyük Han ise, bu mektuba cevaben Papa'ya, "Sizin ne anlatmak istediğinizi anlamıyoruz. Slavları kılıçtan geçirmemize üzüldüğünüzü söylüyorsunuz biz bundan bir şey anlamadık. Onlar Cengiz Han'ın yasalarına uymayıp kötü kalplilikle elçilerimizi öldürdüler. Biz Tanrı'ya taparız, Tanrı istemese bir insan başka bir insana bunu yapabilir miydi?"¹²⁷ diyerek Papa'nın sözlerinin kendileri için bir anlam ifade etmediğini belirtmiştir.

Uluğ Han Güyük ve Altınorda Hanı Batu'nun arasındaki gerginlik de gün geçtikçe artıyordu. Nihayet 1248 yılında Batu, Güyük'ün ordugâhına doğru

Özbayoğlu, Antalya: Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı, 2006, s. 67. Sir John Mandeville ise bu ritüeli biraz daha farklı aktarır. "Ve sonra cevap verdi. Efendi olarak size hükmetmemi dilerseniz, size emredeceğim her şeyi yapacak, nereye gitmenizi söylerseniz gidecek; ve kimin öldürülmesini emredersem, o an öldürecek misiniz?. Ve hepsi tek bir ağızdan cevap verdiler. "Ne emrederseniz, yerine getirilecektir". Ardından İmparator şöyle seslendi: "Şimdi iyi anlayın, bundan sonra sözüm bir kılıç kadar keskin olsun". Daha sonra, adamlar onu siyah bir ata bindirirdiler ve böylece erkekler onu gösterişli bir tahta oturtup hükümdar ilan ettiler". *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 167.

¹²⁵ Plano Carpini, *Moğol Seyahatnamesi 1245-1247*, çev: Ergin Ayan, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018, s. 147.

¹²⁶ Carpini, *Moğol Seyahatnamesi*, s. 23-24.

¹²⁷ Carpini, *Moğol Seyahatnamesi*, s. 26-27.

ilerledi. Güyük, Batu'nun üzerine yaklaşmakta olduğunu öğrenmiş ve o da Batu'nun üzerine doğru yola çıkmıştı. Bu noktada Sorgaktani Beki, Batu'ya haber göndererek durumu bildirdi ve Güyük'ün niyetinin iyi olmadığı konusunda Batu'yu uyardı. Ancak Güyük, Batu'nun konuşlandığı bölgeye bir haftalık mesafede iken öldü. Güyük'ün ölümünden sonra Merkit asıllı karısı Ogul Kaymış naip olarak tahtı devraldı. Ogul Kaymış, 1250 yılında IX. Louis'e içeriğinde yıllık vergi ödemesini talep ettiği bir mektup gönderdi. Bu mektup bir yıl sonra Louis'e ulaştı¹²⁸. Töregene'nin naipliğinden itibaren bozkırda Ögedeyoğullarına güvensizlik başlamıştı. Bu Ogul Kaymış'ın naipliği boyunca da devam etti. Üç yıl kadar bir süre naipliği sürdüren Ogul Kaymış'tan sonra, Möngke, annesi Sorgaktani Beki ve kuzeni Batu'nun desteğiyle Uluğ Han olarak seçildi.

Möngke, Uluğ Han seçildikten sonra ilk iş olarak Ögedey ve Çağatay Hanlığı'nın diğer üyelerinden kendisine karşı çıkanları öldürttü. Ardından Yakın Doğu ve Çin'e askeri seferler düzenlenilmesi kararını aldı. Kardeşlerinden Kubilay'ı dört ana ordudan birinin başına getirdi. Yakın Doğu'da IX. Louis ile ittifak kurdu.

Louis, Batu'nun Hristiyanlara sempatisi olduğunu duymuştu. Üstelik Batu'nun oğlu Prens Sartak'ın Hristiyan olduğunu da işitmişti. IX. Louis'in desteğiyle 1253 yılında Moğollara Fransisken keşişlerden oluşan bir elçilik heyeti daha gönderildi. Mayıs 1253 senesinde Konstantinopolis'ten yola çıkan Ruysbroeckli Willem, 31 Temmuz'da Batu'nun karargâhına vardı. 1254 senesinde Uluğ Han'ın huzuruna çıktılar. Willem, 5 Nisan'da ikinci kez Möngke'nin huzuruna çıktı. Willem'e, IX. Louis'e iletmesi için bir mektup verildi. Mektubun içeriğinde işbirliğinin temelini ancak Moğol İmparatorluğu'na tâbi olurlarsa gerçekleşeceği yazmakta idi¹²⁹. Bu da Möngke'nin Avrupalıların müttefikliğini istemediğini ve asıl idealinin dünya hâkimiyeti olduğunu göstermektedir. 1259 senesinde Möngke, düzenlediği Çin seferleri esnasında öldü.

Moğol-Avrupa ilişkilerinin siyasi portresini çizdikten sonra Moğol-Avrupa ilişkilerinin ticari boyutuna değinmemiz gerekmektedir. Ortaçağ

¹²⁸ Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, s. 89.

¹²⁹ Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, s. 92-93.

ticareti başlangıçtan itibaren ihracatın etkisi altında bulunuyordu. Bu durum XI. ve XII. yüzyıllarda profesyonel tüccar sınıfının doğmasına sebep olmuştur. Avrupa'da bu canlanmanın başladığı bölgeler Kuzey İtalya ve Felemenk'tir¹³⁰. Özellikle Kuzey İtalya'da yer alan iki denizci devlet uluslararası ticaret için rakip halindeydiler. Bunlardan birisi Venedik, diğeri ise Ceneviz idi. Konstantinopolis'te bir Latin İmparatorluğu kurulmasına destek veren Venedik, rakiplerine karşı zamanla bir üstünlük sağladı. Ancak Konstantinopolis 1261 yılında Palaiologos ailesinin idaresine kalınca, bu kez doğal olarak onların ittifak halinde oldukları Cenevizliler, şehir ve Karadeniz limanlarında yayılma fırsatı buldular¹³¹.

Bu noktada Çin'deki deniz ticaretinin gelişimi hakkında da bilgi vermemiz iki dünyayı anlamamız açısından gereklidir. Gernet'in eserinde Song Hanedanlığı dönemindeki deniz ticareti faaliyetlerinin başlaması şu şekilde anlatılmaktadır:

Çin'de ticari yatkinlik 11. ve 12. yüzyıllara kadar kendini göstermedi ancak o dönemden beri ticaret iç güdüsü Çinlilerin en önemli özelliklerinden biri olarak kaldı. Oldukça ilginçtir ki, Çinlilerin ticarete yatkinliğini tetikleyen bir dizi olay oldu. Bunlardan en önemlisi kuzeydeki barbarların baskısı ve bunu takiben kuzey şehirlerinin işgaliydi ki bu durum Güney Çin'de ticaretin gelişmesine olanak sağladı. Güney, kuzeyden daha iyi bir ticari donanıma sahipti. Ayrıca burada ilk Kanton'da daha sonra Ch'üan-chou'da çoktan Arap ve Fars tüccarlar ticaret yapmaya başlamışlardı¹³².

Guang-zhou ve Quan-zhou gibi liman şehirlerinde çok çeşitli tüccar toplulukları bulunuyordu. Koreliler, Malaylar, Hintliler, Araplar ve Farslar bölgede sayıca fazlaydılar. Bu yabancı topluluklara ilaveten ilk zamanlar ticaret girişimleri Çinliler nezdinde yapılıyordu. Kıtalar arası ticaret

¹³⁰ Henry Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev: Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 161-162.

¹³¹ Pirenne, *Ortaçağ Avrupası'nın Ekonomik*, s. 163-164. Hilal, *Moğol Batı Avrupa İlişkileri*, s. 247.

¹³² Jacques Gernet, *Daily Life in China on the Eve of the Mongol Invasion 1250-1276*, California: Stanford University Press, 1962, s. 76-77.

bağlarıyla bağlı bu topluluklar uzaktaki ticaret diasporalarının Çin'deki parçaları olarak görülmektedirler¹³³.

Yang-zi Nehri boyunca uzanan deniz limanları, kısmen artan dış ticaret hacmi nedeniyle Moğol egemenliği döneminde zenginleşti. Yuan hükümeti Güney Çin'den gelecek haraç tahılını Yuan başkenti Da-du'ya nakletmek için Büyük Kanal yerine okyanusta giden gemilere güveniyordu. Her yıl başkente gönderilen üç milyon shi haraç pirinci taşımak için okyanus gemilerini kullanma fikri, 1282'de Zhu Qing ve Zhang Xuan adlı iki Jia-dingli tüccar tarafından ortaya atıldı. Her yıl, beşinci kameri ayda, Su-zhou ve Büyük Kanal'a bağlı olan Fu-shan, Hu-pu ve özellikle Liu-he limanlarında toplanan haraç filoları, kendilerini kuzey Da-du'ya taşıyacak güney rüzgarlarını beklemek için toplanıyordu¹³⁴.

Liu-he'nin bir diğer adı olan "Altı Ulus Rıhtımı" isminden de anlaşılacağı gibi bu limanlar aynı zamanda önemli dış ticaret bölgeleriydi. Kuzeyde Fu-shan'dan yine kuzeyde Tai-chang üzerinden güneyde Wu-song Nehri'ne kadar Mağribilerin kara tarafı boyunca uzanan "Tuz ve Demir Kanalı" delta bölgesi için bir başka önemli ticaret arteri sağlıyordu. Wu-song Nehri ile Tuz ve Demir Kanalı'nın birleştiği yerde bulunan Huang-wei, Güney Song Hanedanlığı döneminde zaten gelişen bir kasabaydı ve Yuan Hanedanlığı döneminde de önemli bir ticaret merkezi haline geldi. 1304'te Wu-song Nehri'nin taranması, nehir yukarısında bulunan Qing-long şehrinin servetini canlandırmayı başaramadı, ancak Huang-wei için büyük bir nimet olduğunu kanıtladı. Huang-wei'nin bir liman olarak artan önemi, orada deniz gümrük idaresinin kurulmasına yol açtı¹³⁵.

Moğol devrinde özellikle Zai-tong Limanı oldukça dikkat çekmektedir. Zai-tong Limanı'nda Venedik, Ceneviz ve Floransalı tüccarlar bulunmaktaydı. Bunlar burada Frank giysilerini bırakır karşılığında ise meşhur Çin ipeklerinden alırlardı¹³⁶. Kubilay Han döneminde, uzun yıllar

¹³³ John Chaffe, "Cultural Transmission by Sea Maritime Trade Routes in Yuan China", *Eurasian Influences on Yuan China*, edit: Morris Rossabi, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2013, s. 42.

¹³⁴ Richard von Glahn, "Town and Temples: Urban Growth and Decline in the Yangzi Delta 1100 – 1400", *The Song-Yuan-Ming Transition Chinese History*, edit: Paul Jacov Smith – Richard von Glahn, London: Harvard University Press, s. 187.

¹³⁵ Glahn, "Town and Temples", s. 187-188.

¹³⁶ Hilal, *Moğol Batı Avrupa İlişkileri*, s. 267.

boyunca Güney Çin’de ticari faaliyetlerde bulunan tüccar Seyyid bin Ebu Ali’nin başkent Dadu’ya davet edilmesi¹³⁷ bu ticari faaliyetlerin İmparator nezdinde bizzat desteklendiğinin bir göstergesi olabilir.

Polo ailesinin Çin’e girişi de esasen ticari sebeplerden dolayı idi. Ticaretin kesintisiz akışı Yuan Hanedanlığı’nın sonuna kadar devam etmiş, bu sebeple Francesco Balducci Pegolotti gibi yazarlar bölgeye gelen tüccarlara el kitabı niteliğinde eserler yazmışlardır. Pegolotti diğer taraftan ticaret yapmak için bu bölgeye gidildiğinde mutlaka Kuman dilini iyi bilen bir tercüman tutulması gerektiğini, bu şekilde çok daha rahat ticaret yapıldığını söylemektedir¹³⁸.

1.3. Yuan Hanedanlığı Siyasi Tarihi (1260-1368)

1.3.1. Kubilay Han Dönemi (1260-1294)

Möngke’nin ölümünden sonra Arıkböke kendisini 1260 yılındaki kurultayda Uluğ Han ilan etti. Bu esnada Kubilay da Uluğ Han unvanını taşıyordu. Her ikisi de Moğol hanedanına mensup beylerden oluşan taraftara sahiptiler. Ancak Arıkböke, Kubilay’a göre çok daha avantajlı idi. Kubilay’ın ittifak halinde olduğu sadece ağabeyi Hülegü iken Arıkböke, Altınorda ve Çağatay Hanlığı’nın desteğini alıyordu¹³⁹. Kubilay’ın Uluğ Han olduğu ilk yıllarda Çin’deki Song Hanedanlığı ile savaş devam etmekteydi. Bu noktada karısı Çabi devreye girerek Song seferine ara vermesini ve tüm gücünü Arıkböke meselesi için kullanmasını telkin etti. Kubilay hayatı boyunca danışmanlığını yapacak eşinin bu fikrini kabul etti.

Çağatay’ın altıncı oğlu Baydar’ın oğlu Algu Çağatay 1261’de taht için mücadele etmeye başladı. Algu, Arıkböke tarafından Çağatay Hanlığı’nın merkezine gönderilmişti. Arıkböke, Çağatay Hanlığı’ndan askeri yardım ve teçhizat bekliyordu. Ancak Algu buraya geldiğinde ekipmanlara el koydu. O, Arıkböke ve Kubilay arasındaki mücadelede tarafsız kalmaya niyetleniyordu. Bu nedenle Arıkböke’nin tepkisini çekti. Çok geçmeden Arıkböke, onun

¹³⁷ Chaffe, “Cultural Transmission”, s. 46.

¹³⁸ Francesco Balducci Pegolotti, “Notice of the Land Route to Cathay, and of Asiatic Trade in the First Half of the Fourteenth Century”, trans: Henry Yule, *Cathay and the Way Thither III*, New Delhi: Munshiram Monaharlal Publishers, 1916, s. 152-153.

¹³⁹ Rossabi, *Kubilay Han*, s. 51-52.

üzerine askeri bir harekât düzenledi¹⁴⁰. Kubilay bu sırada kendisini Çin imparatoru ilan eden bir ferman yayınladı. Kendisini önceki Çin imparatorlarına dayandırdığı bu ferman Kuzey Çinlilerde işe yarasa da Güney Çinliler üzerinde etkili olmadı¹⁴¹.

Arıkböke ve Kubilay arasındaki mücadele devam ettiği sırada 1262 yılında Çinli Li Tan ayaklandı. Kubilay en güvendiği adamlarından bir kaçını Li Tan'ın üzerine yolladı. Mart sonu veya Nisan 1262'de iki ordu karşı karşıya geldi. Moğollar Li Tan'ı bozguna uğrattılar¹⁴². Li Tan'ın ordusunda yavaş yavaş kopmalar yaşandı ve Ağustos sonu isyan bastırıldı. Suçlulara at ile çığnemek suretiyle idam cezası verildi. Arıkböke ve Kubilay arasında yapılan birkaç çatışmanın ardından Arıkböke 1264 senesinde Kubilay Han'a teslim oldu ve bundan iki yıl sonra da hastalanarak öldü¹⁴³.

Kubilay bu tarihten sonra Song Hanedanlığı'na yöneldi. 1274 Ekim ayında Bayan önderliğinde Moğollar Xian-yang'da Han Nehri boyunca toplandı. Burada Çinliler ve Moğollar arasında yapılan ve hayli uzun süren savaşın sonrasında Bayan'ın komutasındaki birlikler Han Nehri'nin güneyine doğru hareket ettiler. Hedef şehir Sha-yang'dı. Sha-yang'dan sonra Moğol güçleri 2.5 km ötedeki Shi-cheng kentine daha sonra ise Fu-zhou'ya doğru ilerlediler¹⁴⁴. Ancak 1275 yılında Moğol birlikleri Song topraklarından ayrılıp Yang-zi Nehri'ne doğru indiler. Bu, geçici bir süre de olsa Song hükümetinin soluk almasına fırsat verdi. 1264 yılında Güney Song tahtına geçen İmparator Du-zong, 1275 yılında beklenmedik bir şekilde öldü. İmparator ölümünün ardından taht için üç aday bırakmıştı. Bu adaylar Zhao Shi (1269-1278), Zhao Xian (1271-Bilinmiyor) ve Zhao Bing (1272-1279) idi.

İmparatorun ölümünden sonra Song Veziri Jia Si-dao, özellikle Zhao Xian adındaki dört yaşındaki çocuğun tahta geçmesini istedi ve bu arzusunda muvaffak oldu. Aslında Jia Si-dao böylelikle kendi hâkimiyetini “Çocuk

¹⁴⁰ Mustafa Kafalı, “The Chagatay Khanete”, *The Mongols History and Culture for the 800th Anniversary of the Mongolian State*, Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism, Ankara 2006, s. 93-94.

¹⁴¹ Rossabi, *Kubilay Han*, s. 53.

¹⁴² Rossabi, *Kubilay Han*, s. 62.

¹⁴³ Rossabi, *Kubilay Han*, s. 59.

¹⁴⁴ Tafsilatlı bilgi için bakınız; David Curtis Wright, “Debates in the Field During Bayan's Campaigns Against Southern Song China 1274 – 1276”, *Debating War in Chinese History*, Edit: Peter A. Lorge, Brill, Leiden-Boston, 2013, s. 147-149,

İmparator” üzerinden devam ettirmek istiyordu¹⁴⁵. 1276’da Moğol kumandanı Bayan, ordusuyla tekrar Song topraklarına girerek, Song Hanedanlığı başkenti Lin’an’a kadar ilerledi. Ana İmparatoriçe Xie daha fazla dayanamayarak kaleyi Moğollara teslim etti. Bayan, Ana İmparatoriçe’den, Çocuk İmparator’u kendisine teslim etmesini istedi. Kubilay’ın, Çocuk İmparator’a hiçbir şekilde zarar vermeyeceğini söyleyerek, İmparator’u teslim alıp onu Kubilay’a getirdi¹⁴⁶. Bu tarihten itibaren devrilmiş Song imparatorunun, Yuan Hanedanlığı sarayındaki akıbeti bilinmemektedir. Çocuk İmparator’un, Yuan Hanedanlığı’na teslim edilmesinden sonra Songlar arasında Zhao Shi, imparator olarak benimsendi. Bir süre sonra Zhao Shi öldü, yerine Zhao Bing tahta geçti. Yuan askeri birlikleri Song topraklarını tamamıyla fethetmek için güneye indiler. Song ordusundaki bazı yetkili kişiler Zhao Bing’i de donanmaya alarak kaçmaya niyetlendiler. Ancak Yuan ordusu donanmayı batırdı, böylece son Song imparatoru da ölmüş oluyordu. Çocuk İmparator Zhao Bing’in bedeni daha sonra okyanustan alındı ve günümüzdeki Hong Kong’da onun adına küçük bir tapınak inşa edildi¹⁴⁷. Böylece Kubilay 1279 senesinde Song Hanedanlığı’nı bertaraf etmiş oldu. Uzun yıllardır siyasi olarak ayrılmış durumda olan Güney ve Kuzey Çin bu olaydan sonra yeniden birleşti.

Kubilay Han döneminde sadece Song Hanedanlığı’na değil, Yunnan, Kore ve Japonya’ya çeşitli askeri seferler yapıldı¹⁴⁸. Kore’deki Goryeo Hanedanlığı 918 yılında denizci bir aileden gelen Kral Taejo tarafından kurulmuştu¹⁴⁹. Moğolların Kore ile ilk ilişkileri ise 1231 yılında bölgeye yapılan aralıklı Moğol saldırıları ile başlamıştı. Ara ara süren bu çatışmalara Koreliler uzun bir süre direnebilmişlerdir. 1258 senesinde Kore veliahtı, Çin’e gelerek Moğollara teslim oldu ve bağlılık gösterdi¹⁵⁰. 1259 yılma gelince Moğollar Kore şehri Pyeongyang’da kalıcı bir Moğol merkezi

¹⁴⁵ Richard Davis, “The Reign of Tu-tsung and its Successors to 1279”, *The Cambridge History of China The Sung Dynasty and its Precursors 907-1279*, edit: Denis Twitchett, Paul Jakov Smith, Cambridge University Press, 2009, s. 929.

¹⁴⁶ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 295.

¹⁴⁷ Davis, “The Reign of Tu-tsung”, s. 958.

¹⁴⁸ **SYTJQB**, Shizu Biyografisi, 2. Satır.

¹⁴⁹ Halcombe, *Doğu Asya Tarihi*, s. 175.

¹⁵⁰ Rossabi, *Kubilay Han*, s. 93.

kurmaya niyetlendiler¹⁵¹. 1259 senesinde hem yaşlı Kore kralı hem de aynı yıl Moğol imparatoru Mönge öldü. İki hükümdarın birbirlerine yakın ölümleri Moğol-Kore ilişkilerinde yeni bir dönüm noktası yaşanmasına sebep olmuştur. 1260 yılında Kubilay, Goryeo veliahtını kral olması için Kore'ye gönderdi. Beraberinde iki Moğol generali de Kore veliahtına eşlik etti. Nihayet 1261 yılında veliaht prens, Goryeo tahtına oturdu¹⁵². Kubilay Kore prensiyle kızını evlendirmek suretiyle aile bağları da kurdu. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Goryeo Hanedanlığı'nın varislerinin tamamı Moğol anneden dünyaya gelmişlerdir. İlaveten bu ilişkiler çerçevesinde Goryeo veliahtı da Moğol sarayına rehin olarak gönderilirdi. Örneğin; Kubilay Han döneminde Kore kralı Wonjong (Wang Zhi)'un en büyük oğlu hanedana rehin olarak gönderilmiştir¹⁵³. 1270'te Kore Yarımadası'nda nihayet merkezi bir yönetim kuruldu. Moğollar, Kore'yi doğrudan Yuan Hanedanlığı'na bağlamak yerine başa geçen Kore krallarının yarımadayı yönetmesine izin verdiler. Ancak Kore kralları, *Darugaçi*¹⁵⁴ adı verilen bir Moğol görevlisinin denetimine bırakıldılar. 1280 yılından sonra ise bölge "Doğu Sefer Alanı Karargahı" adı verilen Moğol kurumunun gözetimi altında tutuldu¹⁵⁵. Goryeo, Yuan Hanedanlığı'nın üvey evladı olarak tasvir edilmekteydi. Goryeo kralları Moğolca isimler almış, saçlarını Moğol saç biçimi gibi tıraş etmiş, bunun yanı sıra da Moğol geleneksel kıyafetlerini giymişlerdir¹⁵⁶.

Kubilay Han 1266 yılında Japonya ile temasa geçmek için Goryeo kralı Wonjong'a aracı olmasını söyledi ve Japonya'ya teslim etmesi için bir mektup gönderdi¹⁵⁷. *Yuan-shi*'ye göre Japonya'ya gönderilen mektupta:

¹⁵¹ Homer Hulbert, *History of Korea*, Seoul, 1905, s.208.

¹⁵² Hulbert, *History of Korea*, s. 211.

¹⁵³ **YS**, s. 147.

¹⁵⁴ Darugaçi, Moğollar tarafından Krallıkları denetlemek için görevlendirilen yerel yetkililerdir. Moğolca olan bu terim bazen Daruga şeklinde kullanılırdı. Bu terim herhangi bir türden şefi veya yöneticiyi belirtmektedir. Bu kurum ilk olarak Liao Hanedanlığı'nda ve onların devamında Karahıtay İmparatorluğunda ortaya çıktı. Karahıtay İmparatorluğunda bu terim Farsça Şahna, Türkçe Baskak olarak isimlendirildi. Yuan Hanedanlığı döneminde Darugaçi yerel bir memurluğa dönüştürülmüştür. Bu kurum Moğol İmparatorluğu'nun halefi devletlerin tümünde görülmektedir. İlhanlılar, Şahna isminde Altınorda Hanlığı ise Baskak şeklinde isimlendirerek kurumu devam ettirmişlerdir. Bknz. Christopher Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 134.

¹⁵⁵ Halcombe, *Doğu Asya Tarihi*, s. 178.

¹⁵⁶ Halcombe, *Doğu Asya Tarihi*, s. 178.

¹⁵⁷ **YS**, s. 111.

“Büyük Moğol Devleti’nin İmparatorundan Japonya Kralına,
Ben eski zamanlarda küçük bir ülkenin imparatoruydum. Ayrıca
atalarım Göğün emriyle yabancı bir ülkede oturuyorlar. Tahta oturur
oturmaz askerlerimi masum Kore insanların üzerinden geri çektim.
Kore kralları ve bakanları saraya geldiklerinde baba ve oğul gibi
hissediyorlar. Japonya, Kore’ye yakındır. Kore, ülkenin başından beri
Çin’e bağlıdır. Uzlaşmanın bir yolu yok.”¹⁵⁸ yazmaktaydı.

1268’in ilk ayında heyet Kyushu’daki Dazaifu’ya vardı. Mektupta kabaca Japonya’nın Yuan Hanedanlığı’na tabî olması isteniyordu¹⁵⁹. Ancak Kamakura Hanedanlığı’nın yönetimi askeri bir rejim olan Bakufu’nun¹⁶⁰ elindeydi. Dolayısıyla mektup Bakufu’nun eline geçti ve taraflar arasında bir anlaşma sağlanamadı.

1273 yılının ikinci ayında Moğollar, Song cephesinde savunma hattını kırdılar, ayrıca Goryeo’daki isyancı birlikler de durdurulmuştu. 1274 senesinin yedinci ayında Kubilay Han, askeri gücüne müşterek komutanlar atarken, Goryeo kralı Chungnyeol, dokuz yüz savaş gemisi inşa ettirdi ve beş bin kişilik bir ordu topladı. Yuan-Goryeo birlikleri 1274 senesinde Takashima Adası’na saldırdılar. Moğollar uzun yolculuktan sonra güçlerini toplayabilmiş değillerdi, ancak Japonların daha önce görmedikleri patlayıcı aletler ve zehirli oklar kullanmışlardı. Üstelik Japonların bire bir dövüş dayanan savaş sanatları da bu noktada etkili olmamıştı¹⁶¹. Bu nedenle adanın valisi Kagetaka samurayları ile kaleye çekilmek zorunda kaldılar. Kubilay’ın donanması daha sonra Hakata sahiline ulaştı. Samuraylar savunma hattı kurmuşlardı. Moğol ordusu çok geçmeden samurayları bertaraf etti. Gece olunca her iki taraf da siperlerine yattı. Ancak o gece büyük bir fırtına çıktı ve fırtına yüzünden Moğol donanması kayalara çarparak yok oldu¹⁶².

¹⁵⁸ YS, s. 4625-4626.

¹⁵⁹ Tafsilatlı bilgi için bkz; Ishii Susumu, “The Decline of Kamakura Bakufu”, *Cambridge History of Japan*, edit: Kozo Yamamura, Cambridge University Press, 2008, s. 131-132.

¹⁶⁰ Bakufu, 1192-1868 yılları arasında Şogun tarafından ülkenin yönetildiği askeri bir hükümet şeklidir. 1192’den önce Bakufu veya bilinen diğer ismi Şogunluk sadece savaştan ve asayişten sorumluydu. Aynı zamanda İmparatorluk meclisine sıkıca bağlıydı. Ancak daha sonra Bakufu gücünü genişletti ve yaklaşık 700 yıl boyunca Japonya’nın yönetiminde etkili oldu.

¹⁶¹ Susumu, “The Decline of Kamakura”, s. 139; *Yuan-shi*’da toplanılan asker sayısı 5600 kişi olarak belirtilmiştir. YS, s. 4620.

¹⁶² James Delgado, *Kubilay Han’ın Kayıp Donanması Tarihin En Büyük Denizcilik Felaketi*, çev: Merve Tosun, İstanbul: Tarih Kuram Yayınları, 2017, s. 95.

1279'da Song Hanedanlığı'nın devrilmesinden sonra Kubilay, Yang-zi'nin aşağısındaki bölgelerin insanlarına, Song komutanlarına danışılarak 600 savaş gemisi yapılması emrini verdi. Moğollar 1281 yılında, Japonya'ya ikinci kez saldırdı. Bu saldırı neticesinde Yuan donanmasındaki kuvvetlerden yaklaşık 100.000'den daha fazla kişi öldü¹⁶³.

Arikböke'nin isyanından sonra başka bir Moğol'un Kubilay'a karşı isyanı başladı. Çin ve Japonya üzerine yaptığı seferler ile meşgul olan Kubilay, Orta Asya'daki Moğol faaliyetlerine ilk başlarda tepki göstermemiştir. 1277 yılında Kubilay'ın kuzeni Kaydu, Moğolistan'a vardı¹⁶⁴. Kaydu, Kubilay'ın iktidarının meşru olmadığını ve yeniden Han seçimi yapılmasını arzuluyordu. Kubilay başlarda tepki göstermese de daha sonra en iyi komutanlarından Bayan'ı Karakorum'a göndererek burada bir mıntıka kurması emrini verdi¹⁶⁵. Kaydu ve Kubilay'ın arasındaki gerginlik 1264 yılında Arikböke'nin isyanı zamanında başlamıştı. 1271 yılında Kaydu, Han'ın izni olmadan Ögedeyoğullarının lideri olarak yeniden tahta oturdu¹⁶⁶. Moğol soylularından Nayan ve Duva'yı da kendi tarafına çekti.

1281 yılında Kubilay, Çinli komutan Liu An'i Hoten yakınlarına Kaydu'nun ordusuna karşı savunma yapmak üzere yolladı. 1284 yılında Kubilay bu kez Prens Yakudu'yu bir ordu ile destekleyerek Kaydu'yu cezalandırması için gönderdi¹⁶⁷. Bu sırada Yuan Hanedanlığı'nda bir de Tibet isyanı patlak vermişti. Kubilay büyük bir ordu ile torunu Temür'ü isyanı bastırması için Tibet'e gönderdi. 1287 yılında Prens Nayan, Mançurya'da Kubilay'a karşı isyan etti. Aynı yıl Nayan'ın üzerine gidildi ve bu çatışma Kubilay'ın kaçınılmaz zaferiyle sonuçlandı. Kaydu meselesi ise Kubilay Han döneminde henüz çözülmemişti. Mesele Kubilay'ın haleflerine bıraktığı bir miras hâline geldi. 1282 yılında Karahıtay kökenli olduğu düşünülen ve Kubilay Han'ın maliye bakanlığını yapan Ahmet Fenaketi, yolsuzluğa karıştığı iddiası nedeniyle bir suikastle yazlık saray Shang-du'da öldürüldü.

¹⁶³ Susumu, "The Decline of Kamakura", s. 146-147.

¹⁶⁴ Roux, *Moğol İmparatorluğu*, s. 369.

¹⁶⁵ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 301.

¹⁶⁶ Michal Biran, *Qaidu and the Rise of the Independent Mongol State in Central Asia*, Curzon Press, 1997, s. 37.

¹⁶⁷ Biran, *Qidu and the Rise*, s. 39.

Resmi hanedanlık tarihleri bu sebeple kendisinden “Hain Bakan” olarak bahsetmektedir¹⁶⁸.

1281 yılındaki başarısız Japon seferi sonrasında 1283 yılında Kubilay, Campa başkenti Vijaya’ya bir ordu gönderdi. Moğol kuvvetleri şehrin dışında konuşlandılar. İki Moğol elçisi, Campa Kralı Indravarman ve Prens Harijit ile müzakere ettiler¹⁶⁹. Bu müzakerenin sonucunda Indravarman, Moğol yönetimini kabul etse de Campa halkı bu yönetime karşı çıktı. Kubilay, sivil çetelerin üzerine bir ordu gönderdi ancak Yuan ordusu çetelere karşı bir başarı sağlayamadı¹⁷⁰. 1285 senesinde Kubilay bu kez şansını Annam üzerinde denedi. Prens Togon’un emri altındaki Yuan askeri birlikleri Langson yoluyla karşıya geçtiler¹⁷¹. Ordu Hanoy’a kadar ilerlese de bir başarı sağlayamadı ve Moğol birlikleri Çin’e geri döndüler. Annam Kralı Tran Nhon-ton, Moğol saldırılarına direndi ve geri püskürttü. Bunun neticesinde nihayet zafer ile tahtına geri döndü. 1286 yılında Togon ve Arık-kaya komutasında Annam’a bir kez daha sefer yapıldı. Ardından 1291 yılında Çinli askerlerden kurulmuş 83.600 kişilik bir ordu Annam fethi üzerine yola çıkmaya hazırlandı, ancak 1293’e kadar hazırlıklar bitmedi. Kubilay Han 1293 yılında, Cava Adası’na savaş ilan etti. Ancak söz konusu bu seferde de başarı sağlanamadı. Liu Guojie komutasındaki sefer 1294 yılında Kubilay Han’ın ölümüyle iptal edildi¹⁷². Otuzbeş yıllık iktidarının son on altı senesini Çin imparatoru olarak geçiren Kubilay, 1294 yılında öldü¹⁷³.

1.3.2. Temür Han Dönemi (1294-1307)

Kubilay Han’ın ölümünden sonra Kubilay Han’ın veliahtı, Prens Zhen-jin’in üçüncü oğlu Temür, Cheng-zong unvanı ile tahta geçti¹⁷⁴. Kubilay Han

¹⁶⁸ George Lane, “Whose Secret Intent?”, *Eurasian Influences on Yuan China*, edit: Morris Rossabi, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2013, s. 20. *Yuan-shi*’da Ahmet’in biyografisinde sıklıkla “Hain Bakan” söylemi kullanılmaktadır. İlaveten biyografinin başlığı da aynı şekilde “Hain Bakan (Jianchen 姦臣)” olarak yazılmıştır. Bknz. **YS**, s. 4557.

¹⁶⁹ Jung-pang Lo, *China As a Sea Power 1127-1368 A Preliminary Survey of the Maritime Expansion and Naval Exploits of the Chinese People During the Southern Song and Yuan Periods*, Hong Kong: Hong Kong University Press, 1957, s. 287.

¹⁷⁰ Grousset, *Stepler imparatorluğu*, s. 298.

¹⁷¹ Jung-pang Lo, *China As a Sea Power*, s. 288.

¹⁷² Jung-pang Lo, *China As a Sea Power*, s. 303.

¹⁷³ **SYTJQB**, Shizu Biyografisi, 1. Satır.

¹⁷⁴ **YS**, s. 381; **SYTJQB**, Chengzong Biyografisi, 1. Satır; **XXS**, s. 57.

henüz hayattayken oğlu Velihaht Prens Zhen-jin ölmüştü. Bu nedenle Kubilay Han'ın ölümünden sonra tahta torunu Temür geçti. Temür'ün tahta en büyük rakibi ise ağabeyi Kammala olmuştur. Zhen-jin'in en büyük oğlu olarak Kammala, birkaç yıl kadar Moğolistan'da komutanlık görevinde bulunmuş, 1292 yılında ise Jin Prensi olarak atanmıştı. Ancak Temür, ağabeyinden çok daha avantajlı görülmekteydi. O sadece Kubilay Han'ın isteği ile değil ayrıca Ana İmparatoriçe Kököcin'in de desteği sayesinde avantajlı bir konumda yer alıyordu¹⁷⁵. Bu noktada Reşidüddin de İmparatoriçe Kököcin'in, oğlu Temür'ün saltanatı için ön ayak olduğunu ayrıca belirtmektedir¹⁷⁶. Temür, sadece annesinin değil, Yuan bürokratlarının da desteğini almaktaydı. İlâveten Kammala'nın annesinin kimliğinin bilinmemesi, Kököcin'in yanlış tutumundan dolayı onun oğlu olmadığı izlenimini vermektedir¹⁷⁷. Neticesinde Temür ve Kammala arasındaki savaşta Temür galip geldi.

Nisan ayında Temür Shang-du'ya vardı. İmparator burada Sağ ve Sol Bilge beyleri ile bir toplantı yaptı¹⁷⁸. Temür'ün saltanat dönemi, Yuan Hanedanlığı'nın zirvesi olarak kabul edilen Kubilay Han dönemi ile eşdeğerdi¹⁷⁹. Bunun yanı sıra Temür dönemi, Yuan Hanedanlığı'nın son refah dönemi olacak ve bu dönem sonrasında Yuan Hanedanlığı artık çöküş sürecine girecektir¹⁸⁰. Temür, Kubilay'ın siyasetine kaldığı yerden devam etti. 1299 yılında Cava'ya savaş ilan edildi ve hemen hemen bütün Hindi-Çin, Moğolların eline geçti. Bu tarihten sonra dışa dönük seferler neredeyse sona erdi, büyük savaşlardan ziyade çetelere karşı savunma yapmak için askeri birlikler bulundurulmaya devam edildi. Yuan askerleri garnizonlarda oturuyor, hiçbir şey yapmadan devletten aldıkları parayla geçimlerini sağlıyorlardı¹⁸¹. Kaydu, 1301 yılında Temür'e karşı yaptığı savaşın ardından hastalanarak öldü¹⁸². Hemen üç yıl sonra, 1304 yılında Temür Han

¹⁷⁵ Hsiao Ch'i-ch'ing, "Mid-Yüan Politics", *The Cambridge History of China Alien Regimes And Border States 907-1368*, edit: Herbert Franke, Denis Twitchett, Cambridge University Press, 2008, s. 495.

¹⁷⁶ Boyle, *The Successors of Genghis Khan*, s. 301.

¹⁷⁷ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 495.

¹⁷⁸ **YS**, s. 381.

¹⁷⁹ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 498.

¹⁸⁰ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 326.

¹⁸¹ Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 261.

¹⁸² Biran, *Qidu and the Rise*, s. 69.

döneminde veba hastalığı Güney Çin'den yayılmaya başladı. Bu devirde Japonya'ya elçiler gönderilmeye devam etti. Ancak *Xin Yuan-shi*; Yuan hükümetinin Japonlardan herhangi bir dönüş alınmadığını yazmaktadır¹⁸³.

Temür Han genç yaşlarında alkole çok düşkün olduğundan sonraki yıllarda kronik hastalıklardan muzdarip hale geldi¹⁸⁴. 1299 yılında Temür'ün imparatoriçesi Şirindari'nin ölümüyle Bayad¹⁸⁵ kökenli Bulukan imparatoriçe olmuştu. Temür Han'ın bu durumu son yıllarında Bulukan'ın siyasette rol oynamasında oldukça etkili oldu. Bilhassa Ana İmparatoriçe Kököcin'in de ölümü ile İmparatoriçe Bulukan siyasette daha fazla rol oynamaya başladı¹⁸⁶. Temür Han 13 yıl Çin tahtında kaldıktan sonra kırk iki yaşındayken yaşamını yitirdi¹⁸⁷.

1.3.3. Kayşan Han Dönemi (1307-1311)

Temür Han arkasında bir varis bırakmadan ölünce, Yuan sarayında oluşan iki ayrı ittifak grubu taht için aristokratların ve bürokratların desteğini almak istemekte idi. İlk taraf Bulukan'ın naip olarak atanması sağlamak, ardından da Ananda¹⁸⁸'yı tahta geçirmek niyetindeydi. Diğer taraf ise Darmabala'nın oğulları Kayşan ve Ayurbarwada'nın iktidarı için mücadele vermekte idi¹⁸⁹.

Daha birçok aday olmasına rağmen bu adaylar içerisinde Kayşan ve Tangut bölgesinde geniş bir orduya sahip kuzeni Ananda özellikle dikkat çekiyordu. Ancak Ananda, her ne kadar Budist ismi taşısa da Müslümandı. Bu durum Budist Yuan soylularını rahatsız etmekteydi¹⁹⁰. Bozkır

¹⁸³ *XYS*, s. 61.

¹⁸⁴ Boyle, *The Successors of Genghis Khan*, s. 301-302.

¹⁸⁵ Erken iç Asya tarihinde ortaya çıkan Bayad etnonimi, Moğol ve Türkleri yakından ilgilendiren bir oluşumdur. Bayadlar merkezi Sibiry'a da ortaya çıkarken Moğolların Gizli Tarihine göre Bayad boyu Moğolların arasında ortaya çıkmaktadır. Günümüzde Bayadlar Batı Moğolistan'da yaşamaktadır. Bknz. Christopher Atwood, *Encyclopedia of Mongolia*, s. 37.

¹⁸⁶ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 504.

¹⁸⁷ *YS*, s. 472. *SYTJQB*, Chengzong Biyografisi, 2. Satır.

¹⁸⁸ Ananda ismi Budizm ile yakından ilişkilidir. Ananda; Sakyamuni'nin kuzenidir, sutralarda Budizm öğretisinin kanunlarının kendisi tarafından konulduğu söylenmektedir. Victor Cunrui Xiong, *Historical Dictionary of Medieval China*, United Kingdom: Scarecrow Press, 2009, s. 41.

¹⁸⁹ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 505.

¹⁹⁰ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 506.

süvarilerinin başında bulunan Ananda, Kaydu'ya ve Duva'ya karşı yapılan mücadelelerde de kaydadeğer bir başarı göstermişti¹⁹¹. Kayşan, Asya'da bir kahramandı ve o da imparatorluğun en güçlü askeri gücünü elinde bulunduruyordu. Diğer taraftan Kayşan'ın kardeşi Ayurbarwada ise Çin'de çok tanınan ve erdemiyle itibar gören bir Konfüçyüsçü idi¹⁹². Ananda ve Kayşan arasında geçen askeri mücadelenin ardından Ananda yenilgiye uğradı ve öldürüldü¹⁹³. Zirvedeki bürokratlar ve birçok aile üyesini içeren bu şiddetli çatışmanın ardından Yuan tahtına Darmabala'nın oğlu Kayşan, Wu-zong unvanı ile geçti¹⁹⁴. Bu dönemde Yuan yönetimi ile ilgili bazı düzenlemeler de yapılmıştır. Kayşan, tahta geçtikten sonra alkol ve kadınlara olan düşkünlüğü nedeniyle gereksiz yere yıprandı. İmparator 1307 yılında kardeşi Ayurbarwada'yı varis olarak seçti, 1311 yılının Ocak ayında ise öldü.

1.3.4. Ayurbarwada (Bayantu) Han Dönemi (1311-1320)

Ayurbarwada veya tahta geçtikten sonraki adıyla Ren-zong, Yuan Hanedanlığı tarihinde kendisine karşı hiçbir direniş gösterilmeden barışçıl bir şekilde tahta geçen ilk ve tek imparator oldu. Bunun sebebi muhtemelen Kayşan'ın 1307 yılında kardeşini varis olarak göstermesi olmuştur. Ayurbarwada ve Kayşan aynı anneden dünyaya gelmişlerdi¹⁹⁵.

Ayurbarwada gençliğinin ilk yıllarında Konfüçyüsçü Çinli alim Li Meng'den dersler almıştı. Çince okuma yazmanın yanı sıra Çin resim sanatına ve kaligrafiye de ilgi duymakta idi. Yeni hanın saltanatı sırasında önemli reformlar yapmak üzere adımlar da atıldı. Ayurbarwada, Yuan Hanedanlığı devlet sisteminde Konfüçyüsçü bir bürokrasi oluşturmak için güçlü teşebbüslerde bulundu¹⁹⁶. Kayşan'ın aksine Ayurbarwada, Konfüçyanizm'i destekledi ve Çinli danışmanları yanında tuttu. *Yuan-shi*'ye göre Ayurbarwada doğası gereği nazik, akıllı ve saygılıydı. Konfüçyüsçülük ve Budizm hakkında epeyce bilgisi vardı. Bir gün Çinli danışmanlarından

¹⁹¹ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 326.

¹⁹² Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 506.

¹⁹³ Roux, *Moğol İmparatorluğu*, s. 445.

¹⁹⁴ **YS**, s. 477.

¹⁹⁵ **YS**, 535. **SYTJQB**, Ren-tung Biyografisi, 1. Satır.

¹⁹⁶ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 515.

Zhangyüe ona şöyle demişti. “Kişinin zihnini bilmesi, kendi doğasını görmesi için Budizm gereklidir. Ülkeyi yönetmek ve kendisini yetiştirmek için ise Konfüçyanizm ve Taoizm gereklidir.”¹⁹⁷

Ayrıca Ayurbarwada Moğolların, Çinli alimlerin sınavlarına tâbi tutulmasını da istiyordu¹⁹⁸. 1313 yılında Daoxue takipçileri tarafından savunulan “Dört Kitap” ve “Zhu Xi'nin Yorumları”na dayanan bir içerikle kamu hizmeti sınavlarını yeniden başlattı¹⁹⁹. Ayurbarwada ağabeyinin varis bırakma politikasından etkilenecek veya daha doğrusu aşağıda bahsedeceğimiz üzere ağabeyi ile bir anlaşma yaparak Kayşan'ın oğlu Koşila'yı kendisinden sonra tahta geçmesi için varis olarak seçti. Ayurbarwada, 1320 yılında öldü.

1.3.5. Şidebala (Gegen) Han Dönemi (1320-1323)

Ayurbarwada'nın ölümünden sonra tahta Kayşan'ın oğullarından birinin geçeceğine dair iki kardeşin hayattayken bir anlaşma yaptıkları iddialar arasındadır²⁰⁰. Bu anlaşmaya göre; Kayşan ölmeden önce varis olarak Ayurbarwada'yı gösterecekti. Ayurbarwada ise ölmeden önce Kayşan'ın oğullarından birini varis seçecekti. Bu anlaşma doğrultusunda Ayurbarwada ölmeden önce, Kayşan'ın oğlu Koşila'yı varis olarak seçti ancak bu noktada Büyük Ana İmparatoriçe Targi'nin (Ta-ji) de desteğiyle Şidebala da tahtta hak iddia etmeye başladı. Böylece Yuan verasetinde bir kez daha sorunlar baş gösterdi. Şidebala, Ayurbarwada'nın oğlu idi²⁰¹. 1320 yılında Şidebala, uzun süredir Yuan Hanedanlığı'nda dikkate alınmayan ancak önceki Moğol hanlarının tahta geçtiği bir seromoniyle tahta geçti²⁰². Kaynaklar bu konuda bilgi vermese de yüksek ihtimalle imparatorun siyah keçe üzerinde tahta çıktığı seromoni kastedilmektedir.

¹⁹⁷ YS, s. 574.

¹⁹⁸ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 327.

¹⁹⁹ Bettine Birge, “Women and Confucianism from Song to Ming: The Institutionalization of Patrilineality”, *The Song-Yuan-Ming Transition in Chinese History*, edit: Paul Jacov Smith-Richard von Glahn, London: Harvard University Press, 2003, s. 236-237.

²⁰⁰ Hsiao, “Mid-Yüan Politics”, s. 527.

²⁰¹ YS, s. 597.

²⁰² Howorth, *History of Mongols*, s. 301.

Şidebala'nın saltanatının ilk yıllarında Başbakan Temüder, diktatörlük derecesinde yetki sahibi idi²⁰³. Üstelik Büyük Ana İmparatoriçe Targi de yönetimde söz sahibi idi. Şidebala ise saltanatının ilk yıllarında kukla imparator olarak görülüyordu. Ancak Şidebala, bu diktatörlüğe boyun eğmedi. Tahta oturur oturmaz Budist Temüder'in gücünü kırmak için Konfüçyüsçü alimleri saraya topladı. Baycu'nun da desteğini aldı. 1322'de Temüder'in, yaklaşık bir ay sonra da Büyük Ana İmparatoriçe Targi'nin ölümü ile Şidebala Han, gücü tamamen ele geçirdi. Baycu, bu tarihten sonra Başbakanlık, ahlaki emir ve temsilci yetkilerini kendisinde birleştirdi²⁰⁴.

1323 yılında Yuan Hanedanlığı'nın yasalarını içinde barındıran *Da Yuan Tong Chi* adlı eser yayımlandı²⁰⁵. Şidebala Han, 1323 yılında Temüder'in destekçisi olan Tegşi tarafından suikaste uğradı ve öldü. Öldüğünde yirmi yaşındaydı ve kendisinden sonra tahta geçecek bir varis bırakmamıştı. Hâl böyle olunca Yesün Temür, Kerülen Irmağı yakınlarında kendisini han ilan etti.

1.3.6. Yesün Temür Han Dönemi (1323-1328)

Şidebala'nın suikastinden sonra Yesün Temür, Moğolistan'da Kerülen Irmağı yakınlarında 4 Ekim 1323 yılında kendisini han ilan etti. Yesün Temür, Kubilay Han'ın oğlu Zhen-jin'in en büyük oğlu Kammala'nın oğlu idi²⁰⁶. Yesün Temür'ün, Şidebala'nın suikastinden sorumlu olan komplocular ile bir anlaşma yaptığı iddialar arasındadır. Yesün Temür'ün yöneticilerinden Devlet Şah (Tao-la-sha) mektubunda Han'ın komplocular ile yakın bir etkileşim halinde olduğunu kaydetmektedir²⁰⁷.

Yesün Temür, cinayetten iki gün önce eğer suikast başarılı olursa kendisinin han olarak seçilmesini öneriyordu. Anlaşma yapılmış olmalı ki Yesün Temür tahta geçince isyancılara destek veren kişiler mükafatlandırıldılar. Suikastçilerle işbirliği yapan Esen Temür, Büyük Konsey Üyesi oldu, Tegşi ise Askeri İşler Bürosu Müdürü yapıldı. Yeni han

²⁰³ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 528.

²⁰⁴ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 531.

²⁰⁵ Howorth, *History of Mongols*, s. 301.

²⁰⁶ *YS*, s. 637.

²⁰⁷ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 535.

Da-du ve Shang-du adlı iki başkenti ilk olarak kontrol altında tuttu. Ancak çok geçmeden bir ay sonra eski müttefikler Esen Temür ve Tegşi'ye kanlı bir tasfiye başlatıldı. Sözü geçen kişiler ani bir darbe ile idam edildiler ve onlar ile işbirliği içinde olan beş prens uzak bir mesafeye sürüldüler²⁰⁸.

Yesün Temür saltanatının ilk senesinde deprem, tutulma, büyük seller ve kuraklık meydana geldi²⁰⁹. Yesün Temür döneminde Yuan toprakları sekiz parçaya bölündü. Ardından bu parçalar da kendi içlerinde 20 kısma bölündü ve başlarına birer yönetici atandı²¹⁰. Yesün Temür ayrıca hem Konfüçyüs ve İslam'ı hem de kendi inancı olan Budizm'i himaye etti. Çok sayıda Budist tapınağı ve pagoda inşa ettirdi. Yesün Temür, otuz beş yaşındayken 15 Ağustos 1328'de Yuan Hanedanlığı'nın yazlık sarayı Shang-du'da öldü. Grousset'e göre; Çin kaynakları onu beceriksiz, kabiliyetsiz, enerjiden mahrum ve kalabalık bir saray halkının esiri olarak betimlemektedir²¹¹.

1.3.7. Tog Temür Han Dönemi (1328-1332)

Yesün Temür'ün ölümünden sonra taht için iki aday görünmektedir. Bunlar Kayşan'ın oğulları Tog Temür ve Koşıla idi. Hem Tog Temür hem de Koşıla, Ayurbarwada ve Şidebala Han dönemlerinde politik açıdan zulüm gördüler. Koşıla 1316 yılında Chou prensi ilan edilerek başkentten uzaklaştırılmıştı. Koşıla, Shaan-xi'de başarısız bir isyan girişiminde bulunmuş ve daha sonra Orta Asya'da Tarbagatay bölgesinde politik olarak adeta bir mülteci hayatı yaşamıştı²¹². Tog Temür ise Şidebala tarafından 1321 yılında Hai-nan'da tropikal bir adaya sürüldü, daha sonra Yesün Temür zamanında geri çağırılarak Huai prensi unvanı taltif edilerek Jian-kang ve Jiang-ling'e gönderildi. 1328 yılında nihayet Tog Temür tahta geçti²¹³. Tahta geçmesinden çok kısa bir sürenin ardından aynı yıl tahttan indirildi. Onun tahtan indirilmesini takiben Koşıla, han oldu. 1329 yılında tahtı tekrar Tog

²⁰⁸ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 536. Henry Howorth, sözü geçen kişilerin Yunnan, Hainan ve diğer başka uzak mesafelere sürüldüğünü kaydetmektedir. Howorth, *History of Mongols*, s. 302.

²⁰⁹ Howorth, *History of Mongols*, s. 302.

²¹⁰ Howorth, *History of Mongols*, s. 303.

²¹¹ Grousset, *Stepler İmparatorluğu*, s. 327.

²¹² Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 542.

²¹³ Roux, *Moğol İmparatorluğu*, s. 446.

Temür devraldı. 1330'da Koşıla'nın kıdemli üç destekçisi gerekçe aranmaksızın görevden alındı ya da idam edildi²¹⁴.

Tog Temür'ün dört yıllık saltanat dönemi boyunca Merkit boyundan Bayan ve özellikle Kıpçak kökenli El Temur, Han'ın üzerinde diktatörlük kurmayı başarmışlardı²¹⁵. Tog Temür döneminde depremler ve kıtlıklar baş gösterdi²¹⁶. 1330 yılında Yun-nan'da bir isyan patlak verdi. İsyanın başında bulunan Tügel (Tujian) Yun-nan bölgesindeki bazı boylardan destek almaktaydı. Han çok geçmeden Temur Buka komutasındaki bir orduyu isyancıların üzerine gönderdi²¹⁷. Yine 1330 yılında Yuan imparatoru Tog Temür'e *Yin-shan Cheng-yao* adında muhteşem bir yemek kitabı sunuldu. Bu kitap Moğol kültür simsarları tarafından doğudan ve İslami batıdan izler taşıyan yeni bir konseptti. Kitabın yazarı, muhtemelen Uygur olan Hu Si-hui, kitabında imparatorluğun her yerinden muhteşem yemek tarifleri veriyordu. Ayrıca kitabında alkollü içecekler ve bunların tıbbi ve besleyici özellikleri ile ilgili bir bölüme de yer verdi²¹⁸. Tog Temür, 1332 yılında Yuan Hanedanlığı'nın yazlık sarayı Shang-du'da yaşamını yitirdi. Öldüğünde yirmi dokuz yaşındaydı.

1.3.8. Rinşenpal Han Dönemi (1332)

Rinşenpal, Koşıla'nın ikinci oğluydu. Annesi Babuşa Hatun idi²¹⁹. Tog Temür'ün ölümünden sonra Başbakan El Temür, Kulatana adındaki genç prensin tahta geçmesini diliyordu. Ancak İmparatoriçe Babuşa, ani bir kararla Rinşenpal'ın Yuan tahtına geçtiğini duyurdu. Henüz yedi yaşındayken tahta geçen Rinşenpal iki ay kadar bir süre tahtta kaldıktan sonra öldü.

1.3.9. Togan Temür Han Dönemi (1333-1368)

1333 yılında 13 yaşındaki Togan Temür, kardeşinden sonra Yuan tahtına geçti. Togan Temür Koşıla ve İmparatoriçe Han-lu lu-shi Mailaidi Hatun'un

²¹⁴ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 549.

²¹⁵ Hsiao, "Mid-Yüan Politics", s. 549.

²¹⁶ Howorth, *History of Mongols*, s. 310.

²¹⁷ Howorth, *History of Mongols*, s. 308.

²¹⁸ George Lane, *Daily Life in the Mongol Empire*, London: Greenwood Presss, 2006, s. 155.

²¹⁹ *YS*, s. 809.

oğluydu²²⁰. *Yuan-shi*'da İmparatoriçe'nin isminden önce Han-lu lu-shi ibaresinin yer alması onun Karluk boyundan geldiğini göstermektedir. Togan Temür'ün tahta geçtiği yıllarda taht kavgası yaşanmamış, ancak bu kez de Yuan bürokratları kendi aralarında bir iktidar kavgasına tutuşmuşlardı. Özellikle Merkit asıllı Bayan yönetimde oldukça söz sahibiydi. 1335 yılında Başbakan Bayan, içinde El Temur'un da bulunduğu ve aynı zamanda hayatta kalan aile üyelerine karşı kanlı bir mücadele başlattı²²¹. Bu saray içi mücadelelerde Togon Temür'ün annesi öldü²²². Bayan'ın diktatör yönetimi yedi yıl boyunca devam etmiştir. 1340 yılının Mart ayında çok dikkatle düzenlenmiş bir darbeyle Bayan'ın tüm yetkileri elinden alındı ve sürgüne gönderildi²²³. İlk sürgün yeri He-nan'dı. Daha sonra yeni bir emirle daha güneye gönderildi ve buraya giderken yaşamını yitirdi. Bayan'ın diktatörlüğüne karşı gelenlerden biri de genç bir Moğol olan Togtoğa idi. Togtoğa, 26 yaşındaydı ve çağının en parlak şahsiyeti olarak tasvir edilmektedir²²⁴. Togtoğa, 1340 yılında Bayan'ın ölümünden sonra başbakan oldu. Togtoğa'nın 1340'ta başlayan siyasi iktidarı 1344 yılına kadar devam etti. Ancak 1344 yılından 1349 yılına kadar Berke Buka'nın iktidarı sürdü. Daha sonra 1349 yılında Togtoğa yeniden güçlendi ve yaklaşık 1355 yılına kadar bu gücünü korumayı başardı.

Tüm bu politik kaygıların yaşandığı dönemde Togan Temür siyasetten oldukça uzak kalmaktaydı. Üstelik bu sıralarda Güney'de bir Çinli isyanı başlamıştı. 1352 yılında Guo Zi-xing, Honan'da isyan etti. 1353 yılında Zhu Yuan-zang adında bir Çinli, Guo'ya iltihak etti. 1355 yılında Guo Zi-xing ölünce isyancı ordusunun komutasını Zhu Yuan-zhang devraldı. 1355 yılından 1368 yılına kadar bu çeteler ve Yuan Hanedanlığı sayısız çatışma yaşamıştır. Güney Çin'de yayılan bu isyanlar yavaş yavaş başkente kadar ilerlemiştir. Çin tarihinde bu olay Kızıl Sarıklılar İsyanı (1355-1368) olarak

²²⁰ **YS**, s. 815.

²²¹ John Dardess, "Shun-ti and the End of Yüan Rule in China", *The Cambridge History of China Alien Regimes and Border States, 907-1368*, Cambridge University Press, 2008, s. 567.

²²² Kaiqi Hua, "The Journey of Zhao Xian and the Exile of Royal Descendants in the Yuan Dynasty", *Buddhist Encounters and Identities Across East Asia*, Edit: Ann Heirman, Carmen Meinert, Christoph Anderl, Boston, 2018, s. 220.

²²³ Dardess, "Shun-ti and the End", s. 572.

²²⁴ Dardess, "Shun-ti and the End", s. 572.

bilinmektedir. İsyân 1368 yılında başkente kadar sıçrayınca Yuan Hanedanlığı üyeleri başkent Pekin’i terk ederek Moğolistan’a kaçtılar. Büyük Ming ordusu şehre girince Yuan Hanedanlığı resmi olarak yıkılmış oldu²²⁵. Togan Temür önderliğinde Moğollar kuzeyde Moğolistan topraklarında Yuan Hanedanlığı’nı tekrar kurdular. Bu devlet, Yuan imparatoru Togan Temür tarafından kurulduğu için Yuan Hanedanlığı’nın bir devamı sayılarak devlete Kuzey Yuan Hanedanlığı adı verildi. Kuzey Yuan Hanedanlığı döneminde Moğollar, Çin’e tekrar akınlar yaptılar ancak eski topraklar tekrardan ele geçirilemedi²²⁶. Togan Temür, 1370 yılında otuz altı yıllık iktidarının sonunda elli bir yaşında iken Yinchang'da öldü²²⁷

Walther Heissig, 1368 yılındaki isyandan sonra Moğol ordusunda yer alan askerlerin büyük çoğunluğunun gönüllü olarak Ming tarafına geçtiğini söylemektedir. Ayrıca Ming Hanedanlığı, dönemin küresel dili hâline gelmiş olan Moğolca’yı da himaye etmeyi sürdürmüştür. Ming Hanedanlığı, Moğol dilini öğreten eğitim kurumları açıyor, 1452 yılına kadar Ming ve Avrupa arasında yapılan yazışmalarda Moğol dili kullanılıyordu²²⁸. Heissig’in bu tespiti tezimizin ilerleyen bölümlerinde açıklama getirmeye çalışacağımız Çinliler ve Avrupalılar tarafından Moğollara yaftalanan “Barbar” bakışının zaman içinde “İyiliksever” yahut seyyahların ifadesiyle “Adil Moğol” a evrimi hususunda da örnek teşkil etmektedir.

²²⁵ YS, s. 986.

²²⁶ Moğollar, son Yuan imparatoru Togan Temür liderliğinde Çin’den ayrıldıklarında onlar eskiden yönettikleri topraklarda söz sahibi olduklarını iddia ediyorlardı. Onlar Yuan Hanedanlığı’na bağlı önceki yerleri fethetme idealiyle on yıl kadar Kuzey Yuan Hanedanlığı’nı sürdürdüler. Togan Temür, 1370 yılında Yinchang'da öldü. Onun oğlu Ayusirida ve torunu Togus Temür, babasının Çin’i yeniden fethetme idealini devraldı. Ancak Ayusirida Kuzey Yuan Hanedanlığı yönetimini devralmasına rağmen Kökö Temür’ün etkisi altındaydı. 1370’te Ayusirida tahta geçti. Ardından Çinliler, Kuzey Yuan’e saldırarak Yingchang’ı geri aldılar. Böylece Kuzey Yuan’in Çin’i tekrar ele geçirme idealleri son buldu. Dört yıl sonra Kökö Temür’ün ölümüyle Moğol ordu komutanlarının askeri yetenekleri ciddi şekilde zayıfladı. 1387 yılında Çin ordusu Buyur Gölü yakınlarında Moğollara sürpriz bir saldırı gerçekleştirdi. Bu saldırının akabinde Moğol güçleri parçalandı ve Kuzey Yuan askerlerinin büyük çoğunluğu tutsak edildi. Togus Temür kaçtı ancak bir yıl sonra Karakorum’da yakalanarak öldürüldü. Onun ölümüyle Kuzey Yuan Hanedanlığı son buldu ve bozkırda büyük bir karışıklık başladı. Tafsilatlı bilgi için bakınız; Luc Kwanten, *Imperial Nomads: A History of Central Asia 500-1500*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 1979, s. 272-273.

²²⁷ YS, s. 986.

²²⁸ Walther Heissig, *Die Mongolen Ein Volk sucht seine Geschichte*, Dusseldorf ve Wien, Econ Verlag, 1979, s. 22.

İKİNCİ BÖLÜM

SEYAHATNAMELERE GÖRE YUAN ÖNCESİ VE YUAN HANEDANLIĞI DÖNEMİNDE MOĞOLLARIN SİYASİ FAALİYETLERİ

Yuan Hanedanlığı hakkında bilgi veren seyahatnameler sırasıyla Marco Polo, Giovanni da Montecorvino, Perugialı Andreas, Pregrine, Giovanni de'Marignolli, Odorico da Pordenone, Jordanus Catalani, Francesco Balducci Pegolotti ve Sir John Mandeville'dir. Bu dokuz seyyah, Moğollarla ilgili, farklı hususlarda çok değerli bilgiler vermişlerdir. Bu bilgiler genellikle ekonomi, din, saray yaşamı gibi konularda olmuştur. Moğolların siyasi tarihiyle ilgili ise seyahatnamelerde kısıtlı diyebileceğimiz ölçüde az bilgi bulunmaktadır.

Yalnızca Marco Polo ve Sir John Mandeville, Moğolların siyasi tarihiyle ilgili bilgiler vermektedirler. Mandeville, Cengiz Han, Ögedey Han ve Möngke Han hakkında yazarken Marco Polo ise yalnızca Cengiz Han ve Kubilay Han hakkında bilgiler vermiştir. Diğer seyyahlar ise Çin'e gittikleri dönemdeki hükümdarlardan üstü kapalı şekilde bahsetmişlerdir. Konumuz gereği bu kısımdan itibaren yazacağımız her şey seyyahların aktardığı bilgilerden müteşekkildir. İsmi zikrettiğimiz dokuz seyyahın, Yuan öncesi ve Yuan Hanedanlığı devrine dair verdiği bilgiler, onların aktarımlarına sadık kalınarak anlatılacaktır. Bunun sebebi de daha edebi dille yazılan seyahatnamelerin orijinaline sadık kalarak okuyucuya o dönemin hissini olduğu gibi vermektir.

2.1. Seyahatnamelere Göre Moğolların Kökeni ve Hanedan Şecereleri

Moğollar kimdi? Nereden gelmişlerdi? sorularına cevap olarak Moğolların kökenlerine dair mitlerin yazılması olağan bir durumdur. Esasen M.S. 313 yılından itibaren Hristiyanlar, insanoğlunun geçmişini Hristiyan bir çerçeve içine oturtma çabası göstermişlerdir. Bu noktada Eski Ahit fevkalade ayrıntılı bir tarihsel anlatıydı, sadece olayların üzerine tarih düşülmemiştir²²⁹.

²²⁹ Ernst Breisach, *Tarih Yazımı*, çev: Hülya Kocaoluk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, s. 114.

Bu nedenle Hristiyan tarih yazımına göre buradaki tarihi sürecin esas alınmasında herhangi bir sakınca yoktu. Marc Bloch, *Tarih Savunusu* eserinde “*Din tarihinde kökenlerin incelenmesi kendiliğinden öncelikli bir yer aldı, çünkü dinlerin değeri hakkında bunun bir ölçüt oluşturduğu kanısı uyanmıştı.*” diyerek eleştirse de, Hristiyan tarih yazımında kökenlere inmenin din tarihi içerisinde önemli bir dinamik olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca aynı eserde, Ronan’ın “*Tüm beşeri şeylerde en çok ilgilenilmeye layık olan kökenlerdir*” cümlesine de yer vermiştir²³⁰. Tam da bu tarife uyan bir köken yazımı ise Sir John Mandeville’in seyahatnamesinde Moğolların kökenine dair bir takım rivayetler anlattığı kısımda görülmektedir:

Tüm dünya Nuh tufanı ile yıkılmıştı. Bu yıkımdan sadece Nuh, Nuh’un eşi ve çocukları sağ kalmışlardı. Nuh’un Shem, Cham ve Japhet adında üç oğlu vardı. Cham, rüyasında kendisini babasının nezdinde kardeşlerinden daha değerli olduğunu görmüş, kardeşlerini parmakla göstererek onları aşağılamıştı. Ancak bu sebeple Tanrı tarafından lanetlenmişti. Daha sonra bu üç kardeş dünya üzerindeki tüm arazileri kendi aralarında paylaştılar. Cham, doğuya doğru uzanan en büyük ve en güzel kısımları aldı. Buraya Asya ismini verdi. Shem, Afrika’yı, Japhet ise Avrupa’yı aldı. Böylece tüm dünya bu üç kardeşin arasında bölündü. Cham, kardeşler arasında en büyükleri ve en güçlüleriydi. Onun oğlu Chuse, dev Nimrod’u yarattı. Böylece dünyanın ilk kralı oldu. Kral olduktan sonra derhal Babilon Kulesi’ni kurdu. Bundan sonra birçok kez tepelerden canavar ruhlu kimseler geldiler. Chuse’un neslinden kadınlarla birlikte oluyor ve onları gebe bırakıyorlardı. Doğan çocukların bazıları başsız, bazıları çok geniş kulaklı, bazıları tek gözlü, bazıları dev, bazıları at ayaklı ve çeşitli kötü şekillerdeydiler. Bundan sonra Cham’in nesli kendisini Tanrı’nın oğlu olarak adlandırarak Cham ismini aldılar ve tüm dünyaya hükmettiler. Shem’in nesli Saraceler²³¹ olur. Ve İsrailoğulları Japhet’in soyundan gelirler. Tatarlar, büyük Asya’da yaşarlar ve Cham’in soyundan gelirler. Ancak Çin İmparatorunun ismi Cham değildir. Çin İmparatoru Chan ismini kullanmaktadır. Bunun nasıl olduğunu anlatacağım²³².

Bu anekdottan sonra Sir John Mandeville bir anda Moğolları Hristiyan tarih çerçevesine oturtmuştur. Özellikle Çin imparatorunun “Chan” unvanını kullandığını belirtmesi o dönemde Çin’i yöneten Moğolların kullandıkları Han, Kaan gibi unvanlara atıf yapmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Sözü

²³⁰ Marc Bloch, *Tarih Savunusu Veya Tarihçilik Mesleği*, çev: Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 71-73.

²³¹ Saraceler, Haçlı seferleri döneminde Müslümanlara verilen bir isimdir.

²³² *The Travels of Sir John Mandeville*, trans. Henry W. Sage, New York: Cornell University Library, 1981, s. 145-146.

geçen seyahatnameye göre Moğol kabileleri yedi boydan oluşmaktaydılar. Bu boylardan ilki Tatarlardı. İkinci boy Tangut, üçüncüsü Eurache, dördüncüsü Valair, beşincisi Semoche, altıncısı Megly, yedincisi ise Coboghe idi. Tatar ve Tangutlar dışında bu boyların hangi boylar olduğunu çıkarmak mümkün görünmemektedir. Seyahatnameye göre; İlk boy olan Tatarların soyu Cengiz Han'a dayanmakta idi²³³.

Cengiz bir gece yatağında uzanırken bir hayal görür, beyazlar içinde kır bir atın üzerinde zırhlı bir savaşçı ona gelmiştir. Ona, Han, uyuyor musun? dedi. Bu kişiyi ölümsüz Tanrı göndermişti. Savaşçı, yedi soya gitmesini ve kendilerinin imparatorları olduğunu söylemesini buyurdu. Ardından ülkeler ve araziler fethedildi. Ertesi gün Cengiz yükseldi ve yedi soya gitti, beyaz savaşçının kendisine dediklerini anlattı. Onlar aptal diyerek onunla alay ettiler. Ve bu yüzden o, oradan ayrıldı. Gece olunca, beyaz savaşçı yedi boy için geldi ve ölümsüz Tanrı adına onları komuta etti. Cengiz onların İmparatoru oldu, Onu altın bir tahta oturtular ve ona her türlü saygı gösterdiler ve ona beyaz savaşçının dediği gibi Han adını verdiler²³⁴.

Efsane sadece Sir John Mandeville'in seyahatnamesinde geçmektedir. Bunun yanı sıra *Moğolların Gizli Tarihi*'de Moğolların kökeni; "*Başlangıçta bir bozkurt vardı. Tanrı'nın emriyle onun kaderi yeniden yazıldı. Onun karısı devetüyü renkli bir geyikti. Onlar denizi geçerek geldiler. Ardından Bulkan Kaldun Dağındaki Onon nehrine yerleştiler. Onlar Batacikan'ı doğurdu*²³⁵" diye kaydedilir. Her iki efsanenin de kendi içinde bazı dinamiklerinin olduğu açıktır. Ancak elimizde Moğolların yaratılış efsanesi ile ilgili seyyahların aktardığı başka bir bilgi olmadığından Moğollara ait bu iki köken efsanesini vermekle yetiniyoruz. Moğolların kökenine dair efsaneyi aktardıktan sonra Mandeville, kronolojik olarak bir Moğol tarihi de vermektedir. Ancak bunun öncesinde Moğolların şeceresine bakmak ve diğer kaynakların verdiği bilgilerle kıyaslamak yerinde olacaktır.

Sözlükte "ağaç" anlamına gelen şecere kelimesinin kökü *şücür* "bağlamak, ihtilafa düşmek" manasındadır. Ağaca şecer denmesinin sebebi bazı dallarının birbirine girmesidir. Kelime, Kur'an-ı Kerim'de "ağaç, bitki"

²³³ Cengiz Han, Mandeville'in seyahatnamesinde Changuys olarak geçer; *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 146-147.

²³⁴ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 146-147.

²³⁵ *The Secret History of Mongols: A Mongolian Epic Chronicle in the Thirteenth Century*, trans: Igor de Rachewiltz, A Collection of Open Access Books and Monographs, 2015, 1.

anlamında birçok defa geçmektedir. Bir kişinin, bir ailenin kökü durumunda olan en uzak atalardan başlayarak gövde ve dallar konumundaki babaları ve onların çocuklarını gösteren ağaç şeklinde şematik çizime “şecere” denir. Ayrıca soyağacı, soy kütüğü, ensab kütüğü, nesepname, silsilename kelimeleri de bu anlamda kullanılmaktadır. Türklerde, İranlılarda, Hint ve Arap geleneğinde şecere tespitine büyük önem verilmiş, soylu bir aileden gelmek toplumsal üstünlük ve ayrıcalık kabul edilmiştir²³⁶. Aslında birçok bozkır toplumu da kendisini folk modelinin ortak özelliği olan toplumun genişletilmiş aile, minimal şecere, soybağı kuralı ve şecere kavramları ile tanımlamaya çalışmışlardır²³⁷. Bozkır toplumlarında bu husus çok önemli olmalı ki *Moğolların Gizli Tarihi*'nde de çok geniş bir şecere verilmiştir. Eserde verilen şecereyi özetlememiz gerekirse;

*“Başlangıçta bir bozkurt vardı. Tanrı'nın emriyle onun kaderi yeniden yazıldı. Onun karısı deve tüyü renkli bir geyikti. Onlar denizi geçerek geldiler. Ardından Bulkan Kaldun Dağı'ndaki Onon Nehri'ne yerleştiler. Onlar Batacikan'ı doğurdu. Batacikan'ın oğlu Tamaca idi. Tamaca'nın oğlu Qoricar Mergen idi. Qoricar Mergen'in oğlu Au-jam Boroul idi. Au-jam Boroul'un oğlu Sali Qa-cau idi. Sali Qa-cau'nun oğlu Yeke Nidün idi. Yeke Nidün'ün oğlu Sem Soçi, Sem Soçi'nin oğlu, Qarcu idi...”*²³⁸

²³⁶ Nebi Bozkurt, “Şecere”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 403.

²³⁷ Anatoly M., Khazanov, *Göçebe ve Dış Dünya*, çev: Ömer Suveren, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2015, s. 224.

²³⁸ Mehmet Levent Kaya'nın *Moğolların Gizli Tarihi* çevirisinde ise şu şekilde anlatılır; Yüce gökten yazgılı doğan Börte-çino ile evdeşi Gua Maral'ın birlikte denizi aşarak geldikleri Burhan Haldun Dağında yurt tuttıkları sırada Batuçagan adlı bir çocuk dünyaya gelmiştir. Batuçagan'ın oğlu Tamaça, Tamaça'nın oğlu Horiçar mergen, Horiçar mergen'in oğlu Agucin Bugurul, Agucin Bugurul'un oğlu Sali-haçagu, Sali-haçagu'nun oğlu Yehenidün, Yehenidün'ün oğlu Şinsoçi, Şinsoçi'nin oğlu Harçu, Harçu'nun oğlu Börcigidai, Börcigidai'nin oğlu Törgilcin Bayan, Törgilcin Bayan'ın iki oğlu; Duva sohur ve Dobu Mergen, Dobu Mergen'in karısı Alun-gua; Bügünütei, Belgünütei, Dobu Mergen'in ölümünden sonra karısı dul haliyle; Buha Hatagi, Buharu Salci ve Bodunçar Munhag'ı doğurdu. Kardeşler kendi aralarında şüpheye düştüklerinde Alun-gua, hepsine bir dal vererek bu dalları kırmalarını istedi, beş kardeşin her biri verilen bu dalları kolayca kırdılar, daha sonra Alun-gua beş dalı birbirine bağlayarak tekrar kırmalarını istedi ancak bu kez hiçbirini kıramadı, böylece Alun-gua çocuklarına birlikte olurlarsa hiç kimsenin onları yok edemeyeceğini vurgulamıştır. Alun Gua'nın ölümünden sonra kardeşler mirası aralarında paylaştılar fakat Bodunçar'ın çelimsiz olduğunu söyleyerek onu hesaba katmadılar, o da atına binerek Onon ırmağından aşağı yola koyuldu. Bodunçar gittiği yerdeki insanlarla ters düşünce, onu takip eden kardeşiyle anlaşarak eve geri döndü ve ardından bu beş kardeş düşmanlarına saldırıp onları hizmetkâr yaptılar. Bodunçar, bu savaştan önce hamile bir kadını tanıdı, bu kadın ona bir oğlan doğurdu ona Caciradai adını verdiler. Caciradai'nin oğlu Tugudai, Tugudai'nin oğlu Buri Bulçuri, onun oğlu Har-hadug, Har-hadug'un oğlu Camuha, Bodunçar'ın bir diğer oğlu Baaridai, onun oğlu Züdhelböhe böylece her oğul kendisi bir soy oldu, hepsini Habul Kağan yönetiyordu. Yesühei Bahadır, Öelün Ücin'den

“Yesühey Bahadır’ın Hö-elün’den dört oğlu oldu. Temüçin, Hazar, Qaçi’un, Temüge. Aynı zamanda Temülün adlı bir de kızları dünyaya geldi. O, (Temüçin) elinde kan damlası ile doğmuştu. Yesühey, esir aldığı Temüçin-Üge’nin ismini yeni doğan oğluna verdi”²³⁹. Böylece Cengiz Han doğdu, Mandeville’in anlattığı gibi etrafındaki boyları zapt etti ve nihayetinde büyük bir imparatorluk kurdu. İnceleyeceğimiz seyahatnameler arasında Cengiz Han ile ilgili ilk bilgileri de Sir John Mandeville ve Marco Polo vermektedirler. Biz şimdilik sadece iki seyyahın aktardığı şecereyi vereceğiz. Mandeville’in anlatısına devam edecek olursak;

Cengiz Han birçok ülkeyi fethettikten sonra hastalandı. O, öleceğini hissetmiş olmalı ki; yirmi oğlunu yanına çağırdı. Onların her birine bir ok getirmesini söyledi. Ardından onlar söylenileni yaptılar. En büyük oğluna bağlı halde bulunan okları kırmasını söyledi. Oğlu kırmayı denedi, zorladı ancak başarılı olamadı. Ancak Han, bu kez ikinci oğluna aynı emri verdi. Oğlu kırmayı denedi ancak kısa bir süre geçtikten sonra kıramayacağını anladı ve başarılı olamadı. Bu kez Han diğerlerine muhalif olan en küçük oğlunu yanına çağırdı ve birbirine bağlı olan okları kırmasını istedi. O hepsini kendi başına kırdı. O başarmıştı. Ardından Han, çocuklarını etrafına topladı ve neden kıramadınız? diye sordu. Onlar, “Çünkü onlar birbirlerine bağlıydı” diye yanıt verdiler, ve “bu yüzden kıramadık” diye eklediler. Bunun üzerine Han, “Peki en küçük kardeşiniz onları nasıl kırabildi? diye sordu. Onlar şöyle cevapladı. “Çünkü onları diğerlerinden ayırdı”. Ardından Han, “Oğullarım” diye seslendi. Sevgi, dürüstlük ve hoş görü, bu üç yere bağlı olduğunuz sürece hiç kimse sizi kıramaz. Ancak siz bu üç şeye muhalif olursanız, biriniz diğerine yardım etmezse, siz yıkılmaya ve kırılmaya mahkum olursunuz. Eğer biriniz diğerine sevgi göstermez ve yardım etmezseniz, diğerlerinin egemenliği altında yaşayan adamlar olursunuz. Ve o bu nasihatleri verdikten sonra öldü... Onun ardından tahta en büyük oğlu Ögedey geçti. ...Ögedey’den sonra tahta Güyük Han geçti. Onun ardından Möngke Han tahta geçti. ...Ardından Uluğ Han Möngke öldü. Möngke’den sonra Kubilay Han tahta çıktı. O tahta geçtiğinde kırk iki yaşındaydı. O, Cathay’da büyük bir şehir olan İzonge’yi kurdu ki Roma’dan çok daha büyüktür. Ondan sonra diğer Uluğ Han Paynim²⁴⁰ gelir, ve ondan sonra da diğer hepsi²⁴¹...

Temüçin, Hasar, Haçuun, Temüge adlı dört oğlu olmuştur. *Moğolların Gizli Tarihçesi*, çev: Mehmet Levent Kaya, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018, s. 37- 49.

²³⁹ *The Secret History of Mongols*, s. 1-12.

²⁴⁰ Burada bahsedilen kişi Temür olmalıdır.

²⁴¹ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 150-151.

Moğolların şeceresinden bahseden Marco Polo ise, “*Cengiz Han’dan sonra yerine Güyük Han geçti; üçüncü Batu Han, dördüncü Ögedey Han, beşinci Möngke Han, altıncı ondan öncekilerden daha büyük ve daha güçlü olan Kubilay Han’dır*”²⁴² demektedir.

Çince bir derleme eser olan *Song Yuan Tong Jian Quan-bian*’de ise sıralama şu şekilde verilmiştir: “*Yuan Tai-zu Cengiz Han, Tai-zu’nun oğlu Yuan Tai-zong Ögedey Han, Tai-zong’un oğlu Yuan Ting-zong Güyük Han, Tai-zu’nun oğlu Yuan Rui-zong Tuluy, Rui-zong’un oğlu Yuan Xüan-zong Möngke Han, Rui-zong’un oğlu Yuan Shi-zu Kubilay Han...*”²⁴³

Seyahatnameler, Moğolların şecerelelerini verirken esasen Uluğ Hanların listesini vermektedir. Bu nedenle seyahatnamelerde yer alan şecereleleri değerlendirirken soyağacı olarak değil, Uluğ Hanların tahta çıkış sıraları olarak değerlendirmeliyiz. Bu noktada Marco Polo, seyahatnamesinde oldukça karışık bir liste vermektedir. Uluğ Hanların tahta çıkış sırasını karıştırması bir yana Uluğ Hanlar arasında Uluğ Han olmayan Batu’nun adı da zikredilmiştir. Bu durum, Marco Polo’nun kendisinden önce bölgeye giden Giovanni da Pian del Carpine ve Ruysbroeckli Willem’in seyahatnamelerinde Batu’yu en güçlü aday göstermesiyle ilgili olabilir. Polo, kendisinden önceki seyyahların izlenimlerine dayanarak onu bir “Uluğ Han” olarak görmüştür.

Song Yuan Tong Jian Quanbian’de verilen şecerede İmparator olmasa da Tuluy’un ismi de geçmektedir. Yuan Hanedanlığı’nın resmi hanedanlık tarihi olan *Yuan-shi*’da ise herhangi bir şecere verilmemiş, Moğol İmparatorluğu’ndaki hanların biyografisi verildikten hemen sonra Kubilay Han ve diğer Yuan imparatorlarının biyografileri verilmiştir. Ancak *Yuan-shi*’da ve *Xin Yuan-shi*’da yer alan birbirlerinden farklı ifadeler Tuluyoğullarının devlet üzerindeki haklarını meşrulaştırması hakkındaki görüşlerimizi destekler niteliktedir. Yuan Hanedanlığı’nın resmi hanedanlık tarihi olan *Yuan-shi*’da yer alan Kubilay Han’ın biyografisinde “Kubilay, İmparator Tuluy’un dördüncü oğludur”²⁴⁴ ifadesi kullanılarak Tuluy’un

²⁴² *The Travels of Marco Polo*, trans. Manuel Komroff, United States of America: Horace Liveright Yayınları, 1926, s. 88.

²⁴³ **SYTJQB**, Yuan Hanedanlığı İmparator şeceresi için ekler bölümüne bakınız.

²⁴⁴ **YS**, s. 57.

açıkça imparator olduğu dile getirilmiştir. Qing Hanedanlığı²⁴⁵ döneminde yazılan *Xin Yuan-shi*'da yine şecere verilmemiş, Cengiz Han, Ögedey Han, Güyük Han, Tuluy ve Möngke Han'ın kısaca biyografileri verildikten sonra daha ayrıntılı bir şekilde Kubilay Han ve diğer Yuan imparatorlarının biyografileri verilmiştir. *Xin Yuan-shi*'da yer alan Kubilay Han biyografisinde bu kez “*Kubilay, Tuluy’un dördüncü oğludur*”²⁴⁶ ifadesi kullanılmıştır. Dolayısıyla *Yuan-shi*'da yer alan “imparator” anlamına gelen “*huang-ti*” unvanının, *Xin Yuan-shi*'da yer almadığı görülmektedir. Burada Uluğ Hanların tahta çıkış sıralamasını en doğru şekilde Mandeville vermiştir. Mandeville'in eserini XIV. yüzyılda kaleme almış olduğunu göz önünde bulundurursak Moğol hanlarının tahta çıkış sıralarını daha sağlam kaynaklarla tespit etmiş olduğu düşünülmektedir. Moğolların yaratılış efsanelerini ve imparatorlarının tahta çıkış sırasına dair kaynaklara yansıyan bilgileri verdikten sonra seyyahların, Yuan öncesi Moğolların siyasi tarihini aktardıkları bilgilere de değinmemiz gerekmektedir. Bu bilgiler bize her ne kadar ayrıntılı bir Moğol İmparatorluğu tarihi sunmasa da seyyahların gözünden o dönemi tasavvur edebilmemiz açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

2.2.Yuan Öncesi ve Yuan Hanedanlığı Döneminde Moğolların Siyasi Faaliyetleri

2.2.1. Seyahatnamelere Göre Yuan Öncesi Moğolların Siyasi Tarihi

Yuan öncesi Moğollar hakkında bilgi veren iki seyyah Marco Polo ve Sir John Mandeville'dir. Mandeville, kronolojik bir Moğol şeceresi yazarken Ögedey ve Möngke dönemleri ile ilgili bazı detaylara da yer vermiştir. Marco

²⁴⁵ Qing Hanedanlığı, Çin'in İmparatorluk döneminin son hanedanlığı'dır ve ilk yarısında muhtemelen Çin tarihinin o güne kadar gördüğü en büyük ve en güçlü hanedanlıktı. Qing Hanedanlığı'nın ilk 150 yılı boyunca Çin en geniş sınırlarına ulaştı. Çin; Japonya ve Kore gibi civar ülkeleri ele geçirerek bölgesel bir güç hâline gelmişti. Ancak 1800'lerde batılı emperyalist güçlerle yaşanan çatışmalar sonucunda, Avrupa'ya göre teknolojik açıdan geri kalmış olan Çin, ardı ardına kaybettiği savaşlar neticesinde zayıflamaya başlayacaktı. Can Yolaç, *Herkes İçin Çin Tarihi Siyaset, Kültür, Medeniyet*, İstanbul: Olasılık Yayınları, 2016, s. 194; *Xin Yuan-shi*, Yuan Hanedanlığı'nın Yeni Tarihi olarak 1890-1920 yılında Qing Hanedanlığı döneminde Ke Shaomin tarafından yazıldı.

<https://ahmettasagil.wordpress.com/makaleler/turk-tarihi-ile-ilgili-cin-kaynaklarinin-turkce-nesri-uzerine-dusunceler/> 23.09.2020.

²⁴⁶ XYS, s. 25.

Polo'nun, hem karışık bir liste vermesi hem de sadece kısaca Cengiz Han ve ayrıntılı bir şekilde Kubilay Han'dan bahsetmesi; Ögedey, Güyük ve Mönge hakkında ise hiç bilgi vermemesi seyyahların gözünden Yuan öncesi Moğolların siyasi faaliyetleri hakkında bilgi edinmemizi zorlaştırmaktadır.

Polo; *“Onlar Cengiz Han, adlı bir adamı kralları seçtiler, onun kahramanlığı, belagatı, komutanlığı, büyük bilgeliği herkes tarafından onaylanmıştı. O saltanatının başlarında adil ve modernasyonalistti. Onun büyüklüğü ve iyi özellikleri tüm dünyaya yayıldı, tüm Tatarlar kendilerini onun kontrolü altında buldular”*²⁴⁷ derken, Mandeville; *“O seçildiğinde tüm ileri gelenler ve şefler, onlar “Ysya Chan” adını verdiler. Onlar ölümsüz Tanrı'ya inanmalı ve itaat etmeliydiler, O, her on kişinin başında bir şef, her yüz kişinin başında bir şef, her bin kişinin başında bir şef, her on bin kişinin başında bir şef olacak şekilde ordudaki adamlarını numaralandırdı. Ardından yedi soyun başına geçerek onlara komuta etti”*²⁴⁸ demektedir. Seyyahların verdikleri bilgiler o kadar kısıtlıdır ki ancak hepsini sırasıyla verdiğimizde Cengiz Han'ın biyografisi yavaş yavaş tamamlanır. Bundan sonra Marco Polo şöyle der;

*O zaferlerinin ne kadar başarılı olduğunu görünce daha büyük şeyler denemeye karar verdi. Elçilerini Prester John'a*²⁴⁹ *göndererek, John'un onu dinlemeyeceğini bilmesine rağmen onun kızıyla evlenmek istediğini söyledi. Prester John onun bu isteğini reddetti ve aynı hatayı yaparsa onu ölümlle cezalandıracağını söyledi. Bu cevaptan sonra Cengiz Han, büyük bir ordu toplayarak Prester John'un bölgesine girdi, Tenduk adındaki bir elçisini John'a göndererek, kendisini savunmasını arzu ettiğini bildirdi. Bu sırada Cengiz Han'ın astrolog ve sihirbazları çatışmanın yaklaştığını ve nihai zaferin elde edileceğini bildirdiler. Nihayet Cengiz Han, Prester John'a saldırdı ve onun topraklarına girdiler, Prester John kendisini öldürdü. Cengiz Han onun topraklarını fethetti ve kızı ile evlendi*²⁵⁰.

²⁴⁷ *The Travels of Marco Polo*, s. 85-86.

²⁴⁸ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 147.

²⁴⁹ Rahip Kral John hakkındaki en erken tarihli kayıt Alman vakayiname yazarı Freising Psikoposu Otto'nun *Historia de duabus civitatibus* adlı eserinde bulunur. Haçlılar zamanında Doğu'da, Müslümanlara karşı Hristiyanlara yardım eden bir kralın varlığına inanırlardı. Dolayısıyla bu tarihlerde Müslümanların yenilgisine neden olan her hükümdarı Prester John olarak adlandırmışlardır. Murat Tural, “Ortaçağ'da Tebaasının Dini Üzere Olmayan Hükümdarlar ve Hayali Krallıklar”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S. XXXIV, Haziran 2018, s. 51.

²⁵⁰ *The Travels of Marco Polo*, s. 86-88; Bu hikâyenin aynı olay örgüsü 552 senesinde Göktürk hükümdarı Bumın Kağan ve Rouran hükümdarı A-na-kuei arasında yaşanmıştır. Gücünün arttığına inanan Bumın Kağan kendisini Rouranların seviyesinde görmeye başladı. Bumın bir elçi gönderdi ve A-na-kuei'nin kızıyla evlenmek istediğini söyledi.

Mandeville, “*Kitay Han’ı Cengiz Han birçok ülkeyi fethettikten sonra hastalandı*” der ve ardından Cengiz Han’ın oğullarını bir araya topladığı ve onlara nasihat ettiği anekdotu anlatır. Marco Polo ve Sir John Mandeville’in Cengiz Han’ın siyasi hayatı hakkında verdikleri bilgiler burada kesilmektedir. Ortaçağ Avrupasında Cengiz Han’a atfedilmiş bir hikâye de bulunmaktadır. Jack Weatherford, *Cengiz Han* adlı kitabında bu hikâye kitabından bahsederken, “*Yazarın en uzun hikâyeyi Asyalı Fatih Cengiz Han’a ayırması hiç şaşırtıcı değildir*” der ve aynı zamanda ekler; “*Yazar, Cengiz Han’a ve başarılarına karşı korku ve merakla karışık saygısını gizleyemiyordu*”²⁵¹.

*Tatar diyarındaki Sarray’da
Rusya’ya Savaş açan bir kral yaşıyor
Birçok cesur adam öldürdükleri için,
Cambynskan²⁵² adı verildi bu asil krala
O çok uludur aynı zamanda
Hiçbir yerde, hiçbir bölgede
yoktur böyle mükemmel bir lord!...
... Bu Cambynskan çok değerli bir Tatar kralıdır²⁵³.*

Cengiz Han’ın Avrupa’ya doğrudan bir sefer yapmadığını biliyoruz. Avrupa’ya ilk askeri seferler Ögedey Han döneminde başlamıştır. Avrupalı insanların o dönemde bu seferlerin Cengiz Han tarafından yönetiliyor olduğunu düşünmeleri muhtemeldir. Ancak bu hikâyenin yazılması bile Moğol istilasının Orta Avrupa’da ne derece ses getirdiğini görmemiz açısından önemlidir.

Sir John Mandeville seyahatnamesinde şöyle devam eder; “*Onun ardından tahta en büyük oğlu Ögedey Han geçti. O diğer kardeşleriyle Prusya bölgesi ve Rusya’daki birçok ülke ve krallığı zapt etti. Onların tümü*

Rouran hükümdarı buna sinirlenerek “Sen benim demir işlerimde çalışan bir kölemsin, nasıl olur da böyle bir şeye cesaret edersin” diyerek çıktı. Ardından Bumın Kağan, beklenmedik bir şekilde Rouranlara saldırdı. Büyük bozguna uğrayan Rouran kağanı A-nakuei intihar etti.. Daha fazla bilgi için; Ahmet Taşağıl, *Gök-Türkler I-II-III*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 21-22. Liu Mau-tsai, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*, çev: Ersel Kayaoğlu-Deniz Banoğlu, İstanbul: Selenge Yayınları, 2011, s. 32.

²⁵¹ Jack Weatherford, *Cengiz Han*, çev: Sermin Karakale, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018, s. 27.

²⁵² Cengiz Han.

²⁵³ Geoffrey Chaucer, *The Canterbury Tales*, London: Wordsworth Poetry Library, 2002, s. 353; Canterbury’ye varmak üzere yola çıkan kalabalık bir insan grubunun (Aşçı, Savaşçı, Rahibe gibi çok farklı karakterlerin) anlattığı hikayeleri içeren kurgusal bir çalışmadır. Eser, şiirsel bir dille yazılmıştır ve en uzun hikaye Squire’s Tale (Bey’in Hikayesi) adıyla Cengiz Han’ın anlatıldığı hikayedir.

en büyük kardeşlerine itaat ettiler. Böylece o Uluğ Han ilan edildi”²⁵⁴. Giovanni da Pian del Carpine'nin seyahatnamesinde Ögedey hakkında verdiği bilgiler nispeten daha fazladır. Ögedey tahta geçtiğinde ordusunu birkaç parçaya bölerek birini önce Kumanlar, daha sonra Rusya ve Alanlar²⁵⁵ üzerine gönderdiğini söylemektedir. Anlatısını detaylandırarak daha sonra ordunun Macaristan ve Polonya'ya girdiğini ve Batu önderliğinde Moğolların büyük bir zafer kazandıklarını belirtmiştir²⁵⁶. Sir John Mandeville'in Ögedey hakkında verdiği bu kısacık bilginin ardından seyyah, Ögedey'den sonra tahta Güyük'ün geçtiğini söylemektedir. Güyük Han hakkında ise ne Sir John Mandeville ne de Marco Polo bilgi vermemişlerdir. Onun hakkında en detaylı bilgiyi yine Giovanni da Pian del Carpine bize vermektedir. Ancak Giovanni'nin verdiği bilgiler Güyük'ün tahta çıkışı ve hangi dine inandığı gibi hususlardadır. Güyük'ün siyasi politikası hakkında ise herhangi bir malumat bulunmamaktadır.

Onun ardından vaftiz edilmiş ve iyi bir Hristiyan olan Möngke Han geçti. Tüm Hristiyan adamlara daimi bir barış için mektuplar gönderdi. Kardeşi Hülegü'yü²⁵⁷ Hristiyanların elinde bulunan kutsal toprakları kazanması için kalabalık bir halkla Muhammed'in yasalarını kırmaması, İmparator ve Müslümanların efendisi olan Bağdat halifesini alması için gönderdi. Ve ardından dünyanın geri kalan yerlerinde ona saygıyla ibadet eden birçok insanların bulunduğu, buna rağmen kendisine tapınmaları için daha fazla adam arayan Halife yakalandı. Ve ardından Hülegü onu yanına çağırdı ve şöyle dedi: “Çok fazla askerin, sana inanan onca adam ve tapınaklarında çok büyük bir hazine varken, halkını ve ülkeni neden çok az bir hazine ile savundun?” Ardından Halife, bu hazinenin ancak kendi adamları için yeterli olduğunu anlattı. Ardından Hülegü, “Müslümanların tanrısı gibiydin” dedi. “Ve bir Tanrı ölümlüler gibi yemek yemez. Bu yüzden sen de yemek yemeyeceksin ancak sevdiğin değerli taşlar, kıymetli inciler ve hazinelerle olacaksın”. Ardından Hülegü, adamlarına Halifeyi

²⁵⁴ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 150.

²⁵⁵ Moğol istilaları sırasında Kıpçakların içerisinde varlığını sürdüren As isimli boy, batıya doğru kaçmış geri kalan kitleler ise bölgede kalarak Moğolların içerisine dahil olmuşlardır. Asların bir kısmı Moğol ordularıyla birlikte bölgeden bölgeye götürülerek Asya'da yapılan savaşlarda kullanılmışlardır. Üren'e göre; Alan ve Asların bir tutulması sebebiyle bölgedeki Aslar, Alanlar olarak kabul edilmişlerdir. Çin'deki Moğol egemenliğinin sona ermesinin ardından Togan Temür ile birlikte yeniden İç Moğolistan'a çekilmişlerdir. Tafsilatlı bilgi için bakınız: Umut Üren, *Avrasya'nın Bozkır Halkları Alanlar ve Aslar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2018, s. 157.

²⁵⁶ Plano Carpini, *Moğolistan Seyahatnamesi*, çev: Ergin Ayan, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018, s.91-93.

²⁵⁷ Seyahatnamede, Halaon olarak zikredilmektedir. *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 150.

*hazinesiyle hapsetmelerini emretti. Halife açlıktan ve susuzluktan öldü. Ardından Hülegü, Halifenin topraklarını ele geçirdi ve bölgeye Hristiyanları yerleştirdi*²⁵⁸.

Hülegü'nün İslam topraklarındaki bu faaliyetleri farklı kişiler tarafından değişik versiyonlar halinde de anlatılmaktadır. Grousset'in İslam tarihçilerinin verdiği bilgilerden aktardığına göre; Moğollar Halifenin kanını akıtmaya çekinmişler, onu bir çuvalın içine koyup atlara çığnetmişlerdi²⁵⁹. Bir başka efsaneye göre Hülegü, Halife'yi hapsetmiş ardından boğazına eritilmiş altın dökerek idam etmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken asıl cümle ise Hristiyan olan Mönge'nin diğer Hristiyan ülkelere barış mektupları göndermesidir. Oysaki Moğol-Avrupa ilişkilerini anlattığımız kısımda görüldüğü üzere Mönge'nin Ruysbroeckli Willem'e IX. Louis'e iletmesi için bir mektup verdiği, mektubun içeriğinde ise işbirliğinin temelini ancak Moğol İmparatorluğu'na tâbi olurlarsa gerçekleşeceği yazmakta idi²⁶⁰. Dolayısıyla seyyahın anlattığı bu anekdot tıpkı Moğolları Hristiyan bir kökene oturtma çabasında olduğu gibi Moğolların, Hristiyanlarla dost olduğuna özellikle vurgu yapmak istemesinden kaynaklanmaktadır.

Sir John Mandeville'in bu anekdotundan sonra Marco Polo, "*Tibet adlı il, savaşlarını ülkeye taşıyan Mönge Han döneminde tamamen harap edilmiştir*"²⁶¹ diyerek Mönge'nin siyasi faaliyetleri hakkında kısacık bir bilgi vermiştir. Çalışmamızda temel aldığımız yedi seyyahtan ikisinin Yuan öncesi Moğollar hakkında verdikleri bilgiler bunlarla sınırlıdır. Söz konusu seyyahlar Yuan Hanedanlığı'nın siyasi tarihi hakkında da pek fazla detay vermezler. Bunun sebebi ticaretle uğraşan seyyahların Yuan siyasi tarihine odaklanmamaları ve daha çok ekonomik açıdan bölgeyi değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Bölgeye misyonerlik faaliyetleri için gelmiş olan seyyahların ise muhtemelen Han'ın tepkisini çekmekten korktuklarından dolayı Yuan siyasi tarihi üzerine detaylı bilgi vermediklerini

²⁵⁸ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 151.

²⁵⁹ Rene Grousset, *Stepler İmparatorluğu Atilla Cengiz Han Timur*, çev: Halil İnalçık, Ankara: TTK Yayınları, 2011, s. 359.

²⁶⁰ George Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, çev: Eşref Bengi Özbilen, İstanbul: Selenge Yayınları, 2015, s. 92-93.

²⁶¹ *The Travels of Marco Polo*, s. 187.

söyleyebiliriz. Özellikle Giovanni da Montecorvino'nun 1306 tarihli mektubunda yazmış olduğu “*Ve şu an adı geçen Kıtay Uluğ hanının elçileriyle, Kıtay'ın Uluğ hanına gelen güvenilir adamdan, mektubumun size ulaştığını ve daha sonra onu taşıyan aynı elçinin Tebriz'deki Saray kentine geldiğini duydum*”²⁶² ifadesi, gönderilen mektupların bir şekilde Moğol yetkilileri tarafından denetlendiği izlenimini uyandırmaktadır.

2.2.2. Seyahatnamelere Göre Yuan Hanedanlığı Siyasi Tarihi

Sir John Mandeville; *Ardından Uluğ Han Möngke öldü. Möngke'den sonra o da vaftiz edilmiş ve iyi bir Hristiyan olan Kubilay Han tahta çıktı. O tahta geçtiğinde kırk iki yaşındaydı. O, Kıtay'da büyük bir şehir olan İzonge'yi kurdu ki Roma'dan çok daha büyüktür*²⁶³ demektedir. Kubilay hakkında bize en detaylı bilgiyi veren seyyah ise Marco Polo'dur. Uzun yıllar, Han'ın hizmetinde olduğunu dile getiren Polo, hem Kubilay hem de Yuan siyasi tarihi ile ilgili bilgiler vermektedir. Dolayısıyla bu bölüm doğrudan Marco Polo'dan aktarılacaktır.

Marco Polo seyahatnamesinde Kubilay Han'ı da betimlemiştir. Onun bize aktardığı bilgiler, Kubilay Han'ın nasıl görüldüğü hakkında da ipuçları elde etmemize olanak vermektedir. Rossabi, eserinde Marco Polo'nun betimlediği Kubilay Han ile Çinli ressamın çizdiği Kubilay Han portresinin arasında büyük farklar olduğunu da söylemektedir²⁶⁴. Polo'ya göre; “*Kubilay Han, orta boyludur, ne uzundur ne de kısadır. Vücudu orantılıdır. Yüzü açık renklidir ara sıra yüzü gülün parlak kırmızı rengine çalar, bu da onun yüzüne zarafet katmaktadır. Gözleri simsiyah, burnu düzgün yakışıklı bir adamdır*²⁶⁵”. Ancak 1280 yılında çizilen Kubilay Han'ın av portresinde ise Kubilay Han'ın aşırı kilolu olduğu göze çarpmaktadır. Rossabi yine bu durum hakkında Kubilay'ın son yıllarında büyük kayıplar yaşadığını ve bunun

²⁶² Christopher Dawson, “Giovanni da Montecorvino 1306 Tarihli Mektubu, *Mission to Asia Narratives and Letters of the Fransiscan Missionaries in Mongolia And China in the Thirteenth and Fourteenth Centuries*, New York: Sheed and Ward, 1955, s. 230.

²⁶³ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 151.

²⁶⁴ Morris Rossabi, *Kubilay Han*, çev: Özgür Özol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015, s. 148.

²⁶⁵ *The Travels of Marco Polo*, s. 124-125.

akabinde de kendisini yemeğe ve alkole vererek hızla kilo almış olabileceğini söylemektedir²⁶⁶.

Kubilay Han ilk imparator Cengiz Han'ın neslinden gelir, Tatarların VI. Uluğ han'ıdır ve onun saltanatı 1256 yılında başlamıştır. Ailesinden ve büyük birçok yönetici tarafından ona karşı çıkanlar olmasına rağmen, erdemi, cesareti ve sağduyusuyla egemenliğini ilan etmiştir. O, 42 yaşından 1298'e kadar hükümdarlık yapmaktadır ve tam seksen beş yaşındadır²⁶⁷.

Marco Polo'nun Kubilay Han'ın VI. Moğol hanı olduğunu söylemesi kendisinin tahta çıkan hanların sıralamasını karıştırmaktan kaynaklanmaktadır. Burada 1256 tarihi de yanlış bir tarihtir. Bir diğer yanlış tarih ise Kubilay'ın 1298 yılına kadar hükümdarlık yapmış ve hâlâ yapıyor olduğudur. Komroff; Marco Polo'nun Kubilay Han'ın 1294 yılında öldüğünü bilmediğini, bu sebeple de bu tarihi düşmüş olabileceğini eserinde belirtmiştir²⁶⁸. Marco Polo, seyahatnamesinde Yuan Hanedanlığı hakkındaki masalsi anlatısını büyük bir savaş ile başlatır. Kubilay Han ve Nayan arasında geçen bu savaşın hazırlıkları aşağıdaki gibi anlatılmaktadır:

O ilk olarak tahtı devralmadan önce orduda gönüllü olarak hizmet etmiş ve her fırsatı gayretle değerlendirmiştir. O sadece cesur ve atılgan değil, ayrıca savaş konularında becerikli, başarılı bir komutandır. Kubilay'ın akrabası Nayan isimli bir bey, sadece otuz yaşında olmasına rağmen üç yüz bin atlıyı²⁶⁹ savaş meydanına getirebilecek güçtedir. Uluğ Han'dan önce bu bölgeyi yönetmiş olan kişiler Han'a vassal olan hükümdarlardı. Nayan genç ve kanı kaynayan biri olduğu için bağımlılıktan kurtulmak ve tek başına egemen olmak istedi. Ardından Han'ın kuzeni olan ve Büyük Türkiye'nin ötesindeki topraklarda yaşayan Kaydu'ya bir mektup gönderdi. Kaydu da Han'a karşı ayaklanma niyetindeydi ve bu ittifak teklifini sevinçle karşıladı. Ve yüz bin atlı gönderebileceğini söyledi. Böylece hem Nayan hem de Kaydu gizlice ordu toplamaya başladılar. Ancak Uluğ Han, onların gizlice hazırlık yaptığını duyunca Kaydu ve Nayan'ın bölgesine giden tüm yolları kapattı. Daha sonra Hanbalık şehrine 10 gün mesafedeki tüm orduların toplanmasını emretti. Kısa zamanda üçyüz bin altmış atlı toplandı ve bin kadar piyade ise daha sonra orduya katıldı. Bu piyadeler, Uluğ Han'ın şahincileri, saray bekçileri ve avcılarını gibi onun kişisel maiyetindeki insanlardı. Yirmi gün içinde tüm hazırlıklar tamamlandı. Kitay'ın farklı bölgelerine ordular yerleştirilmişti ve

²⁶⁶ Rossabi, *Kubilay Han*, s. 201.

²⁶⁷ *The Travels of Marco Polo*, s. 111.

²⁶⁸ *The Travels of Marco Polo*, s. 111.

²⁶⁹ Komroff'un çevirisinde sayı 300.000 olarak verilmiştir. *The Travels of Marco Polo*, s. 114. Ömer Güngören'in çevirisinde ise sayı 400.000 olarak verilmektedir. *Marco Polo'nun Geziler Kitabı*, çev: Ömer Güngören, İstanbul: Yol Yayınları, 2017, s. 72.

bunların toplanması otuz veya kırk günü bulabilirdi. Bu süreç boyunca düşman olup biteni öğrenebilir ve güçlü bir pozisyona geçebilirdi. Uluğ Han, Kaydu'nun güçleri Nayan'ın güçleriyle birleşmeden kesin ve etkili bir şekilde Nayan'ı düşürmek ve zafer elde etmek niyetindeydi.

Kitay, Manji ve hanlığın diğer yerlerinde her zaman yönetime karşı isyan çıkartan, kıskırtıcı ve kural tanımayan çok sayıda insan vardır. Bu nedenle kalabalık nüfusu olan ve büyük şehirlerde hazır bir ordu bulunması gerekli olmuştur. Bu ordular şehirlerden dört beş mil uzakta bekletilir ve isyan olursa baskın yapmak için şehre girerlerdi. Uluğ Han, her iki yılda bir ordunun başında bulunan kumandanların değişmesi emrini vermişti. Askeri birlikler sadece ildeki imparatorluk gelirinden ödeme almaz ayrıca onlar kişisel olarak onlara ait olan sığır ve süt de alırlardı. Daha sonra bunları satmak için şehirlere götürürlerdi. Bu nedenle ordu, otuz, kırk, altmış gün kadar seyahat gerektirecek bir mesafeye ülke geneline dağıtılmıştır. Eğer bu birliklerin yarısı tek bir yerde toplanacak olsaydı hemen hemen olağanüstü bir yerleşim yerine ihtiyaç duyulurdu²⁷⁰.

Tüm bu hazırlıklardan sonra Kubilay, ordusunu hızla toparlayarak Nayan'ın bölgesine doğru ilerledi. Gece gündüz hiç durmadan ilerleyerek yirmi beş günde gideceği yere ulaştı. Aynı zamanda sefer çok iyi yönetildi, yollara muhafızlar konuldu ve her kim geçmeye kalkarsa muhafızlar bu kişileri derhal yakalayıp hapse attılar. Nayan'ın ordusunun kamp kurduğu düzlük olan yerdeki belirli bir tepeye varıldığında, Kubilay birliklerini durdurdu ve iki gün dinlenmelerine izin verdi. Ertesi gün tepeye konuşlanmış halde olan Kubilay'ın ordusu saldırıya geçti. Kubilay, gövdeleri ateşle sertleştirilmiş kalın deri kaplamalarla korunan dört filin sırtında taşınan büyük bir ahşap şatodaki yerini aldı. Kalede birçok okçu vardı ve tepesinde güneş ve ayın temsili ile süslenmiş imparatorluk sancakları kaldırıldı. Ordu otuz atlı taburundan oluşuyordu ve her tabur on bin kişiden meydana geliyordu. Adamların her biri yaylarla silahlanmıştı. Sol ve sağ kanatları oluşturanlar, Nayan ordusunun yanından geçecek şekilde konuşlandı. Atlıların her taburunun önüne, kısa mızraklar ve kılıçlarla donanmış beş yüz piyade yerleştirildi. Askerler savaşta yerini alırlarken Moğolların geleneklerine göre ziller ve üflemeli çalgılar çalındı. Uluğ Han'ın emriyle bu işaret önce sağ ve sol kanatlara verildi ve ardından Kubilay Han'ın büyük davulları çalındı. Sonra şiddetli ve kanlı bir çatışma başladı. Hava birden bire

²⁷⁰ *The Travels of Marco Polo*, s. 115-116.

bir ok bulutu ile doldu ve çok sayıda insan ve atın yere düştüğü görülmekteydi. Savaş başladığında süvariler manevra yapıyor, piyadeler ise mızraklarıyla düşmanın atlarını öldürüyorlardı. Adamların yüksek sesle çığlıkları ve bağırışları, atların ve silahların gürültüsü, onları duyanlar için dehşet uyandıracak gibiydi. Her iki taraf tüm oklarını kullanmışlardı bu sebeple mızrakları, kılıçları ve topuzlarıyla yakın çatışmaya girdiler; savaş öylesine kızışmıştı ki her iki tarafın da birbirlerine doğru hareket etmesi zorlaşmıştı. Onların galibiyetleri uzun süre neticesiz kaldı. Neredeyse kuşatıldığını anlayan Nayan, kaçarak kendini kurtarmaya çalıştı, ancak esir alındı ve Kubilay'ın huzuruna götürüldü, ardından ölüme mahkum edilmesi emri verildi. Nayan'ın bedeni iki halı arasına konularak, şiddetle ezildi. Bu cezalandırma yöntemi hanedan kanının havaya karışmaması için yapılan bir uygulamaydı. Daha sonra savaşın bitimiyle birlikte Nayan'ın hayatta kalan askerleri Yuan ordusuna ilhak edildi²⁷¹.

Marco Polo, Moğol hanedan mensubu beylerin birbirleriyle mücadelesini oldukça detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Özellikle Moğollar, bu savaş için ciddi askeri önlemler almışlar, hazırlıklar yapmışlar ve Kubilay Han seferi çok iyi yönetmiştir. Kubilay Han, ordusunu hilal taktiği pozisyonunda dizdirmişti. Savaş başladığı sırada Kubilay, öncelikle Moğol savaş geleneklerinde yer alan davul ve çeşitli enstrümanların çalınması emrini vermişti. Polo'nun anlatımına göre kendisi de dört filin çektiği büyük bir kalenin üzerinde savaşı yönetmiştir.

Marco Polo seyahatnamesinin dördüncü cildinde yer alan bir anekdot, yine Moğol hanedan beylerinin iç çekişmelerinden bahsetmektedir. Kaydu, Çağatay'ın torunu ve Kubilay Han'ın kuzeniydi. Şehir ve kalelerden oluşan ve Büyük Türkiye adı verilen geniş bir ülkeyi yönetiyordu. Ordusunda iyi savaşçılar olan Moğollar vardı. Kaydu birçok kez Kubilay'ın halkıyla savaşa girmişti. Böylece Kaydu ve Kubilay arasında bir anlaşmazlık meydana geldi. Kubilay ve Kaydu arasındaki bu anlaşmazlığın temelinde Kaydu'nun bağımsızlık istemesi yatıyordu. Seyahatnameye göre onların arasındaki anlaşmazlık büyük bir savaşın neticesiydi. Aslında Kubilay Han, Kaydu'yu

²⁷¹ *The Travels of Marco Polo*, s. 115-120.

savaşta pek çok kez yenmiş ve daha sonra ordusunun bir kısmını Kaydu'nun topraklarına yerleştirmişti. 1266 yılında Kaydu, Han'ın iki beyine saldırdı. Bu savaşta Kaydu büyük bir zafer elde etti. Bu savaş neticesinde Kaydu'nun kendine güveni artmış, ancak başka savaşa girmeden ülkesine dönmüştü. Sukûnetli iki yılın ardından Kaydu, Kubilay Han'a tekrardan saldırdı. En kanlı savaşlardan biri başlamıştı. Savaş başlayınca her iki taraf da ellerine yaylarını alıp yağmur gibi ok yağdırmaya başladılar. Birçok adamın atlarıyla birlikte yere düştüğü görülüyordu. Ardından oklar bitti, bu kez iki taraf kılıç ve topuzlarla birbirlerine saldırmaya başladılar. Polo'ya göre bu savaş, Moğol hanedan mensubu beyler arasında vuku bulan en kanlı çatışmaydı. Savaş gün batımına kadar sürdü, gece olunca her iki taraf da kamplarına çekildi. Savaşın olduğu gecenin sabahında Kubilay, daha büyük bir orduyu Kaydu üzerine yolladı. Kaydu, Semerkand'a kadar çekilmek zorunda kaldı²⁷².

Marco Polo, 1272'de Kubilay Han'ın yapmış olduğu bir başka savaştan da bahsetmektedir. Wu-chang ve Karazan ülkeleri herhangi bir saldırı yapılmasını önlem olarak Uluğ Han'ın üzerine bir ordu gönderdi. Orduda yer alan filler 12 ila 16 adamı sırtlarında taşıyorlardı. Bu sırada Moğol birliklerini komuta eden ve yetenekli bir adam olan Nestardin, on iki bin adamını topladı, düşman ise altmış bin kişiden ve fillerden oluşuyordu. Nestardin, adamlarını galeyana getirip cesaretlendirerek savaşa girdi. Savaşta Moğol atları fillerden korktuğu için orduya engel olmaya başlamışlardı. Bu noktada Nestardin, adamlarına atlarını ormana götürmeleri ve savaşa piyade olarak devam etmeleri konusunda askerlerini cesaretlendirdi. Askerler savaş meydanında bu kez filleri hedef almaya başladılar. Sırtlarından ve vücutlarının çeşitli yerlerinden yaralanan hayvanlar can havliyle geriye doğru kaçarak kendi askerlerine tehdit oluşturmaya başladılar. İki ordu kıran kırana bir mücadeleye giriştiler. Her iki tarafın da okları bitince yakın dövüş başladı. Her iki ordu da kayıp vermiş ancak savaşı Moğollar kazanmışlardı. Bu savaştan sonra Moğollar iki yüz kadar fili yakalamışlardı. Polo'ya göre bu savaşın ardından Kubilay Han savaşlara filleri de dahil etmeye başladı²⁷³.

²⁷² *The Travels of Marco Polo*, s. 327- 331.

²⁷³ *The Travels of Marco Polo*, s. 202- 206.

Marco Polo'nun çok detay vererek üzerinde durduğu bir diğer olay ise Kubilay Han'ın maliye bakanlığını yapan Ahmet Fenaketi'nin ölümü hakkında yazdıkları satırlardır. Ahmet Fenaketi, Uluğ Han üzerinde diğer yetkililerden daha fazla etkiye sahip, zeki ve yetenekli bir adamdı. Han, onun bir sözünü iki etmezdi. Ahmet, zaman içerisinde büyük yetki sahibi oldu. Zamanla bu yetkilerini kötüye kullanmaya başladı. Kendi aleyhine bir olay olduğu zaman Uluğ Han'a gider, *“Böyle biri ölümü hakediyor, bu davranışı sizin imparatorluk haysiyetinize karşı yaptı”* derdi. Sonra Uluğ Han *“Doğru düşündüğünü yap”* diye cevap verirdi. Ardından Ahmet, kendi aleyhine davranışta bulunan veya sözünü dinlemeyen adamı oracıkta idam ettirirdi. Bu yüzden zamanla kimse Ahmet'e karşı çıkamaz olmuştu. Kimsenin onu durduracak yetkisi yoktu. Her kim onun emriyle idam cezası alsa kendini savunmak için bir şey yapmasına izin verilmezdi. Böylece o aldığı kararlarla birçok kişinin haksız yere ölüm cezasına çarptırılmasına sebep oldu. Üstelik Ahmet, kadınlara oldukça düşküdü. Ne zaman güzel bir kız olduğunu işitse emrindeki kabadayılar kızın babasına gider, *“Güzel kızınızı Bailo Ahmet ile evlendirin, karşılığında Ahmet size üç yıllığına makam verecek”* derdi. Bunu duyan adam, kızını Ahmet'e verirdi. Kızı teslim alınca Ahmet Uluğ Han'a gider, *“Hükümetimizde bu makam boştur, veya makamdaki bu kişi görevini iyi yapmıyor. Bu görev için bu adam daha uygun olur”* derdi. Uluğ Han da ona, *“En iyi düşündüğünü yap”* derdi ve derhal kızın babası o makama atanırdı.

Ahmet ayrıca rüşvet kullanarak bu makamları satmış, zamanla büyük bir servet sahibi olmuştur. Ancak nihayet Moğollar, kendilerine karşı işlenen öfke ve iğrenç suçlardan tamamen bıkmışlardı. Ahmet'i ortadan kaldıracak bir komplo kurdular. Ahmet'in daha önce annesi, kızını ve karısının adına leke sürdüğü Chen-chu adında bir komutan bin kişilik ordusuyla başkente vardı. Chen-chu, Wan-chou isimli başka bir kişiyle ittifak kurarak Uluğ Han'ın Hanbalık'da olmadığı bir gün planlarını devreye sokmaya karar verdiler. Uluğ Han, Shangdu'ya gidip üç ay kadar orada kalacaktı. İmparator'un yazlık saraya gittiği sırada Zhen-jin her zamanki uğrak yerine giderdi. Ahmet ise şehrin sorumlusu olarak kalırdı. Böylece Wan-chou ve Chen-chu, artık “sakallı adamların” ortadan kaldırılması gerektiği konusunda insanları

galeyana getirdiler. Burada yok edilecek kişilerden sakallı adamlar diye bahsedilmesi Müslüman ve Hristiyanların sakallı olması nedeniyle idi. Moğollar ise doğal olarak sakalsızlardı. Üstelik Moğollar hükümdarlarının devletin üst memurluklarına Müslüman ve Hristiyanları getirmesinden dolayı kendilerinin ülkede köleler gibi yaşamaya dayatıldığını düşünüyorlar ve tahammül edemiyorlardı. Bu nedenle sözü edilen Wan-chou ve Chen-chu, bir gece saraya baskın düzenlediler. Daha sonra bu kişiler Veliht Prens Zhen-jin'in geldiğini ve derhal Ahmet'i huzuruna çağırdığı haberini bir ulakla Ahmet'e iletiler. Ahmet bunu duyunca çok şaşırды ancak Prens'ten korktuğu için aceleyle hazırlandı. Ahmet saraya girdiğinde, onun Zhen-jin olduğunu varsayarak Vanchou'nun önünde eğildi ve bir kılıçla hazır duran Vanchou, Ahmet'in başını oracıkta gövdesinden indirdi²⁷⁴.

Seyahatnamede Ahmet'in Hanbalık şehrinde suikaste uğradığı ve Kubilay'ın daha sonra olayı Hanbalık'a döndükten sonra öğrendiği²⁷⁵ yazsa da Lo Jung Pang'ın araştırmasında Ahmet'in yazlık saray Shang-du'da suikaste uğradığı söylenmektedir²⁷⁶. Kubilay, yaşanan olayları tetkik ettikten hemen sonra Ahmet'in cesedini köpeklerin parçalaması için sokağa atmış, Ahmet'in oğulları da derileri yüzülerek idam edilmişlerdir²⁷⁷.

Marco Polo, Ahmet Fenaketi'nin ölümünün yanı sıra tarihin en büyük denizcilik felaketi olarak adlandırılan Yuan-Japon savaşlarının yaşandığı coğrafya ve Japonların kültürü hakkında da bilgi vermektedir.

Bu Zipangu adasında ve çevresindeki putlar çok çeşitli şekillerde biçimlendirilmiştir. Bazıları öküz, bazıları domuz, köpek, keçi ve diğer birçok hayvana benzemektedir. Bazıları iki yüzlü, diğerleri üç başlı, bazılarının dört, diğerlerinin on, bazılarının ise yüz başları vardır. Başlarının sayısı en çok olanlar en güçlü olarak kabul edilir ve bu nedenle en özel ibadet onlara yapılırdı. Hristiyanlar, Japonlara tanrılarına bu çeşitlendirilmiş formları neden verdiklerini sorduklarında, Japonlar babalarının bunu kendilerinden önce yaptıklarını söylerler. "Bizden öncekiler" diyorlar, "Onları böyle bıraktı, biz de onları gelecek nesillere aktaralım." Bu putlardan önce yapılan çeşitli törenler o kadar kötü ve zalimdir ki, tüm bu detayları anlatamam. Bununla birlikte okuyucuya yalnızca şunu söylemeliyim ki

²⁷⁴ *The Travels of Marco Polo*, s. 153-157.

²⁷⁵ *The Travels of Marco Polo*, s. 158.

²⁷⁶ Jung-pang Lo, *China As a Sea Power 1127-1368 A Preliminary Survey of the Maritime Expansion and Naval Exploits of the Chinese People During the Southern Song and Yuan Periods*, Hong Kong, Hong Kong University Press, 1957, s. 287.

²⁷⁷ *The Travels of Marco Polo*, s. 158.

bu adaların putperest sakinleri, tutsakları öldürerek, şenlikli bir şekilde pişirip bedeni yiyorlar, insan etinin lezzetinin mükemmelliği bakımından birbirini geride bıraktığını iddia ediyorlar.

Anlaşılmalıdır ki, Zipangu adasının bulunduğu denize Çin Denizi denir ve bu doğu denizi o kadar geniştir ki, onu sık sık ziyaret eden tecrübeli kaptan ve denizcilerin raporuna göre çoğunlukla yerleşim yeri olan yedi bin dört yüz kırk adadan oluştuğu bilinmektedir. İçlerinde yetişen ağaçlardan her birinin donuk ve koku vermediği söylenir. Birçok baharat ve ilaç üretiyorlar. Adalarda bulunan altın ve diğer eşyaların değerini tahmin etmek imkansızdır; ama kıtaya olan uzaklıkları o kadar büyük ve denizlerinde öyle sorunlar yaşanıyor ki Zai-tung ve Kin-sai limanından ticaret yapan gemiler burada büyük kârlar elde etmiyorlar. Ancak buna mecburlar. Kışın yelken yaparak ve yazın geri dönerek yolculuğunda bir yılı geçirmeleri gerekiyor. Bu bölgelerde biri kışın, diğeri yaz mevsiminde sadece iki rüzgâr hâkimdir, bu nedenle birinden dışarıya, diğerinden eve doğru yolculuk için yararlanmaları gerekir. Bu denize Çin Denizi adını verirken, yine de İngiliz Denizi'nden veya Ege Denizi'nden bahsettiğimiz gibi okyanusun bir parçası olduğunu anlamalıyız. Çin Denizi'nin ve Hint Denizi'nin doğusundaki insanları tanımak gereklidir. Ancak bu ülkeleri ve adayı daha fazla tehdit etmekten ve bu kadar uzağa uzanmış olmalarından, onları şahsen ziyaret etmedim çünkü Büyük Han'ın egemenliği altında olmadıklarından dolayı artık duracağız²⁷⁸.

Konumuz gereği Japonların kültürel hayatı üzerinde durmayacağız. Aktarılan bu bilgide dikkat edilmesi gereken husus Marco Polo'nun “*Adayı ziyaret etmedim, Büyük Han'ın egemenliği altında olmadıkları için onlara tehdit oluşturmayı istemiyorum*” ifadesidir. Polo, burada açıkça iki ülke arasındaki savaş sebebi olmaktan korktuğunu dile getirmiştir. Ancak öncesinde “*Çin ve Hint Denizi'nin doğusundaki insanları tanımamız gerekmektedir*” ifadesi çok da masum düşünceler içerisinde olmadığını göstergesidir. Marco Polo'nun bu anlatıları Avrupa'da, Asya'ya karşı sansasyonel bir ilgi uyandırmıştır. Daha sonra Batılı misyonerlerin gittikleri bölgelerdeki anlatılarını derleyen Mortimer, Japonya'ya çok sayıda Katolik misyonerin gittiğini, bu kişilerin binlerce Japon'u Hristiyan yaptıklarını bu nedenle İmparator'un ülkesinde artık Batılı görmek istemediğini belirtmiştir²⁷⁹.

²⁷⁸ *The Travels of Marco Polo*, s. 267- 269.

²⁷⁹ Favell Lee Mortimer, *Asya'da Uzaklarda Misyonerlerin Masum Olmayan Seyahat Notları*, çev: Mert Akcanbaş, İstanbul: Destek Yayınları, 2011, s. 125.

Polo'nun, Kubilay Han'ın siyasi faaliyetleri hakkında verdiği bilgiler bunlarla sınırlıdır. Diğer Batılı seyyahlar bölgeye geldiklerinde daha çok ekonomi, sanat ve din konularında bize bilgi vermektedirler. Kubilay Han'dan sonraki Yuan imparatorlarının siyasi faaliyetleri hakkında ise seyahatnamelerde pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Bunun sebebi de Yuan Hanedanlığı'nda zaten imtiyaz sahibi olan keşişlerin İmparator'un tepkisini çekmekten korktuklarından kaynaklanmaktadır. Pekin Başpiskoposu Giovanni da Montecorvino, 1305 tarihli mektubunda Nasturilerin kendisine "sahte elçi" iftiralarından bahsetmektedir²⁸⁰. Aynı mektupta bizzat Uluğ Han'ın bu kişileri sürgüne yolladığını da dile getirmiştir. 1306 yılındaki mektupta seyyahın "*Han'ın elçileriyle Uluğ Han'a gelen güvenilir adamdan, mektubumun size ulaştığını ve daha sonra onu taşıyan aynı elçinin Tebriz Saray kentine geldiğini duydum*"²⁸¹ ifadesi mektupların Moğol elçileri tarafından denetlendiği izlenimini de uyandırmaktadır. Dolayısıyla daha önce suçlanan birinin mektuplarında devlet politikası hakkında bir takım yazılar kaleme almaması bu noktada olağan karşılanabilir. Ancak Giovanni da Montecorvino'nun 1306 yılına ait mektubundaki tek cümlelik ifadesi Yuan imparatoru Temür'ün siyasi bakış açısını görmemize olanak vermektedir. Giovanni da Montecorvino mektubunda "*Uluğ Han, Roma Curia'nın ve Latinlerin devletinin çoğunu duymuş olsa da o bölgelerden elçiler geldiğini görmek istiyor*"²⁸² demektedir. Bu ifade Temür'ün de tıpkı ataları gibi Avrupa siyasetini etkileyen bir figür olmak istediği hususunu kanıtlamaktadır.

Aynı zamanda Giovanni de'Marignolli'nin seyahatnamesinde; "*Uluğ Han, Papa'nın hediyesi olan büyük atları ve Kral Robert'in altın mührü ile damgalanmış mektubunu aldığı ve bizi gördüğü zaman sevinçle karşıladı ve oldukça memnun oldu. İlaveten bize çok onurlu davrandı*"²⁸³ diyerek Togan Temür döneminde Yuan Hanedanlığı-Avrupa ilişkilerinin devam ettiğine atıf yapmıştır.

²⁸⁰ "Giovanni da Montecorvino 1305 Tarihli Mektubu", s. 224-225.

²⁸¹ "Giovanni da Montecorvino 1306 Tarihli Mektubu", s. 228.

²⁸² "Giovanni da Montecorvino 1306 Tarihli Mektubu", s. 230.

²⁸³ "Marignolli's Recollection of Eastern Travel", trans. Henry Yule, *Cathay and the Thither III*, New Delhi: Munshiram Monaharlal Publishers, 1916. s. 213-214.

2.3.Seyyahların Gözünden İdeal Devlet ve İdeal Devlet Adamı: Yuan Hanedanlığı ve Yuan İmparatorları

2.3.1. Han'ın Meclisi (Devlet Protokolü)

Seyyahlar, Yuan öncesi Moğollar ve Yuan Hanedanlığı'nın siyasi faaliyetleri hakkında çok az bilgi verdikten hemen sonra özellikle Yuan Hanedanlığı imparatorlarının meclisiyle ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler vermektedirler. Han'ın meclisi ile ilgili bilgileri bize Marco Polo, Odorico da Podenone, Sir John Mandeville ve Jordanus Catalani vermektedir.

Uluğ Han'ın birinci dereceden meşru olarak kabul edilen dört karısı vardı²⁸⁴ ve bunlardan herhangi birinin en büyük oğlu, Uluğ Han'ın ardından imparatorluğun başına geçme hakkına sahipti. Bu kadınların hepsi eşit derecede “imparatoriçe” unvanını taşıyorlardı ve kendilerine ait ayrı maiyetleri vardı. Her birinin haremde birbirinden güzel üç yüz kadar cariye bulunur, bu kadınlar Kıtay'ın Ungut adlı meşhur bir şehirden toplanıyorlardı. Her yıl bu bölgeden yüz kadar kız toplanıp saraya getirilirdi. İmparatoriçelerin her birinin haremde sayısı bini bulan hadımlar, yardımcı kadınlar ve cariyeler vardı. Uluğ Han, eşlerinden biriyle görüşmek istediğinde ya onu yanına çağırırdı ya da Han'ın kendisi İmparatoriçe'ye tahsis edilmiş ayrı bir saraya giderdi²⁸⁵.

Uluğ Han'ın bu dört eşinden yirmi oğlu olmuştu. Marco Polo'ya göre Han'ın en büyük oğlunun adı Cengiz'dir²⁸⁶ ve Uluğ Han'dan sonra tahta onun

²⁸⁴ *Yuan-shi*'da “İmparatoriçeler ve Cariyeler” tablosunda Kubilay Han'ın ve diğer Yuan İmparatorlarının eşlerinin listesi verilmiştir. Listeye göre Kubilay Han'ın eşleri olarak sırasıyla Tegülün Hatun (Tiegulunda huanghou 帖古倫大皇后), Çabi Hatun (Chabi huanghou 察必皇后), Nambui Hatun (Nanbi huanghou 南必皇后), Talahai huanghou 塔刺海皇后, Nuhan huanghou 奴罕皇后, Bayaujin Hatun (Boyaowuzhen huanghou 伯要兀真皇后), Kökölün Hatun (Kuokuolun huanghou 闊闊倫皇后), Sugedali huanghou 速哥答里皇后 isimli sekiz İmparatoriçe'den söz edilmektedir. Bu hanımların hepsi de İmparatoriçe (Huanghou 皇后) unvanını taşımaktadırlar. İlâveten sözü geçen tabloda Babahan Feizi (八八罕妃子), Sabuhu Feizi (撒不忽妃子) vs. cariyelerin isimleri de yer almaktadır. *YS*, s. 2697-2699. Tabloda hanımlar dört woerduo 斡耳朵(orda)'ya ayrılmışlardır. *Yuan-shi*'da saray hanımlarının dört ordaya ayrılması ve Polo'nun Kubilay'ın resmi dört imparatoriçesi olduğunu belirtmesi arasında bir ilişki olabilir.

²⁸⁵ *The Travels of Marco Polo*, s. 125.

²⁸⁶ Burada Kubilay Han'ın veliath prensi Zhen-jin kastedilmektedir. Seyahatnamenin bazı kısımlarında da Çingkin olarak bahsedilir. *Yuan Shu*'nın Prenslar tablosunda Prens Zhen-jin (真金)'in Yuan Hanedanlığı'nın on dördüncü yılında resmi olarak “Veliath (Huangtaizi 皇太子)” ilan edildiği kaydedilmiştir. *YS*, s. 2735.

gececeği düşünülmekteydi. Ama o öldükten sonra veliahtlık (Zhen-jin'in) oğullarından biri olan Temür'e geçti. Seyahatnameye göre Temür, oldukça iyi, cesur ve bilge bir prenstir. Üstelik birkaç savaşta başarılı işlere imza atmıştır. Bu dört imparatoriçenin dışındaki hanımlarından Uluğ Han'ın yirmi beş kadar daha oğlu olmuştu. Polo'ya göre Han'ın oğullarının tümü cesur askerlerdi ve devamlı olarak profesyonel anlamda askerlik eğitimi alırlardı. Han, imparatorluğu oğulları arasında paylaştırmıştı ve onlar da buldukları bölgeleri liyakatle yönetiyorlardı²⁸⁷.

Marco Polo, seyahatnamesinde dolaylı olarak bir konudan diğerine geçtiği için sayfalarca anlattığı bilgileri en kısa şekilde anlatmayı uygun buluyoruz. Marco Polo, Yuan Hanedanlığı'ndaki veraset sisteminden bahsederken veliahtın önceden belirlendiği, ilaveten veliahtın ölmesi durumunda Uluğ Han'ın yeniden bir varis seçtiğinden bahsetmektedir. Moğol İmparatorluğu'nda ise han seçimi Uluğ Han'ın vefatından sonra kurultay toplanmasıyla gerçekleşirdi. Kurultay, adaylar içerisinde en uygun olanını seçer ve onu han ilan ederdi. Rossabi, eserinde Kubilay Han'ın özellikle Tang Hanedanlığı'na olan hayranlığından bahsetmektedir²⁸⁸. Dolayısıyla Kubilay Han döneminde veraset sisteminin, tıpkı Çin veraset sistemindeki gibi veliahtın önceden belirlenmesi şeklini aldığını söyleyebiliriz. Ancak Yuan Hanedanlığı'nın siyasi tarihine bakıldığında veliahtlık müessesesinin önemli olmadığını askeri veya politik açıdan güçlü olan tarafın tahta geçme şansı bulduğunu görmekteyiz. Catalani'nin seyahatnamesinde, bu konu hakkında yazdığı satırlar da düşüncemizi destekler niteliktedir. Catalani, "*Ne imparatorun ölümüne kadar ne de onun akrabaları ve beyleri tahta başka birini geçirmeden (yeni imparatorun) kim olduğu bilinmez*"²⁸⁹ demektedir. Mandeville ise Kurultay'a atıf yaparak; "*İmparatordan sonra yedi boy bir araya gelir, en büyük oğlunu ya da hanedana mensup başka bir oğlunu tahta çıkarırlar. Ona, efendimiz imparatorumuz olman için sana dua ediyoruz derler. O da adamlarına, imparator olarak size hükmetmemi isterseniz*

²⁸⁷ *The Travels of Marco Polo*, s. 127-128.

²⁸⁸ Rossabi, *Kubilay Han*, s. 65.

²⁸⁹ *The Wonders of the East by Jordanus Catalani*, trans: Henry Yule, London: The Hakluyt Society, 1839, s. 148.

dediğim yere gitmeyi, gösterdiğim kişiyi öldürmeyi kabul ediyor musunuz diye sorar”²⁹⁰ demektedir.

Marco Polo, Yuan Hanedanlığı’ndaki protokolden de bahseder. Uluğ Han, tahtında otururken kuzeye yönelir, yüzünü ise güneye doğru döndürürdü. Sol yanında imparatoriçesi otururdu. Uluğ Han’ın sağ tarafında bir derece aşağıda ise oğulları, torunları ve hanedana mensup diğer kişiler oturmaktaydılar. Diğer prenslerin ve beylerin kendi yerleri vardı ve bu yerler bir derece alt kademede idi²⁹¹. Kadınların da bu nizama uygun olarak oturma planı yaptıkları görülürdü. İmparatoriçe’nin bir alt kademesinde Uluğ Han’ın oğullarının eşleri, torunlarının eşleri ve hanedana mensup diğer hanımlar oturmaktaydılar. Bunların hepsi kademeli olarak İmparatoriçe’ye nazaran bir derece altta oturmaktadırlar. Bu kişileri takiben en altta askeri memurlar ve eşleri oturmaktadırlar. Kalan kişiler ise salonun her yerini kaplayan bir halı üzerine oturtulurlardı²⁹².

Protokolü anlatan bir başka seyyah ise Odorico da Pordenone’dur. Uluğ Han, imparatorluk mülkündeki tahtına oturduğunda sol yanında imparatoriçesi , diğer alt kademede koltukta İmparatoriçe’nin olmadığı vakitler Han’a eşlik eden iki saray kadını, onların bir alt kademesinde ise Han’ın akrabası olan diğer kadınlar otururlardı. Bütün evli kadınlar kafalarında bir insanın ayağı büyüklüğünde 1,5 cubit uzunluğunda bir süs takarlar ve bahsedilen süsün altı turna kuşu tüyleri ile süslenmiş olup büyük doğu incileri ise çevresinde sıkı sıkıya dizilmiştir. Han’ın oturduğu yerin sağ tarafında ise öz oğlu ve imparatorluğun asli adayı otururken, onun altında asli soydan olan bütün beyler otururlardı. Uluğ Han’ın meclisinde ayrıca söz ettiği her şeyi yazıya döken dört yazman bulunmakta idi. Meclisinde ayrıca sahne oyuncularını ve soytarıları da bulunurlardı. Bu kişilerin tek amacı Uluğ Han’ı eğlendirmektir ve Han’ın izni olmadıkça bu kişiler tek bir kelime dahi

²⁹⁰ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 167.

²⁹¹ Ömer Güngören, burada Kubilay Han’ın veliahtı Zhen-jin’den de söz etmektedir. Zhen-jin’in oturduğu yerin diğer prenslerden bir kademe yukarıda olduğunu söylemektedir. *Marco Polo’nun Geziler Kitabı*, çev: Ömer Güngören, s. 89; Ancak Komroff’un çevirisinde veliaht prensten herhangi bir şekilde söz edilmez. Diğer seyyahların verdikleri bilgilere baktığımızda yalnızca veliahtın protokolde diğer prenslerden bir kademe yukarıda oturduğu ibaresi geçmektedir. “The Journal of Friar Odoric”, s. 350; *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 142.

²⁹² *The Travels of Marco Polo*, s. 136-137.

konuşmazlardı. Ne zaman Uluğ Han'ın şerefine bir ziyafet düzenlense, kafalarının üstünde halkalar veya taşlar taşıyan yaklaşık 14.000 bey toplayıp hepsi festivale katılım sağlar ve her biri yaklaşık 10.000 florin değerinde olan altından ve değerli taşlardan bir elbise giyerlerdi. Sarayda onlular valileri, yüzölçümler valileri ve binliler valileri tarafından iyi bir düzen sağlanırdı. Herkes kendisine verilmiş bir görevmişçesine düzenli hareket ederdi²⁹³.

Ayrıca Odorico da Pordenone, Yuan sarayını ziyaret eden keşişlerin de protokolde ayrı bir yeri olduğunu şu satırlarla anlatmaktadır. “*Ben Keşiş Odoricus üç yıldır şahsen misafirim ve bahsettiğim ziyafetlerde bizim gibi azınlık keşişlere imparatorun sarayında özel bir yer ayrılırdı, orada eğlenerek ona minnetimizi gösterebilirdik*”²⁹⁴ demektedir. Ayrıca bu husus hakkında Giovanni da Montecorvino, “*Doğunun toprakları ve özellikle Uluğ Han'ın imparatorluğu ile ilgili olarak dünyada ondan daha büyük başka bir imparatorluğun olmadığını beyan ederim. Ve onun meclisinde bir yerim ve Papa'nın vasisi olarak Uluğ Han'a erişim iznim var, ve unvanları ne olursa olsun beni diğer piskoposların üzerinde onurlandırıyor*”²⁹⁵ diyerek Odorico'un satırlarını onaylamaktadır.

Odorico yalnızca saray içerisinde değil Uluğ Han'ın saray dışında yaptığı gezilerdeki protokolden de bahseden ilginç satırlar yazmıştır. Eğer Uluğ Han bir yerden başka bir yere gidecek olursa askerlerinden bir grup önceden bölgeye giderdi. Daha sonra biri sağ kanatta diğeri sol kanatta, Han ise ortada olmak üzere toplam dört atlı süvari grubuyla yolculuğa çıkardı. Uluğ Han, iki tekerlekli, üzeri altın, büyük inciler ve değerli taşlarla bezenmiş süslü bir tahtta otururdu. Bu taht eğitilmiş dört fil tarafından çekilirdi. Arabanın etrafında Uluğ Han'ı koruyan beyleri bulunurlardı. Uluğ Han, fillerin çektiği tahtıyla ilerlerken dört süvari grubu ise yolu açardı. Tahtın üzerinde iki adet şahin oturmaktaydı. Ne zaman bir av görülse, yakalamaları için bu şahinlerin uçmasına izin verilirdi. Odorico'un deyişiyle; “*Kimse Uluğ Han'ın yakınına yaklaşamazdı. Bu seramoniye kişi kendi gözleriyle*

²⁹³ “The Journal of Friar Odoric”, s. 349.

²⁹⁴ “The Journal of Friar Odoric”, s. 350.

²⁹⁵ “Giovanni da Montecorvino 1306 tarihli Mektubu”, s. 230.

*görmedikçe Han'ın maiyeti, eşlerinin ve veliahtın maiyetinin sayısına inanamazdı*²⁹⁶”.

Odorico'un anlattığı dört filin çektiği araba seyahatlerini Sir John Mandeville de anlatmaktadır. “*Uluğ Han yolculuğa çıkacağı zaman bir ordu önceden konaklayacağı yere giderdi. Daha sonra hepsi beyaz ipek örtülerle kaplı filler arabayı çekerdi. En büyük beylerden dördü, beşi veya altısı sürekli filin çektiği bu arabanın etrafında dolaşırlardı. Böylece hiç kimse değil fillerin yanına yaklaşmak, bu beylerin yanına bile yaklaşamazdı. İmparatoriçe'nin de buna benzer arabaları bulunurdu. Ancak onun maiyeti imparatorunkinden az sayıdaydı*”²⁹⁷.

Odorico'un yazdığı bu satırlardan sonra Sir John Mandeville'in konu hakkında anlatılarını da vermemiz tamamlayıcı olacaktır. Sir John Mandeville, çoğunlukla Odorico'un anlatımlarını destekler. Sarayın salonunda beyler ve himayesindeki insanlar asil bir şekilde sıralanırlardı. Erkeklerin giydikleri kıyafetler muhteşem derecede süslü ve gösterişliydi. Salonun başında Uluğ Han'ın oturduğu yüksek bir taht vardı. Taht, saf altındandı, ek olarak değerli taşlar ve devasa incilerle süslenmişti. Uluğ Han'ın sol tarafında kendinden bir derece düşük kısımda imparatoriçe oturmaktaydı, onun oturduğu kısım da altın, ipek ve değerli taşlarla süslenmişti. Onun hemen altında yine altın ve değerli taşlarla süslenmiş bir kısım vardır ki burada da ikinci imparatoriçe oturmaktaydı. Genelde üç eşi de protokolde imparatorun yanında bulunurdu. Her biri sıralamaya göre diğerinden daha düşük bir kısımda oturmaktaydı. İmparatoriçelerin bir alt kısmında diğer saray hanımları oturmaktaydı. Evli olan her kadının başında bir cübit uzunluğunda tavus kuşu tüyleri ve incilerle bezenmiş bir taç bulunurdu. Evli olmayan hanımlar ise böyle bir şey takmazlardı. Uluğ Han'ın sağ tarafında kendisinden sonra hüküm sürecek olan en büyük oğlu otururdu. Tıpkı ilk imparatoriçede olduğu gibi onun oturduğu yer de imparatorun bir kademe aşağısında yer alırdı. Veliahtın hemen altında bir alt kademedeki hanedana mensup beyler oturmaktaydı.²⁹⁸

²⁹⁶ “The Journal of Friar Odoric”, s. 350-351.

²⁹⁷ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 158.

²⁹⁸ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 141.

Uluğ Han'ın önünde altın, değerli taşlar, kristaller, amenitistlerle süslenmiş fildişi bir masa bulunurdu. Eşlerinin her birinin önünde de benzer masalar vardı. Uluğ Han'ın masasının önünde, iyi veya kötü her söylediği sözü yazmakla mükellef olan dört adet memur oturmaktadır²⁹⁹. Ayrıca Sir John Mandeville, Uluğ Han'ın danışma meclisi hakkında da değerli bilgiler vermektedir; *“Eğer imparatorluğun herhangi bir yerinde savaş çıkarsa alimler imparatorun yanına gelip ona tavsiyede bulunurlar. Bu yüzden İmparator onların tavsiyesi olmadan hiçbir şey yapamaz. Ve alimlerin tavsiyesine uyulup uyulmadığı konusunda aşıklar, melodilerle bu durumu belli ederler, ardından komutanlardan biri yüksek sesle “Barış Yapın” diye bağırır, ardından diğer adamlar da ona katılırlar. Ve sonra İmparator'un soyundan gelen tüm beyler, altınla işlenmiş değerli kumaşlar içinde beyaz atlarının üzerinde görünürler³⁰⁰. Mandeville'in “İmparator'un soyundan gelen tüm beyler” ifadesiyle birlikte Moğolların tıpkı Orta Asya Türk devletlerinde olduğu gibi “Devlet hanedanın ortak malıdır” ilkesini sürdürdüklerini görmekteyiz. Buna göre tahta çıkan hükümdar her ne kadar “Çin imparatoru” olsa da aynı zamanda Orta Asya'daki bozkır toplumlarının hanı idi. Ancak Çin'i yöneten bozkır kökenli bir hanedanlık olarak Çin'in yönetim sistemini de kendi kültürlerine uyarlamaları gerekiyordu. Bu satırlar bize Yuan Hanedanlığı'nın Çin ve Moğol meclis geleneklerini birbirlerine entegre ederek yeni bir danışma meclisi kurduğunu betimleyen sahnelerdir.*

2.3.2. Seyahatnamelere Göre Yuan Hanedanlığı'nda Ordu – Millet Anlayışı

Marco Polo ve Sir John Mandeville Yuan Hanedanlığı'nın askeri sistemi hakkında da bilgi vermektedirler. Her iki seyahatnamede de bilgiler farklı bölümler arasına sıkıştırılmıştır. Bu nedenle hepsini tek bir başlık altında toplamak daha doğru olacaktır. Moğollar yay, demir topuz, bazı durumlarda da mızrak kullanırlardı. Çocukluklarından itibaren eğlenceli sporlar yaparak bir savaşçı olarak yetişirdi³⁰¹. Savaşta çok cesurdular. Askerler iki gün iki

²⁹⁹ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 142.

³⁰⁰ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 154.

³⁰¹ Bozkır geleneğinde küçük çocuklara verilen bu eğitime sıkça rastlamaktayız. Bozkır'ın en güçlü devletlerinden biri olan Asya Hunlarının ataları hakkında bilgi veren Çin Resmi Hanedan Tarihleri, *“Erkek çocukları koyunlara biner, farelere ok atar. Büyüdüklerinde ise*

gece hiç dinlenmeden at sırtında yolculuk edebilirlerdi. Kıdemli bir Moğol beyi savaşta on bin atlıya önderlik ederdi. Her on askerin başına bir kişi, her bin askerin başına bir kişi, her on bin askerin başına bir kişi koyarak orduyu organize ederlerdi. Her bin kişinin başındaki kişiye *Tuc*³⁰², her on bin kişinin başındaki kişiye ise *Toman*³⁰³ adı verilirdi³⁰⁴.

Uluğ Han'ın aynı zamanda kişisel maiyetinde bulunan ve sayısı on iki bini bulan kişisel muhafız ordusu vardı. Bunlara “Uluğ Han'ın sadık erleri” manasına gelen “*Kasitan*³⁰⁵” adı verilirdi. Bunların başında dört adet komutan bulunur ve her biri yaklaşık üç bin muhafızı komuta ederdi. Bunların üç bin tanesi gece veya gündüz fark etmeksizin sarayda kalırdı. Daha sonra görev teslimi yapılır ve diğer üç bin muhafız görevin başına geçerdi. Dokuz bin muhafız, Uluğ Han özel bir görev vermedikçe veya ailevi bir mesele için ayrılmamışsa görev yerini terk edemezdi³⁰⁶. Uluğ Han'ın ordusunun başında ayrıca on iki kişi bulunur ve bunlar ordudaki askerlere savaş talimi yaptırılırdı. Savaş talimi neticesinde Uluğ Han'ın da fikrine danışılarak bu askerlerin rütbeleri indirilir veya yükseltildi. Bu seçkin sınıfın Uluğ Han'dan başkasına karşı bir sorumluluğu olmadığı için bu on iki kişi Çincesi

tilki ve tavşan avlayıp etlerini yerlerdi” demektedir. Tilla Deniz Baykuzu, *Asya Hun İmparatorluğu*, Konya: Kömen Yayınları, 2010, s. 34. Bu uygulama doğal olarak zorlu bozkır şartlarında bir gereklilik hâline gelmiş ve neticesinde nitelikli savaşçılar yetişmiştir.

³⁰² Tuğ

³⁰³ Tümen

³⁰⁴ *The Travels of Marco Polo*, s. 93-94. *Yuan-shi*'ya göre Moğol ordusu basit bir sisteme dayansa da Cengiz ve Ögedey dönemlerinde çok güçlüydü. Başlangıçta Moğol ordusu atlı süvarilerden oluşuyordu. Her on kişiye bir kişi komuta ediyordu. Bu ordudaki askerlerin tamamı Moğol kabilesine mensuptular. On beş yaş üstü ve yetmiş yaş altı herkes asker sayılıyordu. Ancak Kubilay döneminde Yuan ordusu yeniden revize edilmiş, Çinliler gibi farklı unsurlar da orduya dahil edilmeye başlanmıştır. Yuan Askeri Sistemi hakkında tafsilatlı bilgi için bkz; *YS*, s. 2507-2510.

³⁰⁵ Marco Polo'nun seyahatnamesinde sözü geçen erlere Kasitan denildiği kaydedilmiştir. Hsia Ch'i-ch'ing'in *YS*'den yararlandığı eserinde ise bu muhafız birliklerine Çince, “*Su-wei*” denildiği kaydedilmektedir. Hsiao C'hi-ching, *The Military Establishment of the Yuan Dynasty*, London: Harvard University Press, 1978, s. 67. Bu birliklerin Moğolcası ise Kesigtir. George Lane'e göre; Cengiz, aslen en sadık ve en uzun süredir hizmet eden arkadaşlarından oluşan seçkin bir kuvvet yarattı. Büyük Han'ın yaşamı için herhangi bir yakın tehlikeden ziyade prestijini ve gücünü yansıtan bu korumalar, 1206 Kurultayı zamanında 10.000 kişiden oluşuyordu. Kesig veya imparatorluk muhafızı, ilk zamanlar kabile çevresinden toplandı ve birimin görevleri büyüdükçe katılan kişi sayısı da çoğaldı. Kesige üye olmak en büyük onur olarak görülüyordu. Bu birimden geleceğin komutan ve generalleri yetiştiriliyordu ki bu yönüyle erken askeri akademi veya idari eğitim okulları olarak kabul edilebilir. George Lane, *Daily Life in the Mongol Empire*, s. 97. Kubilay Han döneminde bu Kesiglerin sayısı 15.000'i bulmakta idi. Timothy May, *The Mongol Conquests in World History*, London: Reaktion Books Ltd, 2012, s. 163.

³⁰⁶ *The Travels of Marco Polo*, s. 135-136.

Ta/Tai olan ve yüksek meclis anlamına gelen “Thai” unvanı alırlardı³⁰⁷. Uluğ Han’ın komutanları arasında Bayan ve Mingan adında iki kardeş vardı. Bunlar Moğolca konuşurlardı. Her ikisinin de on bin askeri vardı. Birinin komutasındaki askerler kırmızı renkli bir üniforma giyerler, diğer kardeşin adamları ise aynı üniformanın mavi renklisini giyerlerdi³⁰⁸.

Bunun dışında kaynaklar bize Yuan İmparatorluğu içinde askeri anlamda bozkır geleneklerinin devam ettiği hususunda bilgi de vermektedir. Ülkenin tüm erkek ve kadınları iyi okçulardı, at koşarken atın sırtından ok atabilirlerdi. Kadınlar çok marifetliydi, tüm el sanatlarına hâkimdiler ve aynı zamanda ok, yay, zırh yapabilir, arabaları ve çadırları kurabilirlerdi. Kadınlar da tıpkı erkekler gibi pantolon giyerlerdi. Savaşıklarında akıllıca savaşır, savaş meydanında tüm hünelerini gösterirlerdi. Savaşçılardan her biri yanında iki ya da üç yay, bol miktarda ok ve büyük bir balta taşırdı. Savaştan kaçanlara acımazlar ve derhal öldürürlerdi. Kalelerde ve şehirlerde yaşamaktan hoşlanmazlar, bunun yerine çadırlarda yaşamayı arzu ederlerdi³⁰⁹. Çadırlarında ateş yaktıkları zaman dumanın çıkması ve normal zamanlarda ışık girmesi için yuvarlak bir delik bulunmaktaydı³¹⁰. Kadınların savaşçı özellikleri konusunda Marco Polo bize Kaydu’nun kızını örnek verir. Kaydu’nun Moğolcada “Parlayan ay” anlamına gelen Aigiarm adında bir kız vardı. Bu prenses çok güçlüydü ve Moğollar arasında onu yenebilecek genç erkekler bulunmazdı. Kaydu onu daha önce evlendirmek istemiş, kızına söyleyince Aigiarm, “*Beni dövüşte yenebilecek bir erkekle tanışana kadar bir koca almayacağım*”³¹¹ diyerek reddetmişti. Bu anekdot hem bize Moğol kadınlarının savaşçı özelliklerini hem de kadını ilgilendiren durumlarda onun da fikrinin alındığını gösteren önemli satırlardır.

Erkekler savaşa gittiklerinde çadır ve köşkleriyle birlikte savaş arabalarını da yanlarında getirirlerdi. Evlerini kurduktan sonra ortaya bir ateş yakarlardı³¹². Giovanni de’Marignolli, Yuan Hanedanlığı’nın askeri sistemini detaylı bir şekilde anlatmasa da seyyah, “*Doğu İmparatoru’nun oturduğu*

³⁰⁷ *The Travels of Marco Polo*, s. 161-162.

³⁰⁸ *The Travels of Marco Polo*, s. 146.

³⁰⁹ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 164-166.

³¹⁰ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 162.

³¹¹ *The Travels of Marco Polo*, s. 332.

³¹² *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 162.

Hanbalık şehrine vardık. Onun büyüklüğü, nüfusu ve askeri düzeni inanılmaz”³¹³ demektir. Ancak seyahatnamenin hiçbir yerinde askeri düzen tasvir edilmemektedir.

2.3.3. Seyahatnamelere Göre Yuan Hanedanlığı’nda Sosyal Devlet Anlayışı

Seyyahların devlet protokolü ve ordu millet anlayışı hakkında anlattıkları tüm bu tasvirler Yuan Hanedanlığı’nın ne kadar büyük ve görkemli bir imparatorluk olduğunu anlatmak üzerine yapılmış betimlemelerdir. Ancak Yuan Hanedanlığı mensupları, seyyahların ifadesiyle her ne kadar zengin bir hayat yaşasalar da Avrupalı hanedanlardan çok farklıydılar. Gösterişli bir yaşam süren Uluğ Han, halkına da yardım etmekten büyük mutluluk duyuyordu. Bu konuyla ilgili Marco Polo, Jordanus Catalani ve Odorico aşağıdaki bilgileri kaydetmişlerdir.

Marco Polo, Uluğ Han’ın halkına büyük miktarlarda tahıl dağıttığını belirtmiştir. Hanbalık şehrindeki fakirlere yapılan büyük bağışlardan ve ilgi alakadan bahsetmiştir. İyi durumda olup da şartlar neticesinde fakirliğe düşmüş her saygın aileye ve talihsizlikler eseri çalışamayacak, tahıl veya erzak alacak durumda olmayan bütün ailelere bir yıllık gerekli istihkak dağıtılırdı. Belirlenmiş dönemde bu kişiler bir memura veya sarayda bu işin görüldüğü yerde ikamet edenlere kendilerini tanıtırlandı. Burada, sözü geçen memurlara, geçen sene kendilerine erzak ayrıldığını ve ayrıca bu sene de alabileceklerini yazan bir belge verirlerdi. Benzer bir yolla Uluğ Han tebaası için pamuk, ipek ve kenevirden yapılan kumaştan imal edilen giysileri dağıtırdı. Farklı ham maddelerden dokuttuğu kumaşlar, bu amaçla inşa edilmiş bir evde üretilirdi. Bütün terziler haftanın bir günü gönüllü olarak burada Han’ın hizmetinde çalışırlardı. Uluğ Han’ın isteği üzerine dikilen ve imal edilen kış ve yaz giysileri ihtiyaçları olan, yukarıda imkanları olmadığını belirten fakir ailelere dağıtırdı. Aynı zamanda orduları için hazırlanmış kumaşları ve her şehirde bol miktarda işlenmiş onda biri saraya vergi verilen yün kumaşlar da kullanılmakta idi³¹⁴.

³¹³ “Marignolli’s Recollection of Eastern Travel”, s. 213.

³¹⁴ *The Travels of Marco Polo*, s. 171.

Uluğ Han'ın gayretiyle fakirlere yapılan yardımlardan söz eden Polo, varlıklı halkın da zaman içerisinde hayır işlerine yöneldiğini belirtmektedir. Seyyahın ifadesiyle putperest dinini benimsemeyenler ve dilencilik yapmayan Tatarlar, fakir bir adam kendilerine geldiklerinde "*Tanrı'nın sana gönderdiği belalı dönemin şikayetlerini kes, beni sevmiş olduğu gibi seni sevseydi, seni bu durumdan alıkoyardı*" dediklerini söylemektedir. Fakat Budist rahiplerin, Uluğ Han'a fakirlere yardım yapmanın iyi bir iş ve Tanrıları açısından kabul edilir olduğunu açıkladıkları vakitten beri fakir halka büyük yardımlar yapılmaya başlandı. İlâveten bir Moğol'un evine gelip aç olduğunu söyleyen kişilere hayır denmezdi. Görevli memurlar tarafından 20.000 kaptan darı, pirinç ve tarikin dağıtılmadığı bir gün yoktu. Uluğ Han'ın fakirlere gösterdiği bu hayranlık uyandırıcı ve şaşırtıcı cömertlikleri sebebiyle, halk da ona hayranlık duymakta idi³¹⁵.

Catalani ise bu durumun Han'ın insiyatifi olmasından çok zaten böyle olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. "*Yönettikleri bölgelerdeki geçimini sağlayamayan her insan efendisinden bütün hayatı boyunca erzak ve giysi alabilir ve (bundan sonra da hep) alacaktır*"³¹⁶ demektedir. Ayrıca Catalani; "*Bu İmparator, dünyadaki herhangi lord veya prensten daha fazla sadaka bağışlar*"³¹⁷ diyerek Yuan imparatorlarının diğer Avrupalı hanedanlıklardan farklı olduğunu da vurgulamıştır. Uluğ Han'ın sarayında üç yıl kadar misafir edilen Odorico ise sarayda gördüğü her hizmetlinin Han tarafından himaye edildiğini ve tüm masraflarının Uluğ Han tarafından karşılandığını söylemektedir: "*Oyuncular, müzisyenler ve benzeri işte olanlar yaklaşık on sekiz kişidir. Köpeklerin, hayvanların ve kuşların bakıcıları on beş kişidir. İmparatorun sağlığını kontrol etmek için görevli saraydaki hekimlerin sayısı ise dört yüz kişidir. Buradaki misafirliğim boyunca bahsedilen kişiler bütün erzak ve giyecek ihtiyaçlarını bizzat imparatorun sarayından karşıyorlardı*"³¹⁸.

Seyyahların bu ifadeleri bize Yuan Hanedanlığı'nın hem gösterişli bir saray hayatını devam ettirdiğini hem de aynı zamanda yönettikleri halkın

³¹⁵ *The Travels of Marco Polo*, s. 172.

³¹⁶ *The Wonders of the East by Jordanus Catalani*, s. 146.

³¹⁷ *The Wonders of the East by Jordanus Catalani*, s. 147.

³¹⁸ "The Journal of Friar Odoric", s. 350.

refah düzeyini yükseltmek için bir takım politikalar geliştirdiğini göstermektedir. Seyyahların ifadesiyle putperestliğe meyl etmiş, gerçekte Budist inancını seçmiş Moğollar, kabul ettikleri bu dinin öğretilerini yerine getiriyorlardı. Saray dışında da fakir halkın ihtiyaçlarını bizzat Uluğ Han'ın kendisi karşılıyordu. Böylece Yuan Hanedanlığı'nda hem zengin saray hayatı hem de halka yapılan yardımlar seyyahların nezdinde ideal devlet ve ideal devlet adamı algısının doğmasına sebep olmuştur. Daha sonra bu algı, Vahşi Moğol'dan Adil Moğol'a evrilecek olan Moğol algısındaki değişimin temellerini sağlamış, ekonomik ve dini imtiyazların da oturmasıyla algı değişimi hızlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYAHATNAMELERE GÖRE YUAN HANEDANLIĞI KÜLTÜR TARİHİ

3.1. Seyyahların Gözünden Yuan Hanedanlığı'nda Din

3.1.1. Yuan Hanedanlığı İmparatorlarının Dini Görüşü ve Cenaze Adetleri

İngiliz tarihçi Gibbon'un "*Cengiz'in dini bizim en çok merak ettiğimiz ve ilgilendiğimiz konulardan biridir*"³¹⁹ ifadesi bu noktada önemlidir. Çalışmamızda ele aldığımız seyahatnameler, Cengiz Han ve Ögedey Han'ın hangi dine inandıkları konusunda bilgi vermemektedir. Cengiz Han'ın hayali ve efsanevi Ortaçağ kralı olan Prester John'la yaptığı savaşı anlatan Polo'nun; "*Bu sırada Cengiz Han'ın astrolog ve sihirbazları çatışmanın yaklaştığını ve nihai zaferin elde edileceğini bildirdiler*"³²⁰ ifadesinden yola çıkarsak imparatorluğun ilk dönemlerinde Şamanizm'in etkili olduğu düşünülmektedir. Cengiz Han döneminde her ne kadar Budist ve Taoist keşişlere imtiyazlar verilmiş olsa da Cengiz Han'ın din değiştirdiğine dair elimizde bir veri bulunmamaktadır³²¹. Kronolojik bir Moğol tarihi yazan Sir John Mandeville bile Cengiz Han'ın ve Ögedey'in hangi dine inandıkları konusunda herhangi bir bilgi vermez.

Moğollarla irtibata geçen erken dönem seyyahları ile birlikte en azından Güyük ve Möngke'nin hangi dine inandıkları konusunda ilk bilgileri almaktayız. Giovanni da Pian del Carpine, Güyük'ün hangi dine inandığı konusunda kesin bir düşünceye sahip olmasa da "*Sarayında yaşayan Hristiyanlar, onun kesinlikle bir Hristiyan olduğunu düşünürler*"³²² demektedir. Ayrıca Giovanni da Pian del Carpine, başkent Karakorum'da küçük bir kilisenin varlığından da söz etmektedir³²³. Möngke'nin saltanatı sırasında Karakorum'a giden Ruysbroeckli Willem ise Möngke'nin aslında

³¹⁹ Aktaran; Murat Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar*, s. 205.

³²⁰ *Travels of Marco Polo*, s. 88.

³²¹ Sözü geçen keşişler; Budist keşiş Hai-yün, Taoist keşiş Chang Chun, Taoist keşiş Ch'ui Ch'u-chi'dir.

³²² Plano Carpini, *Moğolistan Seyahatnamesi 1245-1247*, çev: Ergin Ayan, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018, s. 156.

³²³ Plano Carpini, *Moğolistan Seyahatnamesi*, s. 157.

Hristiyan dinine inansa da yine de huzurunda diğer dinlere anlayış gösterdiğini ve hepsine eşit yaklaştığını şu satırlarla anlatmaktadır:

O gün Mōngke Han bir ziyafet verdi. Şamanların bayram olarak saptadıkları ya da Nasturi papazların zaman zaman kutsal olduğunu söyledikleri günlerde huzura kabul düzenlemek adetiydi. Böylesi günlerde Hristiyan din adamları araçlarıyla ilk gelenler olur ve onun için dua edip, kadehini takdis ederler, onlar çekilirken Saracen papazlar belirir ve aynı şeyi yaparlar; onlardan sonra putperest papazlar gelip aynı şeyi tekrarlarlar. Keşiş bana Han'ın yalnızca Hristiyanlara inandığını, ama gene de herkesin kendisi için dua etmesini söyledi³²⁴.

Seyyahlar içerisinde Mōngke'nin Hristiyan olduğunu düşünen yalnızca Ruysbroeckli Willem değildir. Sir John Mandeville, Mōngke hakkında yazdığı satırlarda “Onun ardından vaftiz edilmiş ve iyi bir Hristiyan olan Mōngke Han tahta geçti”³²⁵ demektedir. Üstelik Mandeville; bununla da kalmayıp, Mōngke'nin iyi bir Hristiyan olduğunu ve dönemin Hristiyan hükümdarlarına barış yapmak için elçiler gönderdiğini de söylemiştir. Hatta Mandeville'e göre Mōngke, daha da ileri gidip Müslümanların elinden aldığı tüm topraklara Hristiyanları yerleştirmiştir³²⁶. Ruysbroeckli Willem'in ziyaretten döndüğü esnada Papa'ya, Moğollara bir daha elçi göndermemesi hususundaki telkinlerinden³²⁷ dolayı ve Mandeville'in seyahatnamesinde; Moğolları, Hristiyan dünyasına dahil etme çabası göz önüne alındığında iki seyyahın anlatılarının doğruluğuna güvenmek pek mümkün görünmemektedir.

Yuan Hanedanlığı'nın ilk imparatoru Kubilay Han'ın inancı söz konusu olduğunda durum daha da karışık bir hâl alır. Rossabi'ye göre Çin'in resmi hanedanlık tarihlerinde; Kubilay, kusursuz bir Konfüçyüsçü gibi anlatılmaktadır³²⁸. Sir John Mandeville, “Mōngke'den sonra o da vaftiz edilmiş ve iyi bir Hristiyan olan Kubilay Han tahta çıktı”³²⁹ diyerek Kubilay Han'ın açıkça Hristiyan olduğunu söylemektedir. Marco Polo ise Kubilay

³²⁴ Ruysbroeckli Willem, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk 1253-1255*, edit: Peter Jackson, David Morgan, çev: Zülal Kılıç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s. 198.

³²⁵ *Travels of Sir John Mandeville*, s. 151.

³²⁶ *Travels of Sir John Mandeville*, s. 151.

³²⁷ Hilal, *Moğol Batı Avrupa İlişkileri*, s. 96.

³²⁸ Rossabi, *Kubilay Han*, s. xiv. *Yuan Shi*'da Kubilay'ın Ru (儒) yani Konfüçyüsçülüğe bağlı olduğu kaydedilmiştir. *YS*, s. 377.

³²⁹ *Travels of Sir John Mandeville*, s. 151.

Han'ın inancı söz konusu olduğunda suskunluğunu korumaktadır. Bu noktada Kubilay, Çin resmi hanedanlık tarihlerinde Konfüçyüsçü; Sir John Mandeville'in seyahatnamesinde ise Hristiyan olarak resmedilmiştir. Rossabi, Kubilay'ın topraklarındaki bütün dinleri zamanla kazanacak bir siyaset izlediğini söylemektedir. Rossabi'ye göre Kubilay, Çinli âlimlere karşı Konfüçyüsçü, Tibetli ve Çinli keşişlere karşı Budacı, Avrupalılara karşı halkının Hristiyanlığa geçmesinden dem vuran, üstelik Müslümanların hâmilliğini üstlenen bir imparatordur³³⁰. Rossabi'nin bu tespitine göre Kubilay özünde hangi dine inanırsa inansın bir imparatorun sahip olması gereken kozmopolitan bir bakış açısına sahiptir.

Giovanni da Montecorvino'nun 1305 tarihli mektubunda geçen bir ifade Kubilay Han'ın dini konusunda bizi aydınlatmaktadır. Mektupta; “*Ardından daha ileriye, Uluğ Han adı verilen Tatarların imparatorunun krallığına Kıtay'a gittim. Gerçekten ben İmparator'un (Kubilay Han'ın) kendisi tarafından Papa'ya mektup göndermesi suretiyle, Efendimiz İsa Mesih'in katolik inancına almak için çağırıldım, ama o çok uzağa putperestliğe gitti*”³³¹ ifadesi kullanılmıştır. Ardından Giovanni da Montecorvino, kendisinin yirmi beş yaşındaki yeni han ile birlikte olduğunu da mektubunda yazmıştır. Giovanni da Montecorvino, Papa'dan, Kubilay'a bir mektup iletmek için yola çıkmıştı. Ancak Giovanni da Montecorvino'nun yolculuğu esnasında Kubilay Han ölmüştü³³². Giovanni da Montecorvino her ne kadar Kubilay Han'dan ismen bahsetmese de buradaki mektupta “*Putperestliğe gitti*” diye Kubilay Han'ı kastettiği aşikârdır. Batılı seyyahlar için diğer tüm dinler “putperestlik” adı altında anılsa da esasen burada bahsedilen putperestliğin “Budizm” olduğu ihtimali daha yüksektir.

Giovanni da Montecorvino, Temür'ün dini hakkında bize bilgi vermese de “*İki veya üç yardımcım olsa belki Uluğ Han bile vaftiz edilebilirdi*” demektedir³³³. Zaytun Piskoposu Pregrine, mektubunda “*Bu Kral George'a gelince, ... Yaşıyor olsaydı, gerçekten de tüm insanlarını ve krallığını Mesih'e boyun eğdirir ve Uluğ Han'ı bile Hristiyanlığa döndürürdü. Çünkü*

³³⁰ Rossabi, *Kubilay Han*, s. 137-138.

³³¹ “Giovanni da Montecorvino 1305 Tarihli Mektubu”, s. 224.

³³² Hilal, *Moğol Batı Avrupa İlişkileri*, s. 201.

³³³ “Giovanni da Montecorvino 1305 Tarihli Mektubu”, s. 226.

*Başpiskopos Uluğ Han'ın imparatorluğu'na gelmeden önce farklı ulus ya da mezhepten hiçbir Hristiyan, Nasturilerin gücü nedeniyle ufacık da olsa bir hitabet kuramazdı*³³⁴ demektir. Kral George, Giovanni da Montecorvino'nun ilk mektubunda bahsettiği Hristiyan bir kraldır. Bu kral Nasturilikten Katolik inancına döndürülmüş ve bundan sonra Katolik inancına hizmet etmiştir³³⁵. Kral, Giovanni da Montecorvino Çin'deyken ölmüş yerine oğlu geçmiştir. Dolayısıyla Pregrine'in "*Kral George yaşasaydı Uluğ Han'ı bile Hristiyanlığa döndürürdü*" bahsindeki Uluğ Han, bu kez Kubilay'ın torunu Temür Han'dır. Bu sınırlı bilgiler bize açıkça Kubilay ve Temür'ün hangi dine inandığı konusunda bilgi vermese de en azından Hristiyan inancına mensup olmadıklarını kesinleştirir.

Son Yuan imparatoru Togan Temür'ü sarayında bizzat ziyaret eden Giovanni de'Marignolli, Uluğ Han ile karşılaşmasını şu satırlarla anlatmaktadır;

*Uluğ Han, Papa'nın hediyesi olan büyük atları ve Kral Robert'in altın mührü ile damgalanmış mektubunu aldığı ve bizi gördüğü zaman sevinçle karşıladı ve oldukça memnun oldu. İlaveten bize çok onurlu davrandı. Uluğ Han'ın yanına vardığımda festival giysileriyleydi. Uluğ Han'ın yaşadığı o muhteşem sarayda iken önümde ince bir haç, mumlar ve tütsü vardı. "Credo in unum deum" ilahisini çıplak sesle söyledim. Ben ilahiye bitirdiğimde tüm tevazuyla cevap vererek kutsayıverdim*³³⁶.

Yalnızca bu sözlerden yola çıkarak Togan Temür'ün dini konusunda bir tahmin yürütmek oldukça zordur. Bu seromoninin gerçek bir dini ayin mi yoksa yukarıda bahsettiğimiz üzere diğer dinlere karşı duyulan hoşgörünün bir tezahürü mü olduğu konusunda seyahatname herhangi bir bilgi vermemektedir. Ancak seyahatnamelerin verdiği bilgiler genelde Yuan imparatorlarının Hristiyan inancına ayrı bir ilgi duydukları yönündedir. Seyahatnamesini XIV. yüzyılda yazan Sir John Mandeville; "*Uluğ Han'ın Tanrıya inanmaması büyük bir zarar*" demektir. Uluğ Han'ın kim

³³⁴ Christopher Dawson, "Pregrine, 1318 Tarihli Mektubu", *Mission to Asia Narratives and Letters of the Fransiscan Missionaries in Mongolia And China in the Thirteenth and Fourteenth Centuries*, New York: Sheed and Ward, 1955, s. 232.

³³⁵ "Giovanni da Montecorvino 1305 Tarihli Mektubu", s. 225-226.

³³⁶ "Marignolli's Recollection of Eastern Travel", s. 213-214.

olduğunu bilmiyoruz ancak Hristiyan inancına sahip olmaması seyyah için büyük hayal kırıklığı yaratmıştır³³⁷.

Ancak gerçek yine seyahatnamelerdeki satırlardan anlaşılmaktadır. Hristiyan keşişlerin ülkeye davet edilmesinin sebebi ne halkın dini bir liderden yoksun olması ne de imparatorların bu dinlere sempati ile yaklaşmasıdır. Seyahatnamelerin bize aktardığı bilgilerden anladığımız kadarıyla Yuan imparatorlarını asıl memnun eden Papa'dan gelen hediyeler ve Avrupalı kralların mektupları idi. Böylece Yuan Hanedanlığı'nın "dünya hâkimiyeti ülküsünü" devam ettirdiğinin ve ataları gibi Avrupa tarihini yönlendiren bir hanedanlık olmayı arzu ettiklerini bu satırlardan çıkarabiliriz. Bu noktada Giovanni da Montecorvino'nun Temür Han'dan bahsettiği satırlarda geçen; "*Uluğ Han, Roma Curia'nın ve Latinlerin devletinin çoğunu duymuş olsa da o bölgelerden elçiler geldiğini görmek istiyor*"³³⁸ ifadesini de hatırlarsak, Temür'ün Avrupa politikasının gerçekleşmiş olduğunu da görmekteyiz. Nihayetinde Giovanni da Montecorvino'nun mektubu dikkate alınmış ve bölgeye başka keşişler de gönderilmiştir.

Seyahatnameler bize Yuan Hanedanlığı'nda cenaze törenlerinden de bahseder. Çalışmamızda ele aldığımız seyyahlar içerisinde Moğolların cenaze adetleriyle ilgili ilk bilgileri de Marco Polo'dan almaktayız. Polo'ya göre; Moğollar'ın değiştirilemez bazı gelenekleri vardı. Cengiz Han öldüğünde ileri gelen beyler, onu gömmek üzere Moğollar için kutsal sayılan Altay Dağı'na³³⁹ götürmüşlerdi. Buraya ulaşmak yüz gün kadar bir seyahati gerektiriyordu ve buna rağmen tören yapıldı. Moğollar ölümden sonraki hayata inanıyorlardı. Bu nedenle Cengiz Han ölümden sonra kullanabilmesi için atları ve kullanabileceği diğer araç ve gereçlerle gömüldü. Daha sonra Möngke öldüğünde de bedeni buraya nakledildi³⁴⁰. Jordanus Catalani, Uluğ Hanlar öldüğünde Moğolların onları atlarıyla ve sevdikleri bir veya iki tane köleleriyle birlikte gömdüklerini söylemektedir. Uluğ Han öldüğü zaman daha önceden belirlenmiş bir yere büyük bir hazine ile taşınırdı. Daha sonra

³³⁷ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 161.

³³⁸ "Giovanni da Montecorvino 1306 Tarihli Mektubu", s. 230.

³³⁹ Marco Polo'nun Altay Dağları olarak belirttiği yer, Moğolların kutsal yerler arasında kabul ettiği Burhan Haldun Dağı olmalıdır.

³⁴⁰ *The Travels of Marco Polo*, s. 89.

seçilen kişiler mezara yağmalanmaması için Han'ı, yeri belli olmayacak şekilde gömerlerdi³⁴¹. Sir John Mandeville, cenazenin nasıl gerçekleştiğinden ayrıntılı bahsetmektedir. Han öldüğünde büyük bir çukur açarak, çukuru samanla doldururlar daha sonra bedeni bu çukurun ortasına yerleştirirlerdi. Üzerinde et, meyveler ve bir fincan kıymız olan güzel bir sofralar kurarlardı. Aynı zamanda at ve kısırakları da yerleştirirler, ardından atın üzerine gümüş ve altın paralar yerleştirdikten sonra çukurun üzerine toprak atarak gömerlerdi³⁴².

Jordanus Catalani, seyahatnamesinin bir yerinde “Onlar ölümlerini yakmazlar, aksine gömerler. Ancak bazen defin ve kurban işini ertelemek zorunda kalırlar. Onlar ölüyü gömene kadar cenazeyi evlerinde tutar ve sanki bir canlıymış gibi ona yiyecek sunarlar”³⁴³ demektedir. Catalani, bunu Moğol halkının geleneklerinden biri olarak düşünmektedir. Ancak 852 yılında Çin'i bizzat ziyaret etmiş olan Süleyman el-Tacir, seyahatnamesinde bunun bir Çin geleneği olduğunu belirtmiştir. Onun aktardığına göre;

Çinlilerden biri ölünce onu öldükten bir yıl sonra gömerler, ölünce cesedini bir tabuta koyarlar, üzerini kireçle kaplarlar bu şekilde evde tutarlar. ... Onun yiyip içtiğine inanırlar. Şöyle ki; geceleğin önüne yemek koyarlar, sabah kalkıp yemeği bulamadıklarında “yemiş” derler. Ölü evde kaldığı müddetçe ağlamaya, yemek vermeye devam ederler³⁴⁴.

Çin'deki Moğolların gelenekleri hakkında bilgi veren bir diğer İslam tarihçisi İbn Battuta, ölü gömme adetlerini şöyle anlatmaktadır;

Biz payitahta vardıkdan birkaç gün sonra, Kan'ın öldüğü haberinin gelmesiyle, şehir baştan başa donatılarak davul ve boru çalınmaya başladı ve bu 1 ay devam etti. Nihayet maktul Kan ve amcazadelerinden 100 kişinin cesedi getirildi. Kan için büyük bir naus yani toprak altında bir yer kazılarak içi güzel bir şekilde döşendi ve cesedi silahlarıyla beraber, oraya konuldu. Köşkünde bulunan altın ve gümüş kaplar da beraber konulduğu gibi, ellerinde meşrubat kapları olan 4 cariye ve 6 kölesi dahi oraya konuldu. Buraya bir kapı örtülüp üzerine o kadar toprak atıldı ki büyük bir tepe hâline geldi. Sonra 4 at getirilerek duruncaya kadar kabrin etrafında koşturuldu. Kabrin üzerine büyük bir sırık konularak her atın gerisinden bir ağaç sokulup, ağzından

³⁴¹ *The Wonders of the East by Jordanus Catalani*, s. 47-48.

³⁴² *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 166.

³⁴³ *The Wonders of the East by Jordanus Catalani*, s. 47.

³⁴⁴ Süleyman el-Tacir, *Doğu'nun Kalbine Seyahat Çin ve Hind Ülkeleri Hatıraları ve İlaveleri*, çev: Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2018, s. 28.

*çıkarttıktan sonra, at sırtına asıldı... O gün, bütün Müslüman ve kafirlerin katılmasıyla büyük bir tören yapıldı...*³⁴⁵

3.1.2. Müslüman, Hristiyanlar Topluluklarının Ülkedeki Durumu ve Verilen Dini İmtiyazlar

Söz konusu seyyahlar bize Yuan Hanedanlığı'nda Müslüman ve Hristiyan toplulukları hakkında da bilgi vermektedir. Jordanus Catalani, birçok kişinin Uluğ Han'a tâbi olduğunu ve bu kişilerin çoğunlukla putperest olduklarını söylemektedir³⁴⁶. Seyahatnameler doğrudan olmasa da dolaylı yoldan bize Yuan Hanedanlığı'nda Müslüman ve Hristiyanların durumlarından da bahseder. Sözü geçen toplulukları hakkındaki bahislerden ilk olarak Marco Polo seyahatnamesinde Ahmet'in suikastinin anlatıldığı bölümde söz edilmektedir. Marco Polo, Ahmet'in suikastini anlatırken Yuan Hanedanlığı'nda Müslüman ve Hristiyanların durumunu Moğolların gözünden şu şekilde anlatmıştır;

*Artık "sakallı adamların" ortadan kaldırılması gerektiği konusunda insanları galeyana getirmeye devam ettiler. Burada yok edilecek kişilerden sakallı adamlar diye bahsedilmesi Saracen ve Hristiyanların sakallı olmaları nedeniyle idi. Kitaylar ise doğal olarak sakalsızlardı. Üstelik Kitaylar hükümdarlarının devletin üst memurluklarına Saracen ve Hristiyanları getirmesinden dolayı kendilerinin ülkede köleler gibi yaşamaya dayatıldığını düşünüyorlar ve tahammül edemiyorlardı*³⁴⁷.

Yuan Hanedanlığı'nda, Müslüman ve Hristiyanlar en az Moğollar kadar imtiyaz sahibi idiler. Ancak Marco Polo, Ahmet'in suikastinden sonra Kubilay Han'ın da yavaş yavaş Müslümanları kendinden uzaklaştırdığını söylemektedir³⁴⁸. Marco Polo, başkent Hanbalık'ta beş binden fazla Hristiyan, Müslüman, Moğol astrolog ve kâhinler olduğunu söylemektedir³⁴⁹. Hristiyanlar, Hz. İsa'ya; Müslümanlar, Hz. Muhammed'e; Yahudiler, Hz. Musa'ya; Putperestler ise Sogomombar-kan'a inanırlardı³⁵⁰. Sir John

³⁴⁵ *İbn Battuta Seyahatnamesi*, haz. Mümin Çevik, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015, s. 498.

³⁴⁶ *The Wonders of the East by Jordanus Catalani*, s. 48.

³⁴⁷ *The Travels of Marco Polo*, s. 156.

³⁴⁸ *The Travels of Marco Polo*, s. 158.

³⁴⁹ *The Travels of Marco Polo*, s. 172.

³⁵⁰ *The Travels of Marco Polo*, s. 121; Burada ismi geçen Sogomombar-kan, Budizm'in kurucusu Sakyamuni (Buddha) olmalıdır.

Mandeville, Yuan sarayında iki yüz kadar Hristiyan, yirmi kadar da Müslüman doktor olduğunu, ancak Uluğ Han'ın daha çok Hristiyan doktorlara güvendiğini söylemektedir³⁵¹. Pregrine, ülke sınırları içerisinde 30.000 kadar Hristiyan inancına mensup Alan'ın olduğunu, bunların kendi kralları olduğunu ve zaman zaman bu kişilerin Giovanni da Montecorvino'yu ziyaret ettiklerinden bahseder³⁵². Seyyahların bu ifadelerinden, Müslüman ve Hristiyanların devletin idari kadrolarında görev aldıklarını ancak askeri işlerden uzak tutulduklarını anlamaktayız.

Seyyahlar bölgeye gittiklerinde Yuan Hanedanlığı sınırları içerisinde birçok ibadethanenin bulunduğunu anlatmaktadırlar. Ülkede farklı inançlara sahip birçok putperest mezhebi olup bunların her birinin farklı ibadetleri vardı. Bu ibadetlerin birçoğu Latinlerin dininden daha katı ve kuralcı idi³⁵³. Özellikle Budist inancına sahip olanların tıpkı Katolik inancında olduğu gibi kadınlara ve erkeklere özgü ayrı manastırları bulunuyordu. Ayrıca tıpkı Hristiyanları gibi koro hizmetleri vardı. Başta bulunan ruhani lider tıpkı Hristiyanların ruhani liderleri olan Papa ve Kardinaller gibi kırmızı şapkalar takıyordu. Tapınaklar son derece muhteşem ve gösterişliydi. Burada inananlar, Tanrı için kurban sunarlardı³⁵⁴.

Bölgeye giden Hristiyan keşişler Uluğ Han'dan bazı dini imtiyazlar da elde etmişlerdi. Giovanni da Montecorvino, Yuan Hanedanlığı topraklarına vardığında kendilerinin Hristiyan olduğunu söyleyen ancak Hristiyan gibi davranmayan Nasturilerden bahseder. Bölgeye geldiğinde Nasturiler, Papa'nın gerçek elçisinin Hindistan'da öldürüldüğünü ve Giovanni'nin onun yerine geçtiğini, başka bir deyişle sahte bir elçi olduğu dedikodusunu yaymışlardı. Üstelik bu Uluğ Han Temür'ün kulağına kadar gitmişti. Nihayet hakikat beş yıl sonra anlaşıldı. Uluğ Han, iftira atanları derhal öldürdü ve ailelerini de sürgüne gönderdi³⁵⁵. Giovanni'nin gerçek elçi olduğu anlaşılınca Uluğ Han'ın ona güveni arttı. Uluğ Han'ın onu ayrı bir yerde gördüğünü Giovanni da Montecorvino şu satırlarla anlatmaktadır: “*Doğunun toprakları*

³⁵¹ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 156.

³⁵² “Pregrine 1318 Tarihli Mektubu”, s. 222-223.

³⁵³ “Giovanni da Montecorvino 1306 Tarihli Mektubu”, s. 230.

³⁵⁴ *The Wonders of the East by Jordanus Catalani*, s. 46.

³⁵⁵ “Giovanni da Montecorvino 1305 Tarihli Mektubu”, s. 224-225.

ve özellikle Uluğ Han'ın imparatorluğu ile ilgili olarak dünyada ondan daha büyük başka bir İmparatorluğun olmadığını beyan ederim. Ve onun meclisinde bir yerim ve Papa'nın vasisi olarak Uluğ Han'a erişim iznim var, ve unvanları ne olursa olsun beni diğer psikoposların üzerinde onurlandırıyor”³⁵⁶.

Böylece Giovanni da Montecorvino'nun Yuan Hanedanlığı topraklarındaki faaliyetleri de başlamış oldu. Yuan Hanedanlığı'nın başkenti Hanbalık'ta bir kilise inşa ettirdi. 1305 tarihli mektupta kilisenin altı yıl önce yani 1299 senesinde tamamlandığından bahsetmektedir³⁵⁷. Giovanni, burada yaklaşık altı bin kişiyi vaftiz ettiğini ve bu iftiralar olmasaydı bu sayının otuz binleri bulabileceğini söylemektedir. Giovanni, daha sonra bölgede yaşayan kırk kadar Pagan çocuğu vaftiz ederek kilisede onlara görev verdiğinden bahseder. Bu çocuklar Latinceyi çok iyi öğrenmişlerdi ve yaklaşık otuz Zebur, iki tane de Katolik dua kitabı yazmışlardı. Ayrıca bu çocuklar Katolik ilahilerini öğrenmişlerdi. Burada bir koro kurulmuştu. Bazen Uluğ Han, onların ilahi okumalarını dinler ve mutlu olurdu³⁵⁸.

Giovanni da Montecorvino, 1305 tarihli mektupta; “*Ben çoktan ihtiyarladım ve yıllardan ziyade saçlarım emekten ve sıkıntıdan beyazladı. Şu an elli iki yaşındayım. Ben şu anda Tatarların kullanmakta oldukları Tatar dili ve yazısı hakkında yeterli bilgiye sahibim. İncil'i ve Zebur'u onların dilleri ve yazısına çeviriyorum, çok güzel yazı karakterleri var*” demektedir. 1306 tarihli mektupta Yuan Hanedanlığı içerisinde Latince, Türkçe ve Fars dilinde kitabeler olduğunu söylemektedir³⁵⁹. Bu esnada Giovanni da Montecorvino'nun önceden Hristiyanlığa döndürdüğü çocuklardan birkaçı ölmüştü. Giovanni da Montecorvino, inşa ettiği ilk kiliseden sonra büyük bir tüccar olan Peter'in toprak satın almasıyla başka bir kilisenin inşasına başladı. Seyyahın kendi deyimiyle bu kilise Uluğ Han'ın sarayına bir taş atımı uzaklıkta idi³⁶⁰. Bu iki kilise arasındaki uzaklık yaklaşık 1 ila 1,5 mil mesafe kadardı.

³⁵⁶ “Giovanni da Montecorvino 1306 Tarihli Mektubu”, s. 230.

³⁵⁷ “Giovanni da Montecorvino 1305 Tarihli Mektubu”, s. 225.

³⁵⁸ “Giovanni da Montecorvino 1305 Tarihli Mektubu”, s. 225.

³⁵⁹ “Giovanni da Montecorvino 1306 Tarihli Mektubu”, s. 228.

³⁶⁰ “Giovanni da Montecorvino 1306 Tarihli Mektubu”, s. 229.

Zaytun Piskoposu Pregrine; “Kafirler arasında özgürce vaaz verebiliyoruz. Gelen kişilere Saracenlerin camiisinde dönüştürüleceklerini vaaz ettik. Tercüman aracılığıyla büyük şehirlerdeki putperestlere de vaaz verdik. Birçoğu toplanarak geliyor, merak ediyor ve gayretle bize soruyorlar.”³⁶¹ diyerek Hristiyanlara verilen kilise inşa etme imtiyazının Müslümanlara da camii inşa etmeleri yönünde verildiğini söyler. Hanbalık’ı bizzat ziyaret eden Perugialı Andreas’ın deyiimiyle; “Bu geniş imparatorlukta her milletten ve dinden çok sayıda insan vardır. Her birinin kendi mezhebine uygun yaşamasına izin verilir”³⁶². Ayrıca Pregrine sözü geçen mektupta; “Gerçekten biz onların dillerini bilseydik, tanrının mucizelerini anlatabilirdik. Biz kardeşler dil öğrenmede vasıfsız ve bunun için fazla yaşlıyız.”³⁶³ demektedir.

1318 yılında Hanbalık’a Başpiskopos’u kutlamaya giden Perugialı Andreas, Hanbalık’ta beş yıl kadar misafir edilmiştir. Bu dönemde artık Uluğ Han, Konfüçyüsçü Ayurbarwada’dır. Uluğ Han gelen misafirleri oldukça iyi karşılamış, dönüş yolunda sekiz kişilik yiyecek ve Uluğ Han’ın normal şartlarda büyükelçiler, elçiler, askerler, sanatçılar ve aşıklara verdiği “Alafa” adı verilen bir ödenek de vermişti³⁶⁴. Andreas, 1322 yılında Hanbalık’tan ayrılmak istemiş ve bu tarihte Uluğ Han olan Şidebala, sekiz at vererek onu yolcu etmiştir. Gittiği yerde küçük bir kilise inşa eden Andreas, Cenevizli tüccarların tahmini ile imparatorun yüz altın florin değerinde yardım da almıştır. Andreas, Saracenlerin ve Yahudilerin hiçbir şekilde Hristiyanlığa döndürülemeyeceğini de belirtmektedir³⁶⁵. Gobi Çölü’nü geçerek Togan Temür döneminde Hanbalık’ı ziyaret eden Giovanni de’Marignolli ise; “Hanbalık’ta küçük keşişler, bir kiliseye sahiptirler. Başpiskopos’un küçük bir dairesi var ve ülkenin başka şehirlerinde de birkaç kilise var. Ruhban sınıfı geçimlerini en şerefli şekilde İmparator’un masasından sağlar.”³⁶⁶ demektedir.

³⁶¹ “Pregrine, 1318 Tarihli Mektubu”, s. 233.

³⁶² Christopher Dawson, “Perugialı Andreas 1326 Tarihli Mektubu”, *Mission to Asia Narratives and Letters of the Fransiscan Missionaries in Mongolia And China in the Thirteenth and Fourteenth Centuries*, New York: Sheed and Ward, 1955, s. 237.

³⁶³ “Pregrine, 1318 Tarihli Mektubu”, s. 237

³⁶⁴ “Perugialı Andreas 1326 Tarihli Mektubu”, s. 235-236.

³⁶⁵ “Perugialı Andreas 1326 Tarihli Mektubu”, s. 236-237.

³⁶⁶ “Marignolli’s Recollection of Eastern Travel”, s. 214.

Keşişler, mektuplarda Uluğ Hanların ismini zikretmemektedirler. Ancak Yuan Hanedanlığı'nda Temür'den sonraki imparatorların saltanatları pek uzun sürmemiştir. Andreas'ın bölgeye vardığı yıl tahtta Ayurbarwada vardır, dönüş zamanı ise tahtta olan hükümdar Şidebala idi. Kaynaklar bize Ayurbarwada'nın ve Şidebala'nın Konfüçyüsçü olduklarını söyler. Sözü geçen hükümdarlar her ne kadar Hristiyan inancına sahip olmasalar da farklı dinlerin hamiliğini yapmayı da sürdürmüşlerdir. Özellikle Yesün Temür'ün, kendi inancı Budizm'in yanı sıra Konfüçyüsçülük ve İslam'ı da himaye ettiği görülmektedir. Buradaki bahisler sözü geçen imparatorların Hristiyan dinini de himaye ettiklerini gösterir. Giovanni de'Marignolli; "*İmparator, hiçbir şeyin beni orada kalmayı teşvik edemeyeceğini gördüğünde, verdiği hediyelerle birlikte Papa'ya dönmeme izin verdi*"³⁶⁷ demektedir.

Moğol İmparatorluğu döneminden itibaren Papalık ile kurulan ilişkiler Yuan Hanedanlığı'nın son imparatoru Togan Temür dönemine kadar devam etmiş ve Hristiyan seyyahlar Yuan Hanedanlığı topraklarını ziyaret etmişlerdir. Seyyahların aktardıkları bilgilere göre Hristiyanlar bölgede bazı dini imtiyazlar da elde etmişlerdir. Bu imtiyazların elde edilmesiyle birlikte Avrupalıların, özelde Hristiyan inancına sahip kesimin Moğollara bakış açısı da değişmiştir.

3.2. Seyyahların Gözünden Yuan Hanedanlığı'nda Ekonomi

3.2.1. Ticaret Yollarının Düzenlenmesi

Bölgeye gelen Batılı seyyahlar; din adamları ve tüccarlardır. Bu seyyahlardan bazıları Yuan Hanedanlığı'nı dini açıdan incelemiş, kimisi de bölgeyi ticari açıdan gözlemlemiştir. Bölgeyi ekonomik açıdan inceleyen seyyahların başında Moğol topraklarında nasıl ticaret yapılacağına püf noktalarını veren Francesco Balducci Pegolotti gelir. Pegolotti; "*Bölgeye gittiğinizde sakallarınızı uzatın ve Tana'dan mutlaka Kuman dilini bilen iyi bir tercüman bulun*"³⁶⁸ tavsiyesinde bulunmaktadır.

³⁶⁷ "Marignolli's Recollection of Eastern Travel", s. 214.

³⁶⁸ Francesco Balducci Pegolotti, "Notice of the Land Route to Cathay, and of Asiatic Trade in the First Half of the Fourteenth Century", trans: Henry Yule, *Cathay and the Way Thither III*, New Delhi: Munshiram Monaharlal Publishers, 1916, s. 151.

Francesco Balducci Pegolotti, seyyahlara çeşitli tavsiyelerde bulunduktan sonra eserinde hangi yolun güvenli olduğunu da söylemektedir. Pegolotti'ye göre Tana'dan Kıtay'a giden kara ticaret yolu ister gündüz ister gece olsun farketmeksizin en güvenli yoldur. Ancak seyyah, bu yolun güvenliğinden bahsederken küçük bir not da düşmüştür: *“Burada tehlikeli bir durum var. Bu ülkenin imparatoru öldüğü zaman, yeni imparator ilan edilmediğinde bu süre zarfında Franklar ve diğer yabancılar üzerinde düzensizlikler görülür. Ancak merhumun odasında yeni imparator açıklanınca seyahat yolları güvenli hale gelir”*³⁶⁹. Temür döneminde Çin'e giden Giovanni da Montecorvino da en güvenli yolun Kuzey Tatarlarının toprakları olan Çağatay Hanlığı'nın içinden geçen kara ticaret yolu olduğunu söyler, ancak bu yolun uzun süredir savaşlar yüzünden güvenli olmadığını da belirtir³⁷⁰. Ona göre deniz ticaret yolu ise baştan beri tehlikelerle doludur. Yuan Hanedanlığı tarihine baktığımızda Giovanni da Montecorvino'nun seyahati esnasında Kaydu ve Temür arasındaki mücadelenin ticaret yollarına da yansıdığını söyleyebiliriz.

Francesco Balducci Pegolotti, Moğolların ticari bazı kanunlar koyduklarını, bu kanunların Uluğ Han'a karşı gelmeden nasıl kırılacağı hakkında tavsiyelerde de bulunmuştur. Moğolların kanunlarına göre eğer bir tacir, Moğol topraklarında ölürse bu tacirin bütün malları Uluğ Han'ın olacaktır. Bu noktada Pegolotti, tüccarlara şöyle bir tavsiyede bulunur; *“Eğer ölen kişinin erkek kardeşi ona refakat ediyorsa, kardeşlerden biri öldüğünde diğeri merhumun mallarını teslim alıp, kurtarabilir.”*³⁷¹

Moğollar, ticari yolların denetimini kazandıktan sonra daha rahat ticaret yapılabilmesi için bazı yenilikler de yapmışlardır. Bu yenilikler hem ticaret yollarını iyileştiren hem de ticaretin akışını kolaylaştıran yeniliklerdir. Bu noktada ilk olarak ticaret yollarında yapılan iyileştirmelerden bahsetmeliyiz.

Uluğ Han, yollarının her iki yanına uzun ve ince olan ağaç türlerini, sıralı bir şekilde diktirmişti. Bu ağaçların yazın uzun gölgeler oluşturmasının faydası dışında, kış aylarında da yolculara yolu göstermesi gibi ayrı bir

³⁶⁹ Francesco Balducci Pegolotti, “Notice of the Land Route to Cathay”, s. 152-153.

³⁷⁰ “Giovanni da Montecorvino 1305 Tarihli Mektubu”, s. 226.

³⁷¹ Francesco Balducci Pegolotti, “Notice of the Land Route to Cathay”, s. 152.

opsiyonu da vardı. Bu ağaçlar yolculara büyük bir rahatlık sağlardı. Bu yöntem genellikle toprak arazide yapılır, kumlu çöller ve kayalıklarda ise yolculara rehber olması için daha çok taşlar ve sütunlar dikilirdi³⁷². Uluğ Han, ayrıca bu yolların sürekli halde kalması için memurlar da görevlendirmişti.

Odorico, ayrıntı vermese de imparatorluk boyunca yolcular için düzenlenmiş hanlar ve hastanelerden de bahseder. Uluğ Han, yolcuların seyahat esnasında bütün ihtiyaçlarını karşılamaları için belirli yerlerde erzağın her zaman hazır halde bulunduğu hanlar inşa ettirmişti. Herhangi bir değişiklik ve duyuru yapılması gerektiği zamanlarda at veya deve üzerinde elçiler raporları belli bir noktaya kadar getirir, orada dinlenir ve buyruğu başka bir elçiyle bir sonraki hana gönderirdi. Böylece imparatora 30 gün gibi bir zamanda ulaşacak rapor bir tam günde ulaştırılırdı³⁷³. Pegolotti; “*Bir ülkeden diğerine giderken tüm yerlerde başlıca duraklarda un, tuzlu balık ve diğer şeyleri de yeteri kadar bulacaksınız, özellikle de et.*” demektedir³⁷⁴. Buradaki duraklardan kasıt Uluğ Han’ın inşa ettirdiği hanlar olmalıdır.

Ticaret yollarında yapılan bu iyileştirmelerin hem tüccarlar hem de ulaklar için büyük fayda sağladığı açıktır. Sir John Mandeville, yolcuların çölde şehir bulamayacakları durumda hem insan hem de at alabilecekleri ve içerisinde bolca yiyecek bulunan, ihtiyaçları halinde alabilecekleri hanların

bulduğundan söz eder³⁷⁵. Ayrıca Mandeville; “*Uluğ Han, ulaklarını aceleyle ülkenin bir yerine gönderdiğinde, yolculuk yapan ulaklar en yakın hana varıp burada bulunan çanları çalarlar. Sesleri duyan en yakın handaki ulaklar hazırlanır, Han’ın fermanı söylenen bölgeye gidinceye kadar birbiri ardına koşarlar.*”³⁷⁶ diyerek Odorico’ın bahsettiği bu hanların aynı zamanda posta teşkilatı olarak kullanılan ikinci bir faydası olduğunu da dile getirmiştir.

Uluğ Han’ın ticari açıdan yaptığı bir diğer uygulama ise imparatorluk boyunca yapılan alışverişlerde kağıt paranın kullanılması yönünde teşviiktir. Jordanus Catalani; “*Yaşadıkları bölgelerde sikke yerine siyah mürekkep ile*

³⁷² *The Travels of Marco Polo*, s. 169.

³⁷³ “The Journal of Friar Odoric”, s. 351.

³⁷⁴ Francesco Balducci Pegolotti, “Notice of the Land Route to Cathay”, s. 152.

³⁷⁵ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 159.

³⁷⁶ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 160.

damgalanmış kağıt kullanılır. Bu kağıt, altın, ipek, değerli taşlar kısacası birinin arzuladığı her şeyi satın almada kullanılır” demektedir³⁷⁷. Pegolotti;

Tüccarların yanında ne kadar para olursa olsun İmparator onu hazinesi için toplar. Tüccarlar gümüş paraları verip, Moğolların kullandıkları kağıt para ile değiştirmelidirler. Bu kağıt para İmparatorun mührü ile damgalanmıştır. Bu paraya “Balishi” adı verilir. Bu sarı kağıt para (Kubilay Han’ın) mührü ile damgalanmıştır. Hayal ettiğiniz her şeyi, ipek ve diğer ticari malları rahatça satın alabilirsiniz. Bu ülkedeki herkesin kağıt parayı kullanma zorunluluğu var. Söylenene göre bu kağıt paranın her biri diğerinden daha değerli olan ve İmparatorun belirlediği değere göre üç türü vardır³⁷⁸.

Kağıt paradan bahseden Sir John Mandeville, paranın değerinin zaman zaman artıp yükseldiğini, eskidiği takdirde imparatora geri götürüldüğünü ve eskimiş paranın yenisiyle değiştirildiğini söylemektedir. Seyyah aynı

³⁷⁷ *The Wonders of the East by Jordanus Catalani*, s. 46.

³⁷⁸ Francesco Balducci Pegolotti, “Notice of the Land Route to Cathay”, s. 154-155. Kağıt para hakkında daha fazla bilgi için bakınız: 1234’te Moğollar, Jin Hanedanlığı’ndan Kuzey Çin’in kontrolünü aldı. Bu, Yuan Hanedanlığı’nın kurulmasında önemli bir adımdı. Moğol kontrolündeki bölgelerde yerel liderler nispeten özerkti ve her biri kendi para birimini çıkardı. Yaygın olarak kabul edilen tek bir para birimi olmadığı için ticaret esas olarak takas yoluyla yürütülüyordu. Daha sonra 1260 yılında yeni seçilen Uluğ Han Kubilay, Yuan Hanedanlığı’nı kurdu. İlk işlerinden biri Moğol mali sisteminde reform yapmaktı. Zhong-tong chao adlı yeni bir kağıt para birimi tanıttı. Yeni para birimi, yerel halkın elindeki altın, gümüş ve bronz madeni paraları alıp yerine kağıt para koyma girişimiydi. Jin kağıt parasının enflasyonunun farkında olarak, bronz cinsinden kağıt para birimini gümüşle desteklediler. Böyle bir desteğin para birimini daha kolay kabul ettireceği düşünüldü. Ayrıca Kubilay Han vergilerin yeni çıkarılan kağıt parayla ödenmesini zorunlu kıldı. Büyük şehirlerde kurulan döviz büroları aracılığıyla kağıt para tamamen gümüşe çevrilebilir olmasına rağmen, metalik para ticarete yasaklandı. Moğollar, kağıt paranın Moğol imparatorluğu boyunca kullanılmasını amaçladılar. Taşınması kolaydı ve ortak bir değer birimi oluşturdu. Arkeolojik kanıtların ortaya koyduğu gibi, bu aslında Moğol işgali altındaki bölgelerde bir dereceye kadar gerçekleşti. Bu zamana kadar, Yuan Hanedanlığı, dolaşımdaki kağıt para miktarını artırdı. Bunu kısmen güney Çin’i fethetmelerini finanse etmek ve ayrıca günümüz Pekin’de yeni bir başkentin inşasını finanse etmek için yaptılar. Sonuç olarak, kağıt paranın değeri bir kez daha değer kaybetti. 1287’de hükümet, kağıt paraya bağlı kalmaya devam ederek, mevcut kağıt para birimini resmi olarak yüzde 80 oranında devalüe etti ve yeni bir kağıt para birimini tanıttı. Yeni dönüştürülemeyen para birimi eski para biriminden daha fazla değer kaybetmesine rağmen her iki para birimi de dolaşıma devam etti. 1309’da bir başka reform girişi daha yapıldı. Küçük madeni paralar basıldı ve yasal hale getirildi. Ayrıca Moğollar yeni bir kağıt para birimi tanıttılar. İki yıl içinde hükümet yeni para birimini basmayı ve madeni para basmayı da durdurdu. Yeni para birimi devalüe edildi ve madeni paralar biriktirildi. Gümüş ticareti yapmak yasal hale getirildi. Ancak kağıt parayla ilgili tüm sorunlara rağmen, çoğu ticaret kağıt parayla yapılmaya devam etti. Ancak 1350’den sonra, kağıt paranın daha da değer kaybetmesi ve bronz sikkelerin basımının yeniden başlaması üzerine Yuan dönemi Çin’inde kağıt para kullanımı sona erdi. Philip Pfaff, “Paper Money in Early China”, *The BRC Journal of Advances in Business*, Volume:1, Number:1, 2010, s. 59-60.

zamanda Uluğ Han'ın para karşılığı topladığı altın, gümüş ve değerli taşları sarayını süslemek için kullandığını da belirtmiştir³⁷⁹.

Sözü geçen kağıt para ve bu paranın nasıl imal edildiği gibi konularda en detaylı bilgiyi bize Marco Polo vermektedir. Uluğ Han'ın Hanbalık'ta darphanesi bulunuyordu. İpek böceklerini beslemede kullanılan dut yaprağının arta kalan kısmı lapa olacak şekilde dövülerek pamuktan yapılan kağıda benzer siyah bir kağıt elde edilmekteydi. Hazır olduğunda farklı boyutlarda paralar kesilirdi. En küçük olanı bir *tornois*, biraz daha büyük olanı *Venedik Gümüş Parası*'na eşdeğerdi. Kalanlar; iki, üç, beş, on şeklinde devam etmekteydi. Bu kağıdın üretimi saf gümüş ve som altın üretimi kadar zor bir işti. Tüm bu seromoni sonrasında kesilen paralar düzenli bir şekilde Uluğ Han adına memurlar tarafından damgalanırdı. Bu yolla başkaları tarafından para üretilmesi suç sayılmaktaydı. Bu kağıt para Uluğ Han'ın yönettiği tüm bölgelerde geçerliydi. Herkes; inci, gümüş, altın ve mücevherat almak için bu parayı kullanırdı. Para hasar aldığı zaman sadece maliyetinin üçte biri alınarak kişiye yeni bir kağıt para verilirdi. Uluğ Han'ın ordusu altın ve gümüşle aynı değerdeki meblağı kağıt para olarak alırdı³⁸⁰.

Seyyahların ifadesiyle Çin, kasaba ve şehirlerden oluşan karmaşık bir devlet idi. Özellikle büyük tüccarlar ticaret yapmak için başkente giderlerdi. Büyük bir şehir olması doğal olarak geniş ticaret imkanları da sunuyordu³⁸¹. Francesco Balducci Pegolotti, eserinde bu bölgede ticaret yapmak isteyen seyyahlara bazı önerilerde de bulunmaktadır. Çin'den Tana'ya geri dönüş yolunda öküz ve öküz arabası, üç deve ve deve arabası, bir at ve at arabası ve bunların tutacağı maliyeti yanında bulundurması gerektiğini söylemektedir. Seyahatnamelerin, Yuan Hanedanlığı'nda ticaretin gelişmesi için hükümetin yaptığı politikalar hakkında aktardığı bilgiler bunlardan oluşmaktadır. Ancak bu noktada bakılması gereken bir diğer konu da Yuan Hanedanlığı'nda üretim ve tüketimin hangi noktada olduğudur. Seyahatnameler bize parça parça ülkede hangi ürünlerin kullanıldığını, nelerin üretildiğini ve nelerin tüketildiğini de aktarmışlardır. Dahası bölgede ticaretin nasıl yapıldığını,

³⁷⁹ *The Travels of Sir John Mandeville*, 156-157.

³⁸⁰ *The Travels of Marco Polo*, s. 159-161.

³⁸¹ Francesco Balducci Pegolotti, "Notice of the Land Route to Cathay", s. 153.

neyin yüksek fiyattan satıldığı, neyin toplu halde satıldığı, neyin adet başına satıldığına dair bilgiler de vermektedir. Bu bilgiler her ne kadar gereksiz ayrıntılar olarak görülse de dolaylı olarak Moğolların yaşam şartlarının, ülke ekonomisinin hem de Batılı seyyahların gözünden bu ticaret merkezinin nasıl değerlendirildiğinin ipuçlarını verir.

3.2.2. Yuan Hanedanlığı'nda Üretim ve Tüketim

Yuan Hanedanlığı'nda çok çeşitli ürünler üretildiğini seyyahların eserlerinde görmekteyiz. Marco Polo, "Tian-fu" adı verilen bir krallıkla dut ağacı ve üzüm bağları yetiştirildiğinden, ilaveten bunlardan elde edilen şarapların başkente getirildiğinden bahseder³⁸². Buradaki dut ağaçları ayrıca ipek üretiminde de kullanılırdı. Bölgede ipek böceklerinin ürettiği ipek dışında diğer meyveler de üretilmekteydi. Ken-zan-fu şehrine varıldığında seyrek kasabalar, ticaret merkezleri, bağlar ve bahçeler bulunmaktaydı. Buranın yerlileri daha çok Nasturi Hristiyanlar, Müslümanlar ve Türkmenlerden oluşuyordu. Burada da ipek yetiştirmede önemli bir katkısı olan dut ağaçları yetiştirilmekte idi³⁸³. İlaveten burada ham ipek üretilir, daha sonra üretilen bu ipek, altın ve diğer ipek türleriyle karıştırılarak dokunurdu.

Man-ji bölgesine gidildiğinde burada buğday, pirinç ve diğer tahıllar bolca yetiştirilirdi³⁸⁴. Bangala ilinde öküz ve çok fazla büyük olmayan filler bulunurdu. Burada et, süt, pirinç bol miktarda bulunmakta idi. Bunun dışında bölgede pamuk yetiştirilirdi. Bölgede Hint sümbülü, havlıcan, zencefil, şeker ve daha bir çok ürün de yetiştirilirdi. Bu ürünler Hindistan'ın çeşitli kısımlarından gelen tüccarlara kurutulmuş şekilde veya yağ olarak satılırdı³⁸⁵. Marco Polo bize ülkede kömür madenciliği yapıldığını da şu satırlarla anlatmaktadır;

Bu ülkede dağlardan çıkardıkları maden damarlarında bulunan bir tür kara taş vardır. Yakıldığında odun ateşi misali yanar ve ateşi odundan daha iyi tutar, hatta o kadar ki gece yakılan ateş gündüz vakti hâla yanar halde olur. Bu taşlar yakıldığında küle dönmez ve yanarken yüksek bir ısı yayar. Bölgede ağaç kıtlığı olmadığı doğrudur, fakat insan sayısı fazlalığı, ayrıca sürekli yanan soba ve hamamların sayısı

³⁸² *The Travels of Marco Polo*, s. 178.

³⁸³ *The Travels of Marco Polo*, s. 183.

³⁸⁴ *The Travels of Marco Polo*, s. 185.

³⁸⁵ *The Travels of Marco Polo*, s. 208.

*o kadar fazladır ki gücü yeten birinin haftada üç gün, kışları her gün sıcak banyo alışkanlığını yapmayan birisi yoktur. Mevki ve para sahibi her insanın kendi kullanımı için bir (banyo) odası vardır ve odun stokları aşırı kullanımdan dolayı yetmediğinden bu taşlardan büyük ölçüde yararlanır, dahası maliyeti de çok ucuzdur*³⁸⁶.

Bölgede ayrıca ravent bitkisi ve misk de üretiliyordu. Misk, keçi gibi vahşi hayvanların karınlarının belli bir bölgesinde bulunmaktaydı. Hayvan canlıken karnından yuvarlak bir şekilde kesilerek alınır. Yaradan akan kanın deri altında toplandığı söylenir ve kurutulurdu³⁸⁷. Jordanus Catalani, çok güzel görünen ve asil duran topraktan yapılan bir madde olduğunu, buna da porselen denildiğini söylemektedir³⁸⁸. Odorico, ülkede ekmek, şarap, et, balık gibi ürünlerin bolluğu dışında nadir bulunan birçok baharatın da üretildiğini söylemektedir³⁸⁹. Bu noktada Yuan Hanedanlığı'nda önemli bir ticaret merkezi olan Zai-tong Limanı da önem arz etmektedir. Burada, Batılıların hayli talep ettikleri yüksek kalitede kağıt üretilirdi³⁹⁰.

Seyahatnameler, üretilen ürünler dışında Moğolların tükettikleri ürünler hakkında da bize bilgi vermektedir. Moğolların üst kesiminden insanların çoğu içinde çeşitli esans ve baharatın olduğu pirinçten imal edilmiş bir şarap içerlerdi³⁹¹. Sir John Mandeville; Moğolların az miktarda süt tükettiklerini ve baldan yapılan sarhoş edici bir içki içtiklerinden de bahsetmektedir³⁹². Yine varlıklı Moğol kesimi; samur, kakım ve diğer hayvanların kürkleri ile vücutlarını saran altın ve ipek kıyafetler giyerlerdi³⁹³. Moğollar aynı zamanda et tüketimine oldukça önem verirlerdi. Moğollar hakkında Sir John Mandeville'in bahsettiği bir diğer ilginç şey de Moğolların günde sadece bir kez yemek yedikleri, misafir geldiğinde, gelen kişiden de bu sisteme uyarak günde bir sefer yemek yemesini zorunlu tutmalarıdır³⁹⁴. Mandeville, ayrıca bölgede zeytin yağının hayli önemli bir ürün olduğunu, bunun gerekçesinin

³⁸⁶ *The Travels of Marco Polo*, s. 170-171.

³⁸⁷ *The Wonders of the East by Jordanus Catalani*, s. 47-48.

³⁸⁸ *The Wonders of the East by Jordanus Catalani*, s. 48.

³⁸⁹ "The Journal of Friar Odoric", s. 347.

³⁹⁰ *The Travels of Marco Polo*, s. 154.

³⁹¹ *The Travels of Marco Polo*, s. 170.

³⁹² *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 164.

³⁹³ *The Travels of Marco Polo*, s. 97.

³⁹⁴ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 164.

de Moğolların bu ürünü ilaç yapmak için ham madde olarak kullandıklarını söylemektedir³⁹⁵.

Yuan Hanedanlığı'nda üretilen ve tüketilen ürünleri inceledikten sonra bu ürünlerin İpek Yolu'ndaki pazarlarda nasıl satıldığından Francesco Balducci Pegolotti çok kısa bahsetmiştir. Sözü edilen ürünlerin satış özelliklerini tabloda incelememiz daha açıklayıcı olacaktır:

Ölçüyle Satılan Ürünler		Adet Başına Satılan Ürünler	
Balmumu	Bal	İpek	At
Sakız	Yağ	Amber	Binek kısarak
Demir	Keten	Safran	İnci
Teneke		Dövülmüş Tesbih	
Bakır		Tilki kürkü	
Kağıt		Samur kürkü	
Zencefil		Sansar kürkü	
Pamuk		Kurt derisi	
Kızılkök		Geyik derisi	
İç Yağı		İpek kıyafetler	
Peynir		Altın	

Yukarıda bahsedilen balmumu, sakız, demir, teneke, bakır, kağıt, zencefil, pamuk, kızılkök, iç yağı, peynir, bal, yağ, keten gibi ürünler çok yüksek fiyatlardan *pound*³⁹⁶ ile satılmaktadır. İpek, amber, safran, dövülmüş tesbih gibi şeyler küçük hacimli olduğundan bunların alışverişi düşük bir fiyattan, *pound* üzerinden yapılmaktadır. Tilki, samur, kokarca, sansar kürkleri; kurt, geyik derisi, ipek kıyafetler, altın gibi ürünler parça başına satılırdı. Bunların satışı *picco* üzerinden yapılırdı. Yelken bezi gibi özel malzemeler *picco* üzerinden satılırdı. Sıradan giysiler ise demetle satılmakta idi. At, kısarak gibi binek hayvanları hayvan başına satılırdı. İnci ve altın

³⁹⁵ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 166.

³⁹⁶ 1 Pound 20 Ceneviz libresidir.

maddeler ise *saggio* üzerinden satılırdı. Buğday, mısır ve diğer bakliyatlar *cascito* üzerinden satılırdı. İlaveten bölgede balık, balık yumurtası gibi deniz mahsulü ürünler de satılmakta idi³⁹⁷. Gittikleri bölgede aradıkları her şeyi bulan seyyahlar için Yuan Hanedanlığı'nın, önemli bir ticaret merkezi olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.

3.3. Seyyahların Gözünden Yuan Hanedanlığın'da Saray Hayatı

3.3.1. Yuan Sarayları

Jordanus Catalani, Yuan Hanedanlığı sınırları içerisinde iki yüzden fazla şehrin bulunduğunu ve bu şehirlerin Fransa'daki Tuoluose şehriden daha büyük olduklarını belirtir³⁹⁸. Giovanni de'Marignolli, "*Onun (Uluğ Han'ın) altında çok sayıda şehir, bölge ve diller vardır, hepsi güçlü ve zengindir.*"³⁹⁹ diyerek şehirlere atıf yapar. Seyyahlar, Yuan hanedanlık sarayı hakkında da oldukça dikkat çekici bilgiler vermişlerdir. Keşişlere verilen dini imtiyazlar ve tüccarlara bahsedilen ticaret imkanı kadar seyyahlar için görkemli Yuan sarayları da bahsedilmesi gereken bir başka konu idi. Yuan hanedanlık sarayları hakkında bilgi veren başlıca seyyahlar; Marco Polo, Odorico ve Sir John Mandeville'dir.

Uluğ Han, genellikle, Aralık, Ocak ve Şubat aylarında Hanbalık şehrinde otururdu. Burası Çin'in kuzeydoğusuna doğru konumlandırılmıştı. Bu şehrin güney tarafında büyük ve görkemli bir saray bulunmaktaydı. Saray kare duvarlarla örtülmüş, sarayın dört bir yanında bulunan altı mil uzuluğundaki çıkıntıda ise her zaman konuşlanmış askeri birlikler bulunurdu. Sarayın güney ve kuzey taraflarında üçer adet kapı bulunmaktaydı. Diğerlerinden iki kat büyük bir geçit bulunmaktadır ki bunlar her zaman kapalı tutulurdu, sadece Uluğ Han'ın buradan geçmesi gerekirse açılırdı⁴⁰⁰.

Orta kısmın her bölümündeki duvarlar değerli taşlardan yapılmıştır. İçerisinde askeri araç gereçler bulunurdu. Örneğin; dizginler, eyerler, üzengiler, ve diğer süvari teçhizatları vardı. Yaylar, kırışlar, sağdaklar, oklar

³⁹⁷ Francesco Balducci Pegolotti, "Notice of the Land Route to Cathay", s. 157-158.

³⁹⁸ *The Wonders of the East by Jordanus Catalani*, s. 47.

³⁹⁹ "Marignolli's Recollection of Eastern Travel", s. 209.

⁴⁰⁰ *The Travels of Marco Polo*, s. 128.

ve okçulara ait diğer araç gereçler bulunurdu. Diğer tarafta ise zırhlar ve deriler bulunmaktaydı⁴⁰¹.

Bu sarayın bir kısmı geyik, ceylan, karaca, alageyik ve diğer vahşi hayvanları içinde barındıran çayırarla bezenmiştir. Buraya yerden üç ayak uzunluğunda taştan bir yol yapılmıştır, bu sebeple yağmur yağdığında çamur olmazdı. İlaveten burada Uluğ Han'ın görkemli başka bir sarayı bulunmaktadır. Salonun büyük salonları ve odaları ejderha motifleriyle, savaşıların, kuşların ve dört ayaklı hayvanların şekillendirilmesiyle süslenmiştir. Giriş salonu oldukça büyük olan bu sarayda şölenler ve kalabalık toplantılar yapılırdı⁴⁰².

Sarayın kuzey yanında çok uzak olmayan bir ok atımı mesafede sonradan yapılmış bir tepe bulunmaktaydı. Buraya çok güzel ağaçlar dikilmişti. Bu ağaçlar her zaman yeşil rengini koruduğu için bu tepeye “Yeşil Tepe” ismi verilmiştir. Hanbalık şehri, antik zamanlardan beri Çin’de büyük bir nehrin yakınında konuşlandırılmıştı. Daha sonra nehrin karşısında başka bir şehir inşa edilmişti. Eski ve yeni şehri sadece bir dere birbirinden ayırıyordu. Yeni inşa edilen şehre Daidu (Da-du) adı verildi. Tüm Moğollar ve diğer yerliler buraya nakledildiler. Bu yeni şehir, kırk mil genişliğinde her yanı altı mil olan dörtgen bir biçimde inşa edilmiştir. Şehrin bütün planı düzenli bir şekilde oluşturulmuştu. Caddeleri sıklıkla düzdü. Her yanda halka açık sokaklar bulunmaktaydı. Şehrin merkezine büyük bir çan inşa edilmişti. Bu çana her gece üç kez vurulurdu. Üçüncü vuruştan sonra sokaklarda kimse bulunmazdı. Kapıya dört mil uzaklıkta kenar mahalleler bulunmaktaydı. Şehirde Alman, Fransız ve Lombardiyalı çok sayıda insan bulunmaktaydı. Bu insanların her birine ayrı bir bina tahsis edilmişti⁴⁰³.

Marco Polo, Kubilay Han'ın yazlık sarayı Shang-du'dan detaylı bir şekilde bahsetmektedir. Burada mermerden ve görkemli taşlardan göz kamaştırıcı bir saray vardı. Sarayın ön tarafı kentin içine, arka kısmı ise kenti koruyan kale duvarlarına dönüktü. Sarayın içerisinde büyük bir park bulunur ve bu parka yalnızca saray içerisinden girilebilirdi. Sarayın içerisindeki parkta

⁴⁰¹ *The Travels of Marco Polo*, s. 129.

⁴⁰² *The Travels of Marco Polo*, s. 130.

⁴⁰³ *The Travels of Marco Polo*, s. 131-134.

birçok derenin suladığı gösterişli ve oldukça güzel çayırlar vardı. Bu çayırlarda alageyik, karacalar ve keçiler gibi vahşi hayvanlar bulunur ve bunlar yırtıcı kuşlara yem olurlardı. Buradaki yırtıcı kuşların sayısı iki binin üzerindeydi ve Uluğ Han, haftada en az bir kez onları görmeye gelirdi. At üzerinde parka girdiklerinde at sırtında küçük leoparlar taşınırlar, leoparların avladığı hayvanlarla da yırtıcı kuşlar beslenirdi. Uluğ Han bu parkın ortasına renkli sütunlar diktirerek bir kraliyet köşkü inşa ettirmişti. Her sütun yaldızlanmış bir ejderha kanadıyla süslenmişti. Ejderhanın başı çatıya gelecek şekilde, pençeleri ise sağda ve solda konumlandırıldı. Güçlü bir rüzgara karşı dayanıklı olması için binanın her yeri ipek kumaşlarla kaplandı. Uluğ Han'ın zevkine göre inşa edilen köşk ne sökülebilir ne de başka bir yerde tekrar kurulabilirdi. Uluğ Han, Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında ülkesini bu saraydan yönetirdi. Ağustos ayının yirmi sekizinde dinsel bir tören için Uluğ Han saraydan ayrılır ve kurban sunmak için belli bir yere giderdi. Uluğ Han'ın burada yaklaşık on bin kadar kır atı ve kısrağı bulunurdu. Bunlardan elde edilen sütü, Cengiz Han'ın neslinden gelenler dışında kimse içemezdi. Burada Oyrat kabilesi bir istisna idi, onlar savaşta yüksek başarılar gösterdikleri için diğer ailelerden ayrı tutulurlardı⁴⁰⁴.

Odorico seyahatnamesinde Moğolların daha önce ele geçirmiş olduğu, Hanbalık şehrinin yarım mil ötesinde ise *Caido* isimli başka bir şehir inşa ettiklerini söylemektedir⁴⁰⁵. Şehirde her biri kendisinden iki mil uzakta yirmi adet kapı vardı. Bu şehirde Uluğ Han'ın tahtının olduğu, duvarları daire şeklinde ve dört mil uzunluğunda sarayı bulunurdu. Uluğ Han ve hanedana mensup kişiler burada otururlardı. Sarayın etrafında diğer pek çok saray ve beylerinin evleri bulunurdu. Odorico'un bahsettiği birçok saray Çin tarihinden aşına olduğumuz, imparator ve bürokratların kalmaları için inşa edilmiş köşkler olmalıdır. İmparatorluk sarayı civarında ağaçlar ile doldurulmuş bir tepe vardı ve bu sebeple ona Yeşil Tepe denilirdi. Bahsedilen tepenin yanında büyük bir göl vardı, gölün üzerine muhteşem bir taş köprü oturtulmuştu. Gölde yabani ördek ve kazlar, ağaçlık alanda ise kuşlar ve diğer

⁴⁰⁴ The *Travels of Marco Polo*, s. 105-107.

⁴⁰⁵ "The Journal of Friar Odoric", s. 347. Marco Polo'nun Taidu, Odoric'in "Caido", Sir John Mandeville'in "Caydon" ismiyle zikrettiği bu şehir, Avrupa literatüründe, "Xanadu-Kanadu" olarak bilinen Kubilay Han'ın yazlık sarayı Shangdu'dur.

vahşi hayvanlar yaşardı. Böylece Uluğ Han, avlanmak istediğinde çok uzak olmayan bu yöreye giderdi. İlaveten Uluğ Han'ın ikâmet ettiği imparatorluk sarayı çok büyüktü. Sarayın içerisinde altından on dört sütun bulunurdu, duvarları kırmızı deriler ile kaplanmıştı. Sarayın ortasında iki metre yüksekliğinde altınla süslenmiş, *Merdochas* adı verilen değerli bir taştan sarnıç bulunmaktadır. Bu sarnıcın bir köşesi başını öfkeyle kaldıran bir yılanla süslendirilmiştir⁴⁰⁶.

Son olarak Sir John Mandeville'in Yuan hanedanlık sarayı hakkındaki satırlarını vermek gerekmektedir. Sir John Mandeville, çoğunlukla Odorico'un anlatılarını destekler. Moğollar *Caydon* adı verilen bir şehir inşa etmişlerdi. Bu şehrin geniş aralıklarda on iki kapısı bulunmaktaydı. Bu büyük sarayın içerisinde kocaman bir tepe bulunuyordu. Bu tepenin üzerinde başka bir saray vardı ki bu saray bir insanın dünyada görüp göremeyeceği şekilde gösterişli ve zengindi. Tepenin etrafında göletler ve bu göletlerin üzerinden geçmek için inşa edilmiş taş köprüler bulunuyordu. Göletlerin içerisinde kaz, ördek, balıkçıl, kuğu gibi çok sayıda kuş vardı. İlaveten tepede çok sayıda vahşi hayvan yaşıyordu. Uluğ Han avlanmak istediğinde buraya çıkardı.

Sarayın içerisinde altından yirmi dört adet sütun bulunuyordu. Duvarları, güzel hayvanların kırmızı derisiyle kaplanmıştı. Bu derilerin rengi kan kırmızısıydı ve güneş yükseldiğinde parlarlardı. Salonun başında Uluğ Han'ın oturduğu yüksek bir taht bulunmaktaydı. Bu taht, saf altın, değerli taşlar ve büyük incilerle süslenmişti. Salonun her köşesinde altından dört Çin ejderhası bulunmaktaydı. Ayrıca salonun tavanında saf altından yapılmış bir asma bulunurdu. Bu asma salonu kaplamakla birlikte bazıları beyaz, bazıları yeşil, bazıları sarı, bazıları kırmızı, bazıları siyah renkli değerli taşlardan sahte üzüm salkımları yapılmıştı. Som altından ve kristallerden yapılmış masalar bulunurdu. Bir ziyafet olduğu zaman altın, zümrüt ve diğer değerli taşlardan yapılmış kupalarla ikram yapılırdı⁴⁰⁷. Yine Sir John Mandeville, sarayın kapısının önünde nöbet bekleyen tam teçhizatlı bir muhafız grubundan da bahsetmektedir⁴⁰⁸.

⁴⁰⁶“The Journal of Friar Odoric”, s. 347-348. Burada bahsedilen yılan motifi, Marco Polo'nun da bahsettiği ejderha motifidir.

⁴⁰⁷ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 140-144.

⁴⁰⁸ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 144.

Seyyahlar bu saraylarda yapılan kutlamalardan ise biraz daha detay vererek bahsederler.

3.3.2. Saraylarda Yapılan Kutlamalar

Seyyahlar, Yuan Hanedanlığı saraylarında yapılan ziyafetler ve eğlenceler üzerine de bilgiler vermektedir. Odorico; “*Uluğ Han’ın yıl içinde kutladığı dört ziyafet vardır. Bunlardan ilki doğum günü ziyafeti, Ruhen arınma ziyafeti, Taç giyme ziyafeti ve evlilik ziyafetidir.*”⁴⁰⁹ demektir. Sir John Mandeville; “*Uluğ Han’ın bir yıl içerisinde kutladığı dört ziyafet vardır; ilki doğum günü ziyareti; ikincisi, moseache adı verilen bir tapınakta yaptıkları arınma ziyafeti; üçüncüsü, tahtına ilk oturduğu zaman yaptığı ziyafet ki öncesinde dini lider konuşmasını yapardı; sonuncusu ise evlilik ziyafetidir. Bunlardan en gösterişli olanı, Uluğ Han’ın tahta çıktığında verdiği ziyafettir.*”⁴¹⁰ demektir.

Seyyahlar, ziyafetlerin nasıl kutlandığına dair bilgiler de verirler. Özellikle Marco Polo, Kubilay Han’ın doğum günü ziyafeti hakkında bilgi vermektedir. Eylül ayının yirmi sekizinde vuku bulan Uluğ Han’ın doğum gününde tüm Moğollar ve Uluğ Han’ın yönetiminde bulunan tüm tebaası katılmaktaydılar. Uluğ Han, bu yıl dönümünde ipek elbiseler giyer, maiyetindeki yirmi bin bey ve asker de buna benzer renkli elbiseler giyerlerdi. Ancak kullandıkları maddeler eşit zenginlikte değildi. Bazıları on binlerce Bizans altını değerinde değerli taşlar ve incilerle süslüydü. Bu kıyafetler eskidiği zaman en az maliyetle onarılır ve tekrar dağıtılırdı. Uluğ Han’ın doğum gününe tüm Moğol tebaası ve imparatorluk boyunca yönettiği bölgelerdeki insanlar, Uluğ Han’a değerli hediyeler gönderirlerdi. Beyliklerinden gelen meclisindeki birçok insan, on iki mahkemenin verdiği direktiflere uygun olarak Uluğ Han’a hediyeler sunardı. Diğer insanlarla birlikte Hristiyanlar, Putperestler ve Müslümanlar da festivale katılım sağlardı. Bu insanların tanrılarına ve putlarına saygı gösterilerek kendileri için dua etmeleri istenirdi. Sözü geçen insanlar tanrılarına veya putlarına

⁴⁰⁹ “The Journal of Friar Odoric”, s. 342.

⁴¹⁰ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 151-152.

ülkenin egemenliğinin korunması, Uluğ Han adına uzun yaşam, sağlık ve zenginlik için dua ederlerdi⁴¹¹.

Bu festivalin ardından Moğollar, Şubat ayında yılbaşı kutlarlar ve uğur getirdiğine inandıkları beyaz kıyafetler giyerlerdi. Uluğ Han'ın tüm tebaası bu beyaz kıyafetlerden giyer, herkes altın, gümüş ve değerli taşlar gibi pahalı hediyeleri Uluğ Han'a gönderirdi. Onlar ek olarak Uluğ Han'ın yıl boyunca kesintisiz zevk alması ve tüm masraflarını karşılayacak bir hazineye sahip olmasını temenni ederlerdi. Aynı anda beyler, prensler ve rütbeli diğer kişiler, birbirlerine beyaz renkli hediyeler sunar ve “*Gelecek yıl boyunca sana iyi şans getirmesini ve her şeyin gönlünce olmasını diliyorum*” derlerdi.

Ardından Uluğ Han'a hediye olarak kır atlar sunulurdu. Bu atların tamamı mükemmel derecede beyaz olmasa da hâkim renk beyazdı ve ülkede bu atlar pek yaygın değildi. Uluğ Han festivali boyunca en az yüz bin ata sahip olurdu.

Festival sabahında, öncelikle masalar kurulur; tüm prensler, çeşitli rütbelerdeki kişiler, atlı süvariler, falcılar, âlimler, doğancılar ve birçok ordu mensubu ve yönetici Uluğ Han'ın önünde dizilirlerdi. İçeride yer bulamayanlar Uluğ Han'ın görebileceği şekilde binanın dışarısında dizilirlerdi. İlk sırada Uluğ Han'ın oğulları, torunları ve hanedana mensup beyler bulunurlardı. İkinci sırada taşra yöneticisi olan beyler ve hanedana mensup olmayan ama soylu olan kişiler otururlardı. Böylece bu sıralama birkaç derece düşerek başarılı bir düzen oluşturulurdu. Başrahip yüksek sesle, “*Boyun eğ ve diz çök*” derdi. Ardından herkes başları yere değene kadar eğilirdi. Tapınma dört kez tekrarlanırdı. Bundan sonra rahip bir sunağa doğru ilerler, süslü ve üzerinde Uluğ Han'ın adının yazılı olduğu kırmızı bir tablet getirirdi. Bu tablet burada yakılır ve buharlaşana kadar beklenirdi. Ardından herkes adaklarını yerine getirirdi. Bu seromoninin ardından herkes yerlerine geri dönerdi. Uluğ Han etrafa kısaca göz gezdirdikten sonra şölen için masalar hazırlanır, hem erkekler hem de kadınlar ayrı bölgelerde davete katılım sağlarlardı. Şöleden sonra müzisyenler ve tiyatrocular performans gösterirlerdi. Daha sonra Uluğ Han'ın aslanları yürütülürdü. Spor faaliyetleri başlar, bunların hepsi bittikten sonra herkes evlerine dönerdi⁴¹².

⁴¹¹ *The Travels of Marco Polo*, s. 139-141.

⁴¹² *The Travels of Marco Polo*, s. 142-143.

Bu festivaller hakkında bilgi veren bir diğere seyyah Odorico'dur. Uluğ Han, bu ziyafetlere tüm tebâsını, akrabalarını davet ederdi. Uluğ Han, tahtına oturur, davete katılan beyler başlarındaki taçlarla kendilerini tanıtırlandı. İlk beyler yeşil, ikinciler kırmızı, üçüncüler sarı olarak ayrılırlardı. Her adamın elinde fil dişi tablet ve bellerinde altın kemerler takılı olurdu. Etraflarında sahne oyuncularını ve müzik aletleriyle birlikte müzisyenler oturmaktaydılar. Sarayın bir köşesinde bütün alimler ve büyücüler otururlar, şekil ya da yazılara bakarlandı. Âlimlerin beklediği vakit geldiğinde, hatip dışarıya yüksek sesle bağırarak "*Uluğ Han'ın önünde eğilin ya da diz çökün*" diye bağırır, ardından herkes yere kadar eğilirdi. Sonrasında; "*Hepiniz kalkın*" diye bağırır ve hemen hepsi kalkarlardı. Ardından âlimler bir kez daha şekil ve yazılara bakarlar, bu seramoni tamamlandıktan sonra da hatip; "*Parmaklarınızı kulaklarınıza geçirin*" diye bağırırlar, bir zaman sonra da ikinci kez "*Çıkartın!*" diye bağırırdı. Ardından üçüncü kez "*Bu yemeği yiyin*" diye bağırırlardı. Müzisyenlerin sırası geldiğinde âlimler, "*Efendinize şölen düzenleyin*" diye bağırırlar, müzisyenler ise derhal ahenkli bir müzik çalmaya başlarlandı. Ve hemen başka bir ses, "*Barış Yapın!*" diye haykırırdı. Sonra kadın müzisyenler gelip imparatorun önünde tatlı bir şekilde şarkı söylerlerdi. Müzisyen ve şarkıcılardan sonra aslanlar gelip Uluğ Han'a saygılarını sunardı. Sonra hokkabazlar, şarap dolu altın bardakları havada bir aşığı bir yukarı atarak gösteri yaparlardı⁴¹³.

Sir John Mandeville yine Marco Polo ve Odorico'un anlattıklarını desteklese de Odorico'un üstü kapalı bahsettiği olaylar hakkında biraz daha ayrıntı vermektedir. Bu festivallerin her birine çok kalabalık bir insan grubu katılmaktaydı. Festivaller büyük salonlarda yapılmakla beraber, katılım sağlayan dört bin kişi başlarına bir taç takar ve değerli Moğol giysileriyle festivale teşrif ederlerdi. Festivale katılım sağlayan dört bin bey, dört bölüğe ayrılırdı. Her bin kişi aynı renk giyerdi. Beylerden ilk bin kişi altınlarla işlemeli yeşil ipek elbiseler, ikinci bin kişi yine altın işlemeli kırmızı elbiseler, üçüncü bin kişi mor elbiseler, dördüncü bin kişi ise sarı elbiseler giyerdi. Bu elbiseler değerli taşlar ve doğu incileriyle süslenmiştir. Bu kişiler hiçbir şey

⁴¹³ "The Journal of Friar Odoric", s. 352-354.

söylemeden Uluğ Han'a yönelirler, yanlarında yeşim taşı, fil dişi ya da kristal tabletler taşırlandı. Müzik eşliğinde ilk bin kişi toplanır, ardından onlar çıkar, ikinci bin kişi salona gelir ve her grup sırasıyla bu seromoniyi takip ederlerdi. Uluğ Han'ın masasında çeşitli âlimler de oturmaktaydılar. Bunlardan bazıları astronomi, bazıları büyücülük, toprak falı, su falı, ateş falı gibi kehanet ve birçok bilgeliğe sahip kişilerdi. Bunların her birinin yanlarında taşıdıkları altın pusulaları vardı. Bazılarının küreleri ve bazılarının da içinde insan veya hayvan sakatları taşıdıkları altın kâseleri bulunmakta idi⁴¹⁴.

Sir John Mandeville, Odorico'un bahsetmiş olduğu, âlimlerin yaptıkları seromoninin neden yapıldığına dair bilgiler de vermiştir. Âlimlerden biri ilk olarak "*Uluğ Han yükselecek, Tanrı'nın oğlu ve tüm dünyanın efendisi olacak*" derdi. Daha sonra başka bir âlim, serçe parmaklarını kulaklarına götürmelerini ister, ardından bu seramoni ellerin ağza, daha sonra ise ellerin başının üstüne konulmasıyla devam eder ve tüm katılımcılar bunları sırasıyla yaparlardı. Sir John Mandeville; bu seramoninin anlamını sorduğunda âlimlerden biri şu şekilde yanıt verir; "*Başlarını yere kadar eğmeleri, Uluğ Han'a karşı sonsuza kadar itaatkar ve dürüst olacakları, hiçbir iyilik ve hediye karşısında ona hainlik etmeyecekleri; parmakların kulağa sokulması, hiçbirinin Uluğ Han'a haykırı bir söz duymayacaklarını, duyduğunda ya da bunları yapacak kişiyi hemen konseye söyleyeceği*" anlamına geliyordu. Seyyahın ifadesiyle "*Onların Uluğ Han ile ilişkisi babası, erkek kardeşi veya oğlu gibiydi*"⁴¹⁵.

Ardından festivale katılım sağlayan beyler sırasıyla Uluğ Han'a kır atlar, mücevherler ve değerli taşlar armağan ederlerdi. Müzik devam ederken, Uluğ Han'ın aslanları, leoparları, kartalları, akbabaları, dalgıç kuşları, balıkları ve yılanları getirilirdi. Bunların gösterilerinden sonra tam teçhizatlı şövalyeler silahlı mızrak dövüşü için ortaya çıkar, rastgele koşuşurlardı. Sonra aniden birbirlerine doğru koşarlar ve mızraklarını sertçe birbirine vururlardı. Dövüş bittikten sonra bu kez sihirbazlar gelir ve gösteri yaparlardı. Ardından hep birlikte toplanıp, av köpeklerini alıp domuz ve geyik avına çıkarlardı⁴¹⁶.

⁴¹⁴ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 152-153.

⁴¹⁵ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 153-154.

⁴¹⁶ *The Travels of Sir John Mandeville*, s. 155.

SONUÇ

Kubilay'ın son yıllarındaki askeri başarısızlıklar ölümünden sonra dışa dönük seferleri durma noktasına getirdi. İkinci imparator Temür'ün de ölümünün ardından devlet gerilemeye başladı. Esasen devleti yıpratan nedenlerin başında Yuan hanedan beyleri arasındaki taht kavgaları, imparatoriçelerin devlet işlerine karışmaları, devleti yönetmekle görevli kesimin imparator üzerindeki etkisinin artması sayılabilir. Böyle bir dönemde başa geçen Togan Temür siyasi duruma adapte olamadı. Bu dönemde Güney Çin'de "Kırmızı Sarıklılar İsyanı" patlak verdi. İsyanın 1368 yılında başkente sıçramasıyla Moğollar, Çin'i terk ederek İç Moğolistan bölgesine çekildiler. Burada Togan Temür tarafından Kuzey Yuan Hanedanlığı kuruldu. İsyan sonucunda Çin'de ise Ming Hanedanlığı kuruldu. Moğollar, Ming döneminde Çin'e yeniden akınlar yaptılarsa da eski topraklarını ele geçiremediler.

Moğollarla ilk temas eden Batılı seyyahların veya Doğulu tarihçilerin, Moğollara ön yargıyla yaklaştıkları, yazdıkları satırlardan anlaşılmaktadır. Özellikle Doğu milletleri Moğol istilalarına yakından şahitlik etti. Moğolların şehirlerini yıkmaları, şehirlerde katliam yapmaları Doğulu tarihçilerde doğal olarak "Vahşi Moğol" algısının doğmasına neden oldu. İlk dönem Batılı seyyahlara göre de durum farklı değildi. Simon de Saint-Quentine seyahatnamesinde Moğolların "vahşi" olduklarından bahseder. Ricoldus de Monte Crucis de İlhanlı topraklarında Hristiyanlara karşı yapılan baskıdan ötürü Moğol profilini "vahşi" olarak tanımlamaktadır. Giovanni da Pian del Carpine ve Ruysbroeckli Willem açıkça bunu söylemese de seyahatnamelerdeki Moğollara karşı "öteki" bakışı anlaşılmaktadır. Batılı seyyahların bu tutumunun sebebinin altında Moğolların topraklarında imtiyaz sahibi olamamalarının nefreti yatmaktadır. Bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi için ikinci nesil seyyahlar adını verdiğimiz, çalışmamızda sözü edilen seyyahların bilgilerine bakmamız gerekmektedir.

Kubilay Han'ın başkenti Pekin'e taşınmasıyla Batılı seyyahlar Çin'i ziyaret etme imkânı buldular. Yuan Hanedanlığını ziyaret eden ikinci nesil seyyahlar; Uluğ Hanların meclislerini, kadın ve erkeklerin bir düzende oturmasını oldukça detaylı bir şekilde aktarmışlardır. Aynı zamanda

seyyahlar, geldikleri bu ülkedeki ordu millet anlayışı ve sosyal devlet anlayışı hakkında gördüklerini de aktarmışlardır. Onlara göre Uluğ Han hem sarayında lüks içinde yaşamaktaydı hem de halkın refah düzeyini arttırmak için bir takım politikalar geliştirmişti. Üstelik onun halkı savaşçı erkek ve kadınlardan oluşuyordu. Tüm bu anlatımlar Yuan Hanedanlığı'nın alelade bir devletten ziyade seyyahların gözünde potansiyel ideal devlet olduğunu betimleyen sahnelerdir. Ancak bu detaylar algı değişiminin temellerini sağlasa da bütünüyle kendi başına Moğol algısındaki değişimin sebepleri olarak açıklanamaz.

Fakat algı değişiminin temellerini yine de seyyahların ifadeleriyle öğrenmemiz mümkündür. Marco Polo; Çin'e gittiğinde Kubilay Han'ın himâyesine girmiştir. Giovanni da Montecorvino; Temür döneminde Çin'e gitmiş, bölgede misyonerlik faaliyetlerini sürdürmesi dışında Yuan Hanedanlığı sınırları içerisinde kilise açma imtiyazına da kavuşmuştur. Bunun dışında bölgeye giden diğer seyyahlar farklı hükümdarlar döneminde dini açıdan çeşitli imtiyazlar elde etmişlerdir. Yuan imparatorları diğer dinlerde olduğu gibi Hristiyanlığın da hâmilliğini sürdürmekteydiler.

Bir diğer gelişme ise Yuan Hanedanlığı'nın, bölgeye gelen tüccarların daha rahat ticaret yapabilmeleri için ticaretin akışını destekleyen politikalarıdır. Moğol Barışı ile seyahat yolları güvenli hâle getirilmiş, yolların üzerine seyyahlara yol gösteren ağaçlar, sütunlar dikilmiş, yine hanlar, hastaneler kurulmuştu. Tüm bu politikalar neticesinde ülkede ticaret canlandı. Mesleği tüccarlık olan kişiler de bu politikalardan hoşnutlardı. Üstelik bölgede çeşitli ürünlerin yetiştirilip talep üzerine pazarlarda satılması seyyahlar için ayrıca önemliydi.

Bunun dışında seyyahlar Yuan saraylarından ve bu saraylarda yapılan kutlamalardan da bahsederler. Bu sarayların gösterişli mimarisi kadar yapılan kutlamalardaki göz alıcı zengin kalabalık da seyyahları oldukça etkilemekteydi. Özet olarak, Moğol İmparatorluğu'na giden ilk nesil seyyahların elde edemedikleri imtiyazları ikinci nesil seyyahlar fazlasıyla elde ettiler. Yuan Hanedanlığı, Moğol İmparatorluğu dönemine nazaran Batı'ya karşı daha ılımlı ve uyumlu bir politika izledi. Nihayetinde, Connel'in

dediği gibi “Ejderha (Moğollar), zaman içerisinde bukalemuna dönüştü”⁴¹⁷.
Boylce Ortaçağ’ın iki kilit grubu dindarlar ve tüccarlara hem dini imtiyazlar
hem de ticari imtiyazların verilmesiyle saleflerinin yaftaladığı “Vahşi Moğol”
algısı “Adil Moğol”a yönelik değişim gösterdi.

⁴¹⁷ Aktaran; Murat Tural, *Seyahatnamelere Göre Moğollar*, s. 242.

KAYNAKÇA

ANA KAYNAKLAR

Çin ve Moğol Kaynakları

Song Lian 宋濂, **Yuan-shi 元史**, (Yuan Hanedanlığı Tarihi), 1367, Zhonghua Shuju 中華書局, Pekin 北京1976 baskısı kullanılmıştır.

Ke Shaomin 柯绍忞, **Xin Yuan-shi 新元史**, (Yuan Hanedanlığı Yeni Tarihi), 1920.

Song Yuan Tong Jian Quan-bian 宋元通鑑全編, (Yuan ve Song Hanedanlıklarının Tamamlanmış Koleksiyonu), Chinese Rarebook Collection, 1620, orijinal nüshanın dijital baskısı kullanılmıştır.

The Secret History of Mongols: A Mongolian Epic Chronicle in the Thirteenth Century, trans: Igor de Rachewiltz, A Collection of Open Access Books and Monographs, 2015.

Moğolların Gizli Tarihçesi, çev: Mehmet Levent Kaya, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018.

Moğolların Gizli Tarihi, çev: Ahmet Temir, Ankara, TTK Yayınları, 2019.

Batılı Seyyahların Seyahatnameleri ve Mektupları

Marco Polo Seyahatnamesi;

The Travels of Marco Polo, trans: Manuel Komroff, United States: Horace Liveright Press, 1926.

Giovanni da Montecorvino, Pregrine ve Perugia'ya ait mektuplar;

DAWSON, Christopher. *Mission to Asia Narratives and Letters of the Franciscan Missioners in Mongolia and China in the Thirteenth and Fourteenth Centuries*, New York: Harper Torchbook, 1966.

Odorico da Pordenone ve Sir John Mandeville Seyahatnameleri;

The Travels of Sir John Mandeville, trans. Henry W. Sage, New York: Cornell University Library, 1981.

Giovanni de'Marignolli Seyahatnamesi;

“Marignolli’s Recollection of Eastern Travel”, trans. Henry Yule, *Cathay and the Thither III*, New Delhi: Munshiram Monaharlal Publishers, 1916.

Jordanus Catalani Seyahatnamesi;

Mirabilia Descripta, The Wonders of the East, by Friar Jordanus of the Order of Preachers and Bishop of Columbum in India the Greater, (circa 1330), çev: Henry Yule, London: The Hakluyt Society, 1839.

Francesco Balducci Pegolotti Ticaret El Kitabı;

“Notice of the Land Route to Cathay and of Asiatic Trade in the First Half of the Fourteenth Century”, trans. Henry Yule, *Cathay and the Way Thither III*, New Delhi: Munshiram Monaharlal Publishers, 1916.

ARAŞTIRMA ESERLERİ

ALMAS, Turgun. *Uygurlar*, çev: Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.

ATWOOD, Christopher. *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*, United States of America: Acid-Fire Paper, 2004.

BALCI, Tuğba Gökçe. *Tabgaç Devleti (386-534)*, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Ortaçağ Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), 2019.

BAYKUZU, Tilla Deniz. *An Lu Shan İsyanı ve Büyük Yen Devleti*, Konya: Kömen Yayınevi, 2013.

BAYKUZU, Tilla Deniz. *Asya Hun İmparatorluğu*, Konya: Kömen Yayınevi, 2012.

BERGREEN, Laurance. *Marco Polo From Venice to Xanadu*, New York: Alfred Knoff Published, 2007.

BERGREEN, Laurance. *Marco Polo*, çev: Mine Zeybekoğulları, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018.

BIRAN, Michal. *Qaidu and the Rise of the Independent Mongol State in Central Asia*, Curzon Press, 1997.

BİRGE, Bettine. “Women and Confucianism from Song to Ming: The Institutionalization of Patrilineality”, *The Song-Yuan-Ming Transition in*

Chinese History, edit: Paul Jacov Smith-Richard von Glahn, London: Harvard University Press, 2003, s. 212-240.

BLOCH, Marc. *Tarih Savunusu veya Tarihçilik Mesleği*, çev: Ali Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

BOYLE, John Andrew. *The Successors of Genghis Khan*, New York: Columbia University Press, 1971.

BREISACH, Ernst. *Tarih Yazımı*, çev: Hülya Kocaoluk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

CAMPBELL, Mary. *The Witness and Other World-Exotic European Travel Writing 400-1600*, London: Cornell University Press, 1998.

CARPİNİ, Plano. *Moğolistan Seyahatnamesi 1245-1247*, çev: Ergin Ayan, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018.

Cengiz İmparatorluğu Hakkında İlk Tarihi Kayıtlar Meng Ta Pei Lu ve Hei Ta Shi Lu, çev: Ankhbayar Danuu, haz. Mustafa Uyar, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2012.

CHAFFE, John. "Cultural Transmission by Sea Maritime Trade Routes in Yuan China", *Eurasian Influences on Yuan China*, edit: Morris Rossabi, Singapore, 2013, s. 41-59.

CHAUCER, Geoffrey. *The Canterbury Tales*, London: Wordsworth Poetry Library, 2002.

CHENG, Hua-fang. "Military Families and the Southern Song Court – Lü Case", *Journal of Song-Yüan Studies*, S. 33, 2003, s. 49-70.

CİLACI, Osman. "Ahbarü'r-Sin ve'l-Hind", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.I, 1998, s. 493.

COŞKUN, Menderes. "Türk Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVII, 2009, s. 11-13.

DARDESS, John. "Shun-ti and the End of Yüan Rule in China", *The Cambridge History of China Alien Regimes and Border States, 907-1368*, edit: Herbert Franke, Denis Twitchett, Cambridge University Press, 2008, s. 561-584.

DAUGLAS, Robert Kenneway. *The Life of Genghis Khan*, London: Ballantyne, 1877.

DAVİS, Richard, “The Reign of Tu-tsung and its Successors to 1279”, *The Cambridge History of China The Sung Dynasty and its Precursors 907 - 1279*, edit: Denis Twitchett, Paul Jakov Smith, Cambridge University Press, 2009, s. 913-963.

DELGADO, James. *Kubilay Han'ın Kayıp Donanması Tarihin En Büyük Denizcilik Felaketi*, çev: Merve Tosun, İstanbul: Tarih Kuram Yayınları, 2017.

EBERHARD, Wolfram. *Çin Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 2007.

FRANCOPAN, Peter. *İpek Yolu Alternatif Dünya Tarihi*, çev: Mengü Gülmen, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2018.

FRANKE, Herbert. “Sino-Western Contact Under the Mongol Empire”, *Journal of Royal Asiatic Society*, Honkong Branch, 1966, s.49-72.

GERNET, Jacques. *Daily Life in China on the Eve of the Mongol Invasion 1250-1276*, California: Stanford University Press, 1962.

GLAHN, Richard von. “Town and Temples: Urban Growth and Decline in the Yangzi Delta 1100-1400”, *The Song-Yuan-Ming Transition Chinese History*, edit: Paul Jacov Smith – Richard von Glahn, London: Harvard University Press, s. 176-211.

GROUSSET, Rene. *Stepler İmparatorluğu Atilla, Cengiz Han, Timur*, çev: Halil İnalçık, Ankara: TTK Yayınları, 2011.

HALCOMBE, Charles. *Doğu Asya Tarihi Çin Japonya Kore Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar*, çev: Murtaza Özeren, İstanbul: Dergah Yayınları, 2016.

HASGÜÇMEN, Gülşah. *Cengiz Han'ın Ölümsüzlük Arayışı Taoist Simyacı Bir Keşiş'in Türkistan Seyahatnamesi (1221-1224)*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2019.

HEISSIG, Walther. *Die Mongolen Ein Volk sucht seine Geschichte*, Dusseldorf, Wien Econ Verlag, 1979.

HİLAL, Adil. *Moğol Batı Avrupa İlişkileri ve İslam Dünyasına Etkileri*, çev: Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2019.

HOWORTH, Henry. *History of Mongols From 9th to 19th Century*, Londra, 1876.

HSIAO, C'hi-ch'ing. “*The Military Establishment of the Yuan Dynasty*”, London: Harvard University Press, 1978.

HSIAO, Ch'i-ch'ing. “Mid-Yüan Politics”, *The Cambridge History of China Alien Regimes And Border States 907-1368*, edit: Herbert Franke, Denis Twitchett, Cambridge University Press, 2008, s. 490-561.

HUA, Kaiqi, “The Journey of Zhao Xian and the Exile of Royal Descendants in the Yuan Dynasty”, *Buddhist Encounters and Identities Across East Asia*, Edit: Ann Heirman, Carmen Meinert, Christoph Anderl, Boston: 2018, s. 196-223.

HULBERT, Homer. *History of Korea*, Seoul: 1905.

ILIN, M. SEGAL, E. *İnsan Nasıl İnsan Oldu*, çev: Ahmet Zekerya, İstanbul: Say Yayınları, 2019.

İbn Battuta Seyahatnamesi, haz. Mümin Çevik, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015.

JACKSON, Peter. “Mongols and Europe”, *Cambridge History of Europe*, Cambridge University Press, 2008, s. 701-719.

KAFALI, Mustafa. “The Chagatay Khanete”, *The Mongols History and Culture for the 800th Anniversary of the Mongolian State*, Ankara: Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism, 2006, s. 85-116.

KHAZANOV, Anatoly. *Göçebe ve Dış Dünya*, çev: Ömer Suveren, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2015.

KWANTEN, Luc. *Imperial Nomads: A History of Central Asia 500-1500*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1979.

LANE, George. “Whose Secret Intent?”, *Eurasian Influences on Yuan China*, edit: Morris Rossabi, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2013, s. 1-40.

LANE, George. *Daily Life in Mongol Empire*, London: Greenwood Press, 2006.

LEE, Songja. *Odoric Pordenone Seyahatnamesi (1318-1330) (Giriş – Tercüme ve Notlar)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.

LİU, Mau-tsai. *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri*, çev: Ersel Kayaoğlu-Deniz Banoğlu, İstanbul: Selenge Yayınları, 2011.

LO, Jung-pang. *China as a Sea Power 1127-1368 A Preliminary Survey of the Maritime Expansion and Naval Exploits of the Chinese People During the Southern Song and Yuan Periods*, Hong Kong, Hong Kong University Press, 1957.

LUO, Hsin. *Hei-chan Shang-te Pei-wei Huang-ti 黑毡上的北魏皇帝* (Kara Keçe Üzerinde Kuzey Wei İmparatoru), Pekin, 2015.

MALFATTO, Irene. “John of Marignolli and Histographical Project of Charles IV”, *Acta Universitates Carolinae*, LV/1, 2015, s. 131-140.

Marco Polo'nun Geziler Kitabı, çev: Ömer Güngören, İstanbul: Yol Yayınları, 2017.

MAY, Timothy. *The Mongol Conquests in World History*, London: Reaktion Books Ltd, 2012.

MORTIMER, Favell Lee. *Asya'da Uzaklarda Misyonerlerin Masum Olmayan Seyahat Notları*, çev: Mert Akcanbaş, İstanbul: Destek Yayınları, 2011.

ÖZCAN, Altay Tayfun. *Moğollar Avrupa'da Moğolların Avrupa Seferinin Üç Tanığı*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2020.

PFAFF, Philip. “Paper Money in Early China”, *The BRC Journal of Advances in Business*, Volume:1, Number:1, 2010, s. 55-68.

PIRENNE, Henry. *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev: Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

POLO, Marco. *Dünya'nın Hikaye Edilişi*, not: Stephan Yerasimos, çev: Işık Ergüden, Zühre İlkelen, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019.

POLO, Marco. *Seyahatname*, çev: Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.

POW, Stephen. “Fourtresses That Shatter Empires: A Look At Möngke Khan's Failed Campaigns Against The Song Dynasty 1258-1259”, Edit: Gerard Jaritz-Kyra Lyublyanovics, Budapeşt: *Annual of Medieval Studies At Ceu*, V. 23, 2017, s. 96-107.

PUBBLICI, Lorenzo. “Giovanni di Plano Carpini and the Representation of Otherness in the First Part of the *Historia Mongolorum*”, *Santa Reparata International School of Arts*, s. 38-49

Ricoldus de Monte Crucis. *Doğu Seyahatnamesi*, çev: Ahmet Deniz Altunbaş, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018.

ROSSABI, Morris. “The Reign of Kublai Khan”, *The Cambridge History of China Alien Regimes and Border States 907-1368*, edit: Herbert Franke – Denis Twitchett, Cambridge University Press, 2008, s.414-189.

ROSSABI, Morris. *Kubilay Han*, çev: Özgür Özol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.

ROUX, Jean-Paul. *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, çev: Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2001.

RUYSBROECKLİ WİLLEM. *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk 1253-1255*, edit: Peter Jackson, David Morgan, çev: Zülal Kılıç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.

SARDELIC, Mirco. “John of Plano Carpini VS Simon of Saint-Quentine: 13th Century Emotions in the Eurasian Steppe”, *Golde Horde Review*, Vol: 1, no:3, 2017, s. 494-508.

Simon de Saint-Quentine, Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245 – 1248, çev: Erendiz Özbayoğlu, Antalya: Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı, 2006, s. 67

STEINCHADEN, Sigrid. “Historical Intercultural Learning on the Example of European Medieval Travellers to Pre-Yuan and Yuan Dynasty Mongolia and China”, *academia.edu*, s. 1-18.

STEINER, Johannes. “Some Records on the Death of Mongol Khans Deathbed Scenes and Supernatural Incidents”, *Chronica, Annual of Institute of History University of Szeged Hungary*, 2011, s.35-49.

SUSUMU, Ishii. “The Decline of Kamakura Bakufu”, *Cambridge History of Japan*, edit: Kozo Yamamura, Cambridge University Press, 2008, s. 128-174.

Süleyman el-Tacir. *Doğu'nun Kalbine Seyahat Çin ve Hind Ülkeleri Hatıraları ve İlaveleri*, çev: Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2018.

ŞEN, Huriye. *Kubilay Döneminde Yuan Hanedanı-Japon İlişkileri*, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), 2019.

- ŞENEL, Alaaddin. *İnsanlık Tarihi*, Ankara: İmge Yayınları, 2020.
- TAŞAĞIL, Ahmet, *Gök-Türkler I-II-III*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- TAŞAĞIL, Ahmet. “Göktürk Dönemi Türk-Moğol Boy İlişkileri” *Türk Moğol Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2018, s. 23-48.
- TURAL, Murat. “Ortaçağ’da Tebaasının Dini Üzere Olmayan Hükümdarlar ve Hayali Krallıklar”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S. XXXIV, Haziran 2018, s. 43-64.
- TURAL, Murat. *Seyahatnamelere Göre Moğollar ve Katolik Dünyası (Dini İdealler Politik Kaygılar)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, 2015.
- ÜREN, Umut. *Avrasya’nın Bozkır Halkları Alanlar ve Aslar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.
- VERNADSKY, George. *Moğollar ve Ruslar*, çev: Eşref Özbilen, İstanbul: Selenge Yayınları, 2015.
- WANG Yüan-kang, “The Southern Song Dynasty (1127-1279)”, *Harmony and War (Confucian Culture and Chinese Power Politics) II*, 2010.
- WEATHERFORD, Jack. *Cengiz Han*, çev: Sermin Karakale, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018.
- Wonders of the East by Friar Jordanus*, trans: Henry Yule, London: The Hakluyt Society, 1839.
- WOOD, Frances. *Did Marco Polo Go to China*, United States: Westview Press, 1995.
- WRIGHT, David Curtis. “Debates in the Field During Bayan’s Campaigns Against Southern Song China 1274-1276”, *Debating War in Chinese History*, Edit: Peter A. Lorge, Brill, Leiden-Boston: 2013, s. 141-162.
- XIONG, Victor Cunrui. *Historical Dictionary of Medieval China*, United Kingdom: Scarecrow Press, 2009.
- YAZICI, Hüseyin. “Seyahatname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVII, 2009, s. 9-11.
- YİN, Lau Nap. HUANG K’uan-chung. “Founding and Consolidation of the Sung Dynasty under T’ai-tsu (960-976), T’ai-tsung (976-997) and

Chen-tsung (997-1022)”, *Cambridge History of China The Sung Dynasty And Its Precursors*, C. V, Cambridge University Press, s. 206-278.

YOLAÇ, Can. *Herkes İçin Çin Tarihi Siyaset, Kültür, Medeniyet*, Ankara: Olasılık Yayınları, 2016.

YULE, Henry. *Cathay and the Way Thither I*, New York: Cambridge University Press, 2009.

YULE, Henry. *Cathay and the Way Thither II*, New York: Cambridge University Press, 2009.

YULE, Henry. *Cathay and the Way Thither IV*, New Delhi: Munshiram Monaharlal Publishers, 1916.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://ahmettasagil.wordpress.com/makaleler/turk-tarihi-ile-ilgili-cin-kaynaklarinin-turkce-nesri-uzerine-dusunceler/> 23.09.2020.

<https://www.altayli.net/cinin-resmi-hanedan-yilliklarinda-turk-kavimlerine-ait-monografiler.html> 23.09.2020.

<https://www.wdl.org/en/item/2352/> 23.09.2020.

元史卷一

本紀第一

太祖

太祖法天啓運聖武皇帝，諱鐵木眞，姓奇渥溫氏，蒙古部人。

其十世祖孛端叉兒，母曰阿蘭果火，嫁脫奔咩哩健，生二子，長曰博塞葛答黑，次曰博合觀撒里直。既而夫亡，阿蘭寡居，夜寢帳中，夢白光自天窗中入，化爲金色神人，來趨臥榻。阿蘭驚覺，遂有娠，產一子，卽孛端叉兒也。孛端叉兒狀貌奇異，沉默寡言，家人謂之癡。獨阿蘭語人曰：「此兒非癡，後世子孫必有大貴者。」阿蘭沒，諸兄分家貲不及之。孛端叉兒曰：「貧賤富貴，命也，貲財何足道。」獨乘青白馬，至八里屯阿懶之地居焉。食飲無所得，適有蒼鷹搏野獸而食，孛端叉兒以緡設機取之，鷹卽馴狎。乃臂鷹獵兔禽以爲饕，或闕卽繼，似有天相之。居數月，有民數十家自統急里忽魯之野逐水草來遷，孛端叉兒結茅

元史卷四

本紀第四

世祖一

世祖聖德神功文武皇帝，諱忽必烈，睿宗皇帝第四子。母莊聖太后，怯烈氏。以乙亥歲八月乙卯生。及長，仁明英睿，事太后至孝，尤善撫下。納弘吉刺氏爲妃。

歲甲辰，帝在潛邸，思大有爲於天下，延藩府舊臣及四方文學之士，問以治道。

歲辛亥，六月，憲宗卽位，同母弟惟帝最長且賢，故憲宗盡屬以漠南漢地軍國庶事，遂南駐爪忽都之地。

邢州有兩答刺罕言於帝曰：「邢吾分地也，受封之初，民萬餘戶，今日減月削，纔五七百

元史卷十八

本紀第十八

成宗一

成宗欽明廣孝皇帝，諱鐵穆耳，世祖之孫，裕宗眞金第三子也。母曰徽仁裕聖皇后，弘吉烈氏。至元二年九月庚子生。二十四年，諸王乃顏反，世祖自將討平之。其後合丹復叛，命帝往征之，合丹敗亡。三十年六月乙巳，受皇太子寶，撫軍於北邊。三十一年春正月，世祖崩，親王、諸大臣遣使告哀軍中。

夏四月壬午，帝至上都，左右部諸王畢會。先是，御史中丞崔彥得玉璽于故臣之家，其文曰「受命于天，既壽永昌」，上之徽仁裕聖皇后。至是手授於帝。甲午，即皇帝位，受諸王宗親、文武百官朝於大安閣，詔曰：

朕惟太祖聖武皇帝受天明命，肇造區夏，聖聖相承，光熙前緒。迨我先皇帝體元

元史卷二十二

本紀第二十二

武宗一

武宗仁惠宣孝皇帝，諱海山，順宗答剌麻八剌之長子也。母曰興聖皇太后，弘吉剌氏。至元十八年七月十九日生。

成宗大德三年，以寧遠王闊闊出總兵北邊，怠於備禦，命帝卽軍中代之。四年八月，與海都軍戰于闊別列之地，敗之。十二月，軍至按台山，乃變帶部落降。五年八月朔，與海都戰于迭怯里古之地，海都軍潰。越二日，海都悉合其衆以來，大戰于合刺合塔之地。師失利，親出陣，力戰大敗之，盡獲其輜重，悉援諸王、駙馬衆軍以出。明日復戰，軍少却，海都乘之，帝揮軍力戰，突出敵陣後，全軍而還。海都不得志去，旋亦死。

八年十月，封帝懷寧王，賜金印，置王傅官，食瑞州六萬五千戶。十年七月，自脫忽思

元史卷二十四

本紀第二十四

仁宗一

仁宗聖文欽孝皇帝，諱愛育黎拔力八達，順宗次子，武宗之弟也。母曰興聖太后，弘吉刺氏。至元二十二年三月丙子生。

大德九年冬十月，成宗不豫，中宮秉政，詔帝與太后出居懷州。十年冬十二月，至懷州，所過郡縣，供帳華侈，悉令撤去，嚴飭扈從毋擾於民，且諭僉事王毅察而言之，民皆感悅。

十一年春正月，成宗崩，時武宗爲懷寧王，總兵北邊。戊子，帝與太后聞哀奔赴。庚寅，至衛輝，經比干墓，顧左右曰：「紂內荒於色，毒痛四海，比干諫，紂刳其心，遂失天下。」令祠比干於墓，爲後世勸。至漳河，值大風雪，田叟有以孟昶進者，近侍卻不受。帝曰：「昔

元史卷二十七

本紀第二十七

英宗一

英宗睿聖文孝皇帝，諱碩德八剌，仁宗嫡子也。母莊懿慈聖皇后，弘吉剌氏，以大德七年二月甲子生。仁宗欲立爲太子，帝入謁太后固辭，曰：「臣幼無能，且有兄在，宜立兄，以臣輔之。」太后不許。延祐三年十二月丁亥，立爲皇太子，授金寶，開府置官屬。監察御史段輔、太子詹事郭貫等，首請近賢人，擇師傅，帝嘉納之。六年十月戊午，受玉冊，詔命百司庶務必先啓太子，然後奏聞。帝謂中書省臣曰：「至尊委我以天下事，日夜寅畏，惟恐弗堪。卿等亦當洗心滌慮，恪勤乃職，勿有驕壞，以貽君父憂。」

七年春正月戊戌，仁宗不豫，帝憂形于色，夜則焚香，泣曰：「至尊以仁慈御天下，庶績順成，四海清晏。今天降大厲，不如罰殛我身，使至尊永爲民主。」辛丑，仁宗崩，帝哀毀過

元史卷二十九

本紀第二十九

泰定帝一

泰定皇帝，諱也孫鐵木兒，顯宗甘麻刺之長子，裕宗之嫡孫也。初，世祖以第四子那木罕爲北安王，鎮北邊。北安王薨，顯宗以長孫封晉王代之，統領太祖四大斡耳朵及軍馬，達達國土。至元十三年十月二十九日，帝生于晉邸。大德六年，晉王薨，帝襲封，是爲嗣晉王，仍鎮北邊。成宗、武宗、仁宗之立，咸與翊戴之謀，有盟書焉。

王府內史倒剌沙得幸於帝，常偵伺朝廷事機，以其子哈散事丞相拜住，且入宿衛。久之，哈散歸，言御史大夫鐵失與拜住意相忤，欲傾害之。至治三年三月，宣徽使探忒來王邸，爲倒剌沙言：「主上將不容於晉王，汝盍思之。」於是倒剌沙與探忒深相要結。八月二日，晉王獵於禿刺之地，鐵失密遣幹羅思來告曰：「我與哈散，也先鐵木兒、失禿兒謀已定，

元史卷三十一

本紀第三十一

明宗

明宗翼獻景孝皇帝，諱和世琜，武宗長子也。母曰仁獻章聖皇后，亦乞烈氏。成宗大德三年，命武宗撫軍北邊，帝以四年十一月壬子生。成宗崩，十一年，武宗入繼大統，立仁宗爲皇太子，命以次傳於帝。

武宗崩，仁宗立，延祐三年春，議建東宮，時丞相鐵木迭而欲固位取寵，乃議立英宗爲皇太子，又與太后幸臣識烈門潛帝於兩宮，浸潤久之，其計遂行。於是封帝爲周王，出鎮雲南。置常侍府官屬，以遙授中書左丞相禿忽魯、大司徒幹耳朵、中政使尙家奴、山北遼陽等路蒙古軍萬戶李羅、翰林侍講學士敦化等並爲常侍，中衛親軍都指揮使唐兀、兵部尙書賽罕八都魯爲中尉，仍置諮議、記室各二員，遣就鎮。

元史卷三十二

本紀第三十二

文宗一

文宗聖明元孝皇帝，諱圖帖睦爾，武宗之次子，明宗之弟也。母曰文獻昭聖皇后，唐兀氏。大德三年，武宗總兵北邊，帝以八年春正月癸亥生。

十一年，武宗入繼大統。至大四年，武宗崩，傳位于弟仁宗。延祐三年，丞相鐵木迭兒等議立英宗爲皇太子，明宗以武宗長子，乃出之，居于朔漠。及英宗卽位，鐵木迭兒復爲丞相，懷私固寵，搆蠶骨肉，諸王大臣，莫不自危。至治元年五月，中政使咬住告脫歡察兒等交通親王，於是出帝居于海南。三年六月，英宗在上都，謂丞相拜住曰：「朕兄弟實相友愛，曩以小人譖愬，俾居遠方，當亟召還，明正小人離間之罪。」未幾，鐵失、也先鐵木兒等爲逆，而晉王遂立爲皇帝，改元泰定。召帝于海南之瓊州，還至潭州，復命止之。居數月，乃還京

元史卷三十七

本紀第三十七

寧宗

寧宗冲聖嗣孝皇帝，諱懿璘質班，明宗第二子也。母曰〔八不沙〕皇后，〔二〕乃蠻眞氏。初，武宗有子二人，長明宗，次文宗。延祐中，明宗封周王，出居朔漠。秦定之際，正統遂偏。天曆元年，文宗入紹大統，內難既平，即遣使奉皇帝璽綬，北迎明宗。明宗崩，文宗復即皇帝位。明宗有子二人，長妥懽帖木耳，次即帝也。天曆〔二〕〔三〕年二月乙巳，〔三〕封帝爲鄭王。

至順三年八月己酉，文宗崩于上都，皇后導揚末命，申固讓初志，傳位於明宗之子。時妥懽帖木耳出居靜江，帝以文宗眷愛之篤，留京師。太師、太平王、右丞相燕鐵木兒，請立帝以繼大統。於是遣使徵諸王會京師，中書百司政務，咸啓中宮取進止。〔八月〕甲寅，〔三〕

元史卷三十八

本紀第三十八

順帝一

順帝名妥懽帖睦爾，明宗之長子。母罕祿魯氏，名邁來迪，郡王阿兒厮蘭之裔孫也。初，太祖取西北諸國，阿兒厮蘭率其衆來降，乃封爲郡王，俾領其部族。及明宗北狩，過其地，納罕祿魯氏。延祐七年四月丙寅，生帝于北方。

當泰定帝之崩，太師燕鐵木兒與諸王、大臣迎立文宗。文宗既卽位，以明宗嫡長，復遣使迎立之。明宗卽位于和寧之北，而立文宗爲皇太子。及明宗崩，文宗復正大位。至順元年四月辛丑，明宗后八不沙被讒遇害，遂徙帝于高麗，使居大青島中，不與人接。閱一載，復詔天下，言明宗在朔漠之時，素謂非其己子，移于廣西之靜江。

三年八月己酉，文宗崩，燕鐵木兒請文宗后立太子燕帖古思，后不從，而命立明宗次子

Ekler 2: SYTJQB

SYTJQB'deki Yuan Hanedanlığı İmparator Soyağacı

新刊憲臺攷正宋元通鑑全編卷之十八

巡撫四川都察院右副都御史宛陵徐元太
巡按四川監察御史天雄赫瀛

豫章陳瑄同校

元世祖皇帝紀

帝諱忽必烈太祖第四子拖雷之次子憲宗同母弟也
成宋承統在位三十五年實計一十六年壽八十崩
帝性至孝仁明英武屢立大功然猶用兵不已好征遠
夷如雲南交趾高麗日本八百媳婦等國連年用兵悉
皆臣服故能混一區宇坐致太平文臣如許衡姚樞劉
秉忠史天澤王鄂李道復等謀廟堂武將如伯顏阿
里海涯張弘範李恒董文炳等攻城畧地大闢嘉猷
文武並用制禮作樂民物阜康夷狄之盛古未有也
已卯至元十六年春正月詔以海南瓊崖儋萬諸郡平今

之良將也
成祖皇帝名鐵木耳世祖之孫太子真金第三子也世祖
崩諸王立之在位一十三年壽四十二崩
乙未元貞元年春三月命廉訪司及省臺選官覈實定其
殿最以明黜陟以中書省臣奏近者阿合馬桑哥怙勢賣
官不別能否止憑解由選調由是選法大壞故也○帝如
上都以東作方殷罷諸不急營造○夏四月設各路陰陽
教授仍禁陰陽人不得遊諸王駙馬之門○蘭州河清三
日上下三百餘里○五月陞江南平陽等縣爲州以戶爲
差戶至四萬五萬者爲下州五萬至十萬者爲中州下州

EKLER 3: TABLOLAR

Tablo 2: Yuan Hanedanlığı İmparator Listesi

Moğolca Adı	Çince Adı	Saltanat Süresi
Kubilay Han	Yuan Shi-zu 元世祖	1271 – 1294
Temür Han	Yuan Cheng-zong 元成宗	1294 – 1307
Kayşan Han	Yuan Wu-zong 元武宗	1307 – 1311
Ayurbarwada Han	Yuan Ren-zong 元仁宗	1311 – 1320
Şidebala Han	Yuan Ying-zong 元英宗	1320 – 1323
Yesün Temür Han	Yuan Taiding 元泰定	1323 – 1328
Tog Temür Han	Yuan Wen-zong 元文宗	1328 – 1329 /1330 - 1332
Koşila Han	Yuan Ming-zong 元明宗	1329
Rinşenpal Han	Yuan Ning-zong 元寧宗	1332
Togan Temür Han	Yuan Hui-zong 元惠宗	1333 – 1368

Tablo 3: Moğol İstilas Döneminde Song Hanedanlığı İmparator Listesi

Zhao Yün 趙昀	Song Li-zong 宋理宗	1224 – 1264
Zhao Qi 趙祺	Song Du-zong 宋度宗	1264 – 1274
Zhao Xian 趙顯	Song Gong-di 宋恭帝	1275
Zhao Shi 趙昰	Song Duan-zong 宋端宗	1275 – 1278
Zhao Bing 趙昺	Aynı	1278 – 1279

Tablo 4: Yuan Hanedanlığı Döneminde Çin'e Giden Seyyahlar

Seyyahlar	Tahtta Bulunan Yuan İmparatoru
Marco Polo	Kubilay Han
Giovanni da Montecorvino	Temür Han
Odorico da Pordenone	Yesün Temür
Jordanus Catalani	(muhtemelen) Tog Temür Han
Giovanni de'Marignolli	Togan Temür Han
Francesco Balducci Pegolotti	-
Sir John Mandeville	-
	-

EKLER 4 : GÖRSELLER

Görsel 1: Yuan Hanedanlığı'nın Yönettiği Bölgelerin Haritası

<https://www.chinahighlights.com/map/ancient-china-map/yuan-dynasty-map.htm> (Erişim Tarihi: 29.11.2020)

Görsel 2 : Liu Guandao (1275 – 1300) Kubilay Han Avlanma – Bir Moğol Askeri (Detay) 1280 Tarihli. İpek üzerine renkli mürekkep ile çizilmiştir. 72 x 41 (182.9 x 104.1 cm) Taipei Ulusal Saray Müzesinde Sergilenmektedir.

Görsel 3: “Takashima Adasında Moğollar ve Samuraylar Arasında Bir Çarpışma” temalı resim, asılı bir şekilde Takashima’daki Müzede Sergilenmektedir.

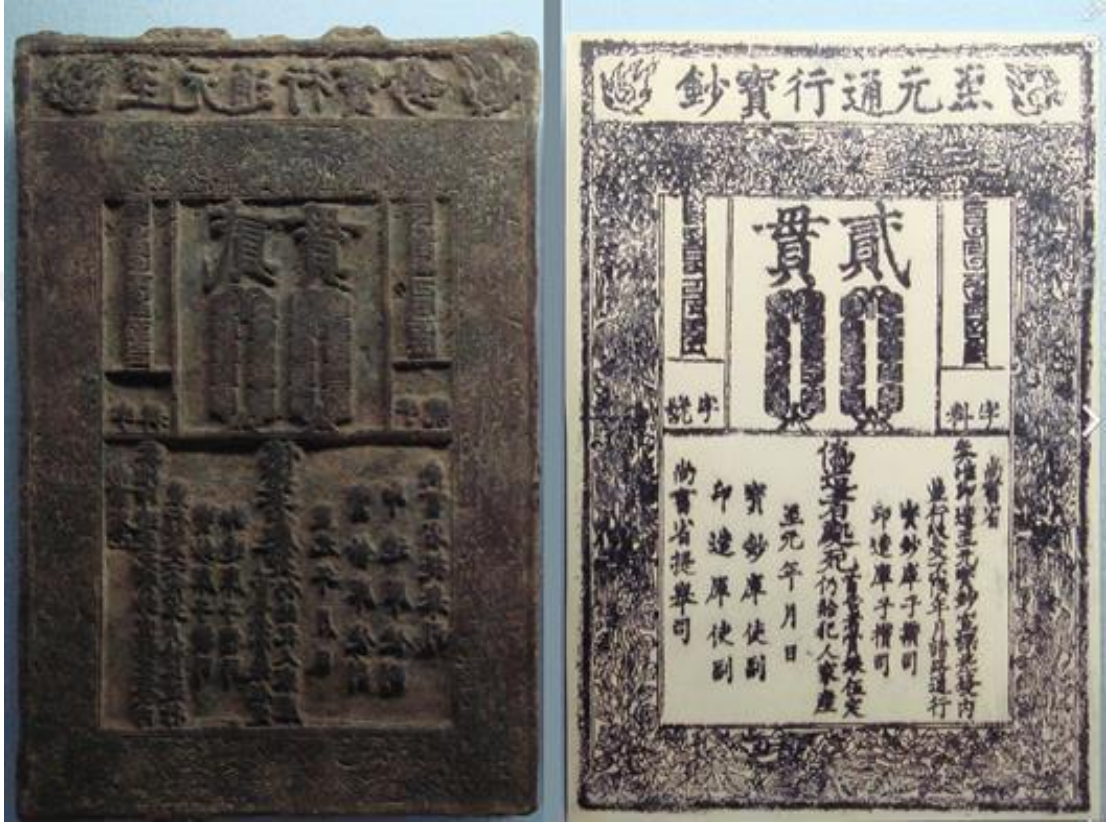

Görsel 4: Tog Temür ve Koşila'yı Gösteren Detay – Yamantaka-Vajrabhairava Mandalası. Duvara asılan İpek işli örtüden bir detay. 245,4 cm x 208,9 cm. Büyükşehir Sanat Müzesi Özel Koleksiyon.

Görsel 5: Fil Üzerinde Moğol İmparatoru Tasviri

<https://www.historyonthenet.com/positive-legacies-mongolian-empire-international-trade-religious-tolerance-career-opportunities-horse-milk>
(Erişim Tarihi 29.11.2020)

Görsel 6: Kubilay Han döneminde Çin topraklarında ticaret yapmak için kullanılan kağıt para

<https://www.historyofinformation.com/image.php?id=2200>

(Erişim Tarihi 17.05.2021)

Görsel 7: Yuan Hanedanlığı Dönemine ait Porselen

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/39638>

(Erişim Tarihi: 17.05.2021)

Görsel 8: Niccolò ve Maffeo Polo'yu Papa'dan Kubilay Han'a iletilecek mektubu teslim alırlarken betimleyen bir minyatür.

Görsel 9: Polo ailesinin Kubilay Han'ın huzuruna çıkışını betimleyen minyatür.

Görsel 10: Marco Polo'nun Çin Halk Cumhuriyeti başkenti Pekin'de bulunan heykeli

Görsel 11: Pekin Başpiskoposu adıyla anılan Giovanni da Montecorvino

Görsel 12 ve Görsel 13 : Odorico da Pordenone

Görsel 14: Giovanni de' Marignolli

EKLER 5: HARİTALAR

